ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΣΤ΄ ΤΑΞΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Το βιβλίο μαθητή για τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών της ΣΤ΄ Δημοτικού βασίστηκε στον Προσωρινό Φάκελο Μαθήματος «Ο κόσμος της θρησκείας – Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα», που επιμελήθηκαν οι εκπαιδευτικοί Αντώνιος Παναγάκης, Μαίρη Βούκανου, Γεωργία Καρέλα, Παρασκευή Μυλωνά, και σύγχρονα δημοσιευμένα γραπτά και πολυτροπικά κείμενα.

Δημιουργήθηκε με την ευθύνη της άμισθης Επταμελούς Επιστημονικής Επιτροπής, η οποία συγκροτήθηκε από το ΙΕΠ στις 19/12/2019 με σκοπό:

Α) Την εισήγηση για την πλήρη συμμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών με τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε., για το χρονικό διάστημα που θα απαιτηθεί μέχρι τη συγγραφή και εφαρμογή των νέων Προγραμμάτων Σπουδών, καθώς και του αντιστοίχου διδακτικού υλικού για το μάθημα των Θρησκευτικών.

Β) Την εισήγηση σχετικά με τους τρόπους και τις μεθόδους εφαρμογής των αποφάσεων του Σ.τ.Ε., του ΕΔΔΑ και της ΑΠΔΠΧ, όσον αφορά στις υπόλοιπες πτυχές των αποφάσεων αυτών που συνδέονται με το μάθημα των Θρησκευτικών, με έμφαση στη διατήρηση της υποχρεωτικότητας του μαθήματος και στη διαδικασία απαλλαγής των μαθητών/μαθητριών.

Την ευθύνη για την επιμέλεια του παρόντος βιβλίου είχε ως μέλος της επιτροπής ο ***Κωνσταντίνος Πρέντος***, δάσκαλος-Δρ Θεολογίας.

Εικονογράφηση εξωφύλλου: Μιχαήλ Οικονόμου (1888-1933), *Βυζαντινή Εκκλησία*

Γραφιστική επιμέλεια εξωφύλλου: Γιάννης Σπίνος, αποσπασμένος εκπαιδευτικός στο ΙΕΠ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θρησκευτικά ΣΤ΄ Δημοτικού

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»
ΑΘΗΝΑ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1
Οι πρώτοι χριστιανοί: δυσκολίες και περιπέτειες

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2
Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3
Η Αγία Γραφή, ένα θεόπνευστο και διαχρονικό βιβλίο

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4
Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5
Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6
Μνημεία και τόποι λατρείας: αποτυπώσεις της πίστης

Αγαπητά μας παιδιά,

Καθώς το ρυάκι του χρόνου κυλάει γοργά, φτάσατε κιόλας στην τελευταία τάξη του Δημοτικού σχολείου. Πριν ανοιχτείτε στους καινούριους ορίζοντες του Γυμνασίου, θα ολοκληρώσετε τη φετινή χρονιά αποκτώντας γνώσεις σε ένα υψηλότερο επίπεδο σε όλα τα μαθήματα, καθώς και στα Θρησκευτικά. Έχετε για εφόδια ό,τι κατακτήσατε ως τώρα, αλλά προπάντων τον διάλογο και τη συνεργασία με τους δασκάλους, τις δασκάλες, τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας, καθώς επίσης την προσωπική σας συμμετοχή και προσπάθεια. Φέτος, θα εμβαθύνετε στην ορθόδοξη πίστη και ζωή μέσα από πρόσωπα, ιερά κείμενα, μνημεία, έργα τέχνης, ιερούς τόπους και γεγονότα, όπως αυτά έχουν αποτυπωθεί στη θρησκευτική μας παράδοση, από τα βάθη των αιώνων έως σήμερα.

Στο ξεκίνημά μας, θα γνωρίσουμε τις δυσκολίες που συνάντησαν οι πρώτοι χριστιανοί (διωγμοί), αλλά και την επικράτηση του Χριστιανισμού. Κατόπιν, θα εκτιμήσουμε την επίδραση της Αγίας Γραφής στον πολιτισμό και στη ζωή των ανθρώπων, ενώ θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα με το ιερό βιβλίο της Καινής Διαθήκης. Ακόμη, θα προσεγγίσουμε το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας ως κεντρικό γεγονός της ζωής της Εκκλησίας. Τέλος, θα γνωρίσουμε χριστιανικά ιερά προσκυνήματα, μνημεία και έργα τέχνης, στα οποία αποτυπώθηκε η πίστη και η παράδοσή μας.

Με συντροφιά το βιβλίο σας, θα επεξεργαστείτε τις θεματικές ενότητες και θα εκφραστείτε δημιουργικά, ενώ με την καθοδήγηση της δασκάλας/του δασκάλου σας, μπορείτε να αξιοποιήσετε επιπλέον πληροφορίες και γνώσεις, που θα αναζητήσετε και σε άλλες πηγές.

Ας πορευτούμε λοιπόν...

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Οι πρώτοι χριστιανοί: δυσκολίες και περιπέτειες

Οι πρώτοι χριστιανοί τελούν το Μυστήριο της Βάπτισης σε κατακόμβη

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Οι πρώτοι χριστιανοί: δυσκολίες και περιπέτειες

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco), λεπτομέρεια από την Πεντηκοστή

Η εξάπλωση των χριστιανικών κοινοτήτων στον κόσμο

Την ημέρα της Πεντηκοστής, πενήντα ημέρες μετά την Ανάσταση του Χριστού, εμφανίστηκε στους μαθητές το Άγιο Πνεύμα, με μορφή πύρινων γλωσσών, πάνω από τα κεφάλια τους. Μετά από αυτό το γεγονός, οι μαθητές έπαψαν να φοβούνται και να κρύβονται κι άρχισαν να κηρύττουν την Ανάσταση του Δασκάλου τους και μάλιστα σε διαφορετικές γλώσσες! Έτσι τους καταλάβαιναν όλοι. Την ίδια κιόλας ημέρα, ο Πέτρος κήρυξε στους πιστούς Ιουδαίους που είχαν έρθει από διαφορετικούς τόπους για να προσκυνήσουν στον ναό. Περίπου 3.000 πίστεψαν και βαφτίστηκαν εκείνη την ημέρα. (Πράξεις 2,1-41)

Με αυτό το γεγονός, που θεωρείται η ιδρυτική πράξη της Εκκλησίας, άρχισε να δημιουργείται η πρώτη χριστιανική κοινότητα στα Ιεροσόλυμα περίπου το 30 μ.Χ., η οποία περιλάμβανε τους πρώτους Ιουδαίους που προσχώρησαν στη νέα πίστη.

Αργότερα, με τις περιοδείες του Αποστόλου Παύλου, ο Χριστιανισμός άρχισε να διαδίδεται με γοργούς ρυθμούς. Έτσι, όπως πληροφορούμαστε κυρίως από τις Πράξεις των Αποστόλων και τις επιστολές του Αποστόλου Παύλου, μόλις δέκα χρόνια μετά την Ανάσταση του Ιησού, ο Χριστιανισμός είχε εξαπλωθεί από την Ιερουσαλήμ ως την Αντιόχεια, την Αλεξάνδρεια, την κυρίως Ελλάδα, την Κύπρο, την Κρήτη και τη Ρώμη.

Υπολογίζεται ότι γύρω στο 100 μ.Χ. υπήρ-

χαν 40 χριστιανικές κοινότητες. Ένας χριστιανός φιλόσοφος, ο Ιουστίνος, που μαρτύρησε το 165 μ.Χ., διαβεβαίωνε ότι στις μέρες του ο Χριστιανισμός είχε διαδοθεί σε όλα τα γνωστά μέρη της γης.

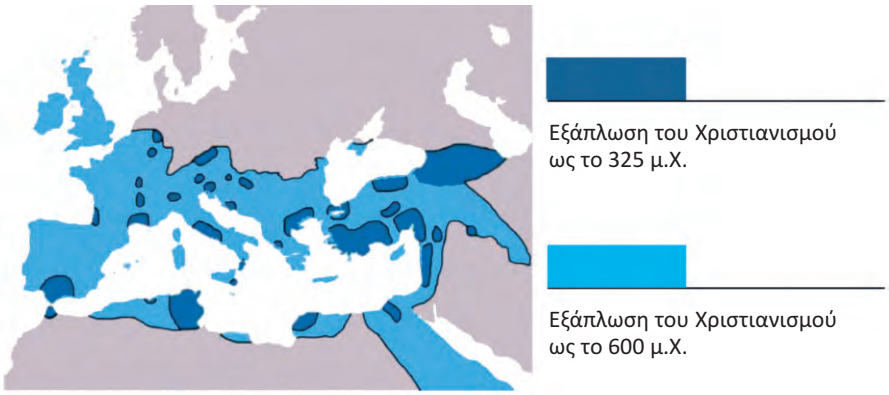

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Διηγηθείτε στην τάξη το γεγονός της Πεντηκοστής. Τι συνέβη; Ποιοι συμμετείχαν; Τι έγινε μετά από αυτό το γεγονός;

2. Συζητήστε σε ομάδες: Γιατί ο Χριστιανισμός εξαπλώθηκε πρώτα στις συγκεκριμένες περιοχές και πόλεις; Αφού παρουσιάσετε τις σκέψεις σας, συζητήστε αν είχε σημασία η γλώσσα που μιλούσαν οι κάτοικοι σε αυτές τις πόλεις/ περιοχές;

3. Χωριστείτε σε δυάδες. Κάθε δυάδα επιλέγει στον χάρτη μία περιοδεία του Αποστόλου Παύλου. Σημειώστε σε ένα χαρτί από ποιες πόλεις της Ελλάδας πέρασε. Συζητήστε για ποιο λόγο σταμάτησε εκεί.

4. Παρατηρήστε το ψηφιδωτό της συνάντησης Πέτρου και Παύλου από τη βασιλική του Μονρεάλε της Σικελίας.

Σκεφτείτε και συζητήστε στην τάξη:
α. Τι βλέπω;
β. Τι σκέφτομαι γι' αυτό που βλέπω;
γ. Τι άλλο με κάνει να αναρωτιέμαι;

Τόποι λατρείας των πρώτων χριστιανών

Στα πρώτα χρόνια της ζωής της Εκκλησίας οι χριστιανοί δεν είχαν συγκεκριμένους τόπους λατρείας, καθώς ο Χριστιανισμός ήταν η νέα, αποκαλυμμένη θρησκεία, που χρειαζόταν χρόνο για να δημιουργήσει τα έθιμα και τις τελετές της, ώστε να ξεχωρίζει από τον Ιουδαϊσμό. Έτσι, στην αρχή, οι συγκεντρώσεις των πιστών γίνονταν σε σπίτια, που παραχωρούσαν όσοι χριστιανοί είχαν οικονομική άνεση. Εκεί έψαλλαν ύμνους, προσεύχονταν και τελούσαν τα Μυστήρια.

Σε πολλές περιπτώσεις δεν χρησιμοποιούσαν μόνο περιστασιακά τα σπίτια των πιστών, αλλά μετέτρεπαν σπίτια σε ναούς, όπως φαίνεται από τα ευρήματα των αρχαιολόγων. Για παράδειγμα, στην πόλη Δούρα ή Δαμάρα-Ευρωπός της Συρίας, που χρονολογείται τον 3ο μ.Χ. αιώνα, βρήκαν ένα μεγάλο δωμάτιο με υπερυψωμένο δάπεδο στην ανατολική πλευρά (που πιθανά τοποθετούνταν η Αγία Τράπεζα), ένα διπλανό δωμάτιο με το Βαπτιστήριο και τις ανάλογες εγκαταστάσεις ύδρευσης, που είναι διακοσμημένο με τοιχογραφίες, και μια αυλή που χωρίζει αυτά τα δωμάτια.

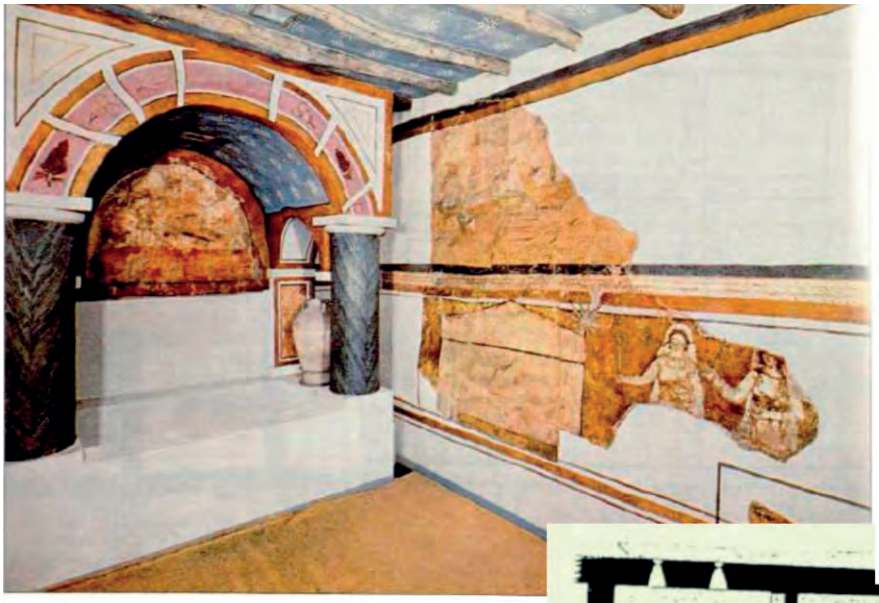

Το βαπτιστήριο

Κάτοψη (σχέδιο) των χώρων του σπιτιού. Τα μέρη που διαμορφώνουν οι πρώτοι χριστιανοί τα συναντούμε σε άλλη μορφή και σε σημερινές Εκκλησίες

* **Προστώο**: ημιυπαίθριος, στεγασμένος χώρος με κίονες (στοά), εμπρός από την είσοδο του κτιρίου.

Αργότερα, από το 200 μ.Χ. και μετά το τέλος των διωγμών, όταν οι χριστιανοί αυξήθηκαν σε αριθμό, ιδρύθηκαν ξεχωριστοί τόποι λατρείας. Άλλες πληροφορίες για τη λατρευτική ζωή των πρώτων χριστιανών προέρχονται από τις τοιχογραφίες των κατακομβών.

Ιερό στις κατακόμβες της Ρώμης

Κατά τη διάρκεια των διωγμών οι χριστιανοί τελούσαν τη Θεία Ευχαριστία μυστικά, κυρίως στις κατακόμβες.

Οι κατακόμβες ήταν υπόγειες βαθιές στοές, στις οποίες θάβονταν οι νεκροί την εποχή εκείνη για εξοικονόμηση χώρου. Μετατράπηκαν σε κρύπτες-υπόγειους μικρούς ναούς και διακοσμούνταν με συμβολικές παραστάσεις. Εκεί, οι πρώτοι χριστιανοί τελούσαν τη Θεία Ευχαριστία. Στη Ρώμη, έφταναν έως και τα έξι επίπεδα κάτω από την επιφάνεια της γης. Λαξεύονταν σε πορώδες έδαφος και αποτελούνταν από περίπλοκα συμπλέγματα διαδρόμων και κεντρικών θαλάμων πολλών χιλιομέτρων, στα τοιχώματα των οποίων ανοίγονταν τάφοι σε επάλληλες σειρές και σε διάφορα σχήματα. Οι διάδρομοί τους ήταν μακρόστενοι με δάπεδο επίπεδο και οροφή συνήθως ημικυλινδρική. Οι κατακόμβες χρησιμοποιήθηκαν ως χώροι λατρείας μόνο σε περιπτώσεις σκληρών διωγμών, λόγω της στενότητας του χώρου και της πνιγηρής ατμόσφαιρας των τάφων.

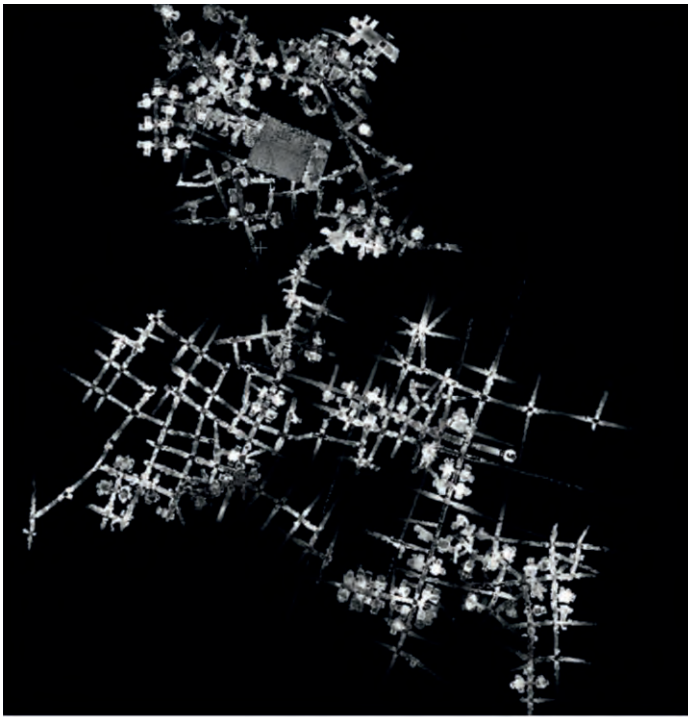

Απεικόνιση με laser: οι κατακόμβες της Αγίας Δομιτίλλας στη Ρώμη

Ονομαστές κατακόμβες βρίσκονται στη Ρώμη (του Αγίου Καλλίστου, της Αγίας Δομιτίλλας, της Αγίας Πρίσκιλλας και του Αγίου Σεβαστιανού), στη Νάπολη, στη Σικελία, στην Αίγυπτο, στη Μάλτα (της Αγίας Αγάθης) και στην Ελλάδα (της Μήλου).

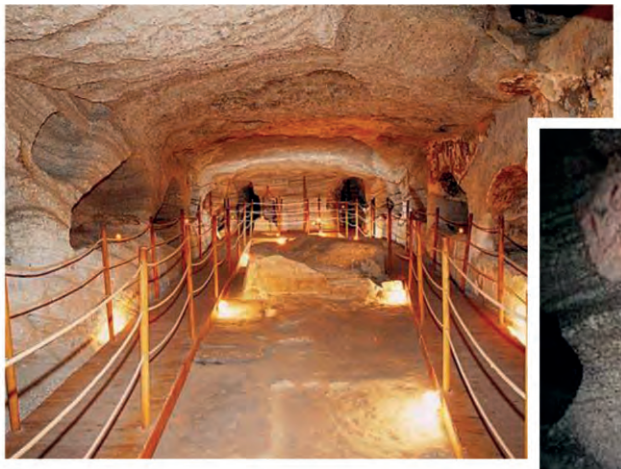

Κατακόμβες στη Μήλο

Στις κατακόμβες εντοπίζονται στοιχεία αρχαϊκής εικονογραφίας που έγινε γνωστή ως η τέχνη των κατακομβών. Η τεχνοτροπία σ' αυτές τις απεικονίσεις είναι ελεύθερη. Άρχισε με μοτίβα, τα οποία παρέλαβε από την ειδωλολατρική τέχνη. Ο σκοπός της τέχνης αυτής είναι καθαρά διδακτικός. Χρησιμοποιήθηκαν σύμβολα όπως η ναυς (καράβι), ο ιχθύς (ψάρι), η ελιά, η άγκυρα, η άμπελος κ.ά. Η θρησκευτική τέχνη αυτής της περιόδου δεν είναι τόσο εκλεπτυσμένη όσο η Βυζαντινή και έχει περισσότερο θρησκευτική-διδακτική παρά καλλιτεχνική σημασία.

Ιδέα για δραστηριότητα

Παρατηρήστε τις εικόνες με δύο από τα σύμβολα που οι πρώτοι χριστιανοί χάραζαν ή ζωγράφιζαν στις κατακόμβες.

Τι νομίζετε ότι συμβολίζει ο βοσκός; Τι συμβολίζουν τα ψάρια; Τι η άγκυρα; Κάνετε τη δική σας αναζήτηση (συμβουλευτείτε και το βιβλίο της Ε' Δημοτικού) και αναζητήστε και άλλα σύμβολα των χριστιανών. Σχεδιάστε τα σε χαρτάκια και κολλήστε τα στο ταμπλό της τάξης.

Χριστιανικές κοινότητες αγάπης

Από τη στιγμή που η βάση της διδασκαλίας του Χριστού ήταν η αγάπη, οι πρώτοι χριστιανοί έβαλαν στόχο να την κάνουν το θεμέλιο της νέας πίστης, και μάλιστα στην πράξη. Στην πρώτη χριστιανική κοινότητα της Ιερουσαλήμ όλοι ήταν αφοσιωμένοι στη διδασκαλία των Αποστόλων και στη μεταξύ τους ενότητα, στην τέλεση της Θείας Ευχαριστίας και στις προσευχές.

«Όλοι οι πιστοί ζούσαν σε έναν τόπο και είχαν τα πάντα κοινά· πουλούσαν ακόμα και τα κτήματα και τα υπάρχοντά τους και μοίραζαν τα χρήματα σε όλους, ανάλογα με τις ανάγκες του καθενός».

Πράξ. 2:42-47

«Όλοι όσοι πίστεψαν, είχαν μία καρδιά και μία ψυχή. Κανείς δεν θεωρούσε ότι κάτι από τα υπάρχοντά του ήταν δικό του, αλλά όλα τα είχαν κοινά».

Πράξ. 4:32

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει *«κανείς ανάμεσά τους που να στερείται τα απαραίτητα. Γιατί όσοι είχαν χωράφια ή σπίτια τα πουλούσαν, κι έφερναν το αντίτιμο αυτών που πουλούσαν και το έθεταν στη διάθεση των Αποστόλων. Απ' αυτό δινόταν στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του».*

Πράξ. 4:34-35

Τα ήθη και ο πολιτισμός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ευνοούσαν τον ατομισμό* ως στάση ζωής. Αντίθετα, και μάλλον πρωτότυπα για την εποχή εκείνη, η χριστιανική Εκκλησία ανέπτυξε έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης, που βασιζόταν σε όσα είχε διδάξει ο Ιησούς Χριστός, για τον πλησίον, σχετικά με τον πλούτο και την ατομική ιδιοκτησία αφού, όπως ο ίδιος είπε: *«δύσκολα θα μπουν στη Βασιλεία του Θεού αυτοί που έχουν τα χρήματα».*

Λκ. 18, 24

Κωστής Παλαμάς, Άγιες αγάπες

Αγάπες μεγαλόδωρες περίσσια
κάτου απ' τη σκέπη τη δική σας, ίσια
ζούσαν μικροί, τρανοί, πλούσιοι, φτωχοί
κι ένωνε τους ανθρώπους μια ψυχή.

---

* **ατομισμός:** προσήλωση του ατόμου στον εαυτό του, προτεραιότητα στα δικά του συμφέροντα και ανάγκες.

Ο Ιάκωβος απευθύνεται στους πλούσιους:

«Ακούστε με τώρα εσείς οι πλούσιοι. Κλάψτε με γοερές κραυγές για τα βάσανά σας, που όπου να 'ναι έρχονται. Ο πλούτος σας σάπισε και τα ρούχα σας τα 'φαγε ο σκόρος· το χρυσάφι σας και το ασήμι κατασκούριασαν και η σκουριά τους θα είναι μαρτυρική κατάθεση εναντίον σας και θα καταφάει τις σάρκες σας σαν τη φωτιά. Κι ενώ πλησιάζει κρίση, εσείς μαζεύετε θησαυρούς. Ακούτε! Κραυγάζει ο μισθός των εργατών που θέρισαν τα χωράφια σας κι εσείς τους τον στερήσατε· και οι κραυγές των θεριστών έφτασαν ως τα αυτιά του παντοδύναμου Κυρίου. Ζήσατε πάνω στη γη με απολαύσεις και σπατάλες. Παχύνατε σαν τα ζώα, που τα πάνε για σφάξιμο. Καταδικάσατε και φονεύσατε τον αθώο· δε σας πρόβαλε αντίσταση καμία».

Ιακ. 5:1-6

Οι πρώτοι χριστιανοί αποφάσισαν να προσαρμόσουν τη ζωή τους στα παραπάνω λόγια του Ιακώβου. Θα αγαπούσαν, λοιπόν, τον συνάνθρωπο χωρίς εγωισμό και διάθεση να ωφεληθούν εις βάρος του, όπως έκαναν οι τότε πλούσιοι. Θα έφτιαχναν έναν καινούριο κόσμο για να ζήσουν με αγάπη!

Αποφασίστηκε, λοιπόν, να υπάρχει ένα κοινό ταμείο σε κάθε εκκλησιαστική κοινότητα, ενώ η κοινοκτημοσύνη διέκρινε τις σχέσεις των πρώτων χριστιανών, οι οποίοι μοιράζονταν τα αγαθά τους, προκειμένου να μη νιώθει κανείς υποδεέστερος του άλλου. Όλοι τους ήταν ομόψυχοι και ένιωθαν ενωμένοι σαν αδέρφια στην οικογένεια του Χριστού, με κοινό τους σπίτι την Εκκλησία, στην οποία περνούσαν πολύ χρόνο.

Όμως, με την πάροδο των αιώνων, την εξάπλωση της Εκκλησίας ανά την Οικουμένη και τη ραγδαία αύξηση των μελών της, ο κοινοτικός τρόπος ζωής που διέκρινε την πρώτη εκκλησιαστική κοινότητα, αμβλύνθηκε και, τελικά, παρήκμασε. Πλέον, οι χριστιανοί πηγαίνουν στην Εκκλησία για να προσευχηθούν και να συμμετέχουν στα ιερά Μυστήρια ή για να πάρουν αποφάσεις για το μέλλον της εκκλησιαστικής τους κοινότητας.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Αναζητήστε τις δραστηριότητες που οργάνωναν και πραγματοποιούσαν οι πρώτοι χριστιανοί ως μέρος της πίστης τους.

2. Χωριστείτε σε ομάδες και φτιάξτε από μια «παγωμένη εικόνα» από το περιεχόμενο της Ενότητας. Δώστε έμφαση στα συναισθήματα αδελφοσύνης που είχαν οι χριστιανοί μεταξύ τους και εκφράστε τα με τη στάση του σώματός σας και την έκφραση του προσώπου σας. Βγάλτε κάθε σκηνή φωτογραφία και εκθέστε τις στην τάξη.

Πώς έβλεπε ο κόσμος τους πρώτους χριστιανούς

«Ο λαός τους εκτιμούσε»

Οι μη χριστιανοί συμπολίτες τους τους αγαπούσαν και τους θαύμαζαν. *«Ζούνε στη γη, μα συμπεριφέρονται σαν άγγελοι στον ουρανό»*, έλεγαν. Είχε γίνει φανερό πως ο τρόπος ζωής τους ήταν διαφορετικός, καινούριος.

Φυλακίσεις και διωγμοί

Η παράδοξη συμπεριφορά των ανθρώπων αυτών που ζούσαν την αγάπη τόσο έντονα δεν προκαλούσε, όμως, μόνο θαυμασμό. Όπως και σήμερα, οι ασυνήθιστες συμπεριφορές προκαλούσαν και τότε καχυποψία, μέχρι και έχθρα σε όσους δεν τις καταλάβαιναν.

Από το βιβλίο των Πράξεων των Αποστόλων στην Καινή Διαθήκη, πληροφορούμαστε πως:

- Οι Σαδδουκαίοι, τα μέλη του ιουδαϊκού Συνεδρίου, ήταν αγανακτισμένοι για όσα κήρυτταν οι Απόστολοι. Έτσι, ο Πέτρος και ο Ιωάννης ανακρίθηκαν, βασανίστηκαν, απειλήθηκαν και ρίχτηκαν στη φυλακή (Πράξ. 4).

- Μετά τη συκοφάντηση και τον λιθοβολισμό του Στεφάνου (Πράξ. 6 και 7), έγινε μεγάλος διωγμός των χριστιανών των Ιεροσολύμων και όλοι, εκτός από τους Αποστόλους, αναγκάστηκαν να διασκορπιστούν στα χωριά της Ιουδαίας και της Σαμάρειας. Μάλιστα, ο ίδιος ο Παύλος, πριν τη μεταστροφή του, συμμετείχε στους διωγμούς αυτούς, εισβάλλοντας στα σπίτια χριστιανών και ρίχνοντάς τους στη φυλακή (Πράξ. 8).

- Ο βασιλιάς Ηρώδης άρχισε να διώκει τα μέλη της Εκκλησίας. Πρώτα αποκεφάλισε τον Ιάκωβο, τον αδελφό του Ιωάννη. Στη συνέχεια συνέλαβε και φυλάκισε τον Πέτρο (Πράξ. 12).

- Αργότερα, στους Φιλίππους, ο ίδιος ο Παύλος και ο συνεργάτης του ο Σίλας ραβδίστηκαν δημόσια και φυλακίστηκαν (Πράξ. 16).

Απόστολος Παύλος στη φυλακή, Rembrandt, 1627

- Στην Έφεσο έγιναν ταραχές εναντίον των χριστιανών, επειδή ξεσηκώθηκαν κατασκευαστές αγαλμάτων που είδαν τη δουλειά τους να μειώνεται (Πράξ. 19).

- Έγιναν αναταραχές στα Ιεροσόλυμα εξαιτίας του κηρύγματος του Παύλου στον Ναό. Ακολούθησε η σύλληψη και η απολογία του μπροστά στο συνέδριο (Πράξ. 22 και 23), συνωμοσίες, κατηγορίες, δολοφονική απόπειρα εναντίον του (Πράξ. 23 και 24), και απολογίες σε ρωμαίους διοικητές (Πράξ. 25 και 26).

Ιδέα για δραστηριότητα

Επιλέξτε ένα από τα περιστατικά εχθρότητας απέναντι στους χριστιανούς. Φτιάξτε δύο ομάδες και σταθείτε απέναντι. Η μία ομάδα εκφράζει εκείνους τους ανθρώπους που υποψιάζονται και εχθρεύονται τους χριστιανούς και η άλλη εκείνους που τους υπερασπίζονται. Σκεφτείτε και αναφέρετε επιχειρήματα υπέρ και κατά των χριστιανών, ανάλογα με την ομάδα στην οποία ανήκετε.

Δυσκολίες και προβλήματα, καθώς οι κοινότητες μεγάλωναν

«Διάλεξαν επτά»: Οι Διάκονοι

Οι 7 Διάκονοι, τοιχογραφία του Fra Angelico

Από τη δημιουργία της πρώτης χριστιανικής κοινότητας, η Εκκλησία είχε στραμμένο το ενδιαφέρον της σε όσους είχαν ανάγκη και αγωνιζόταν να ανακουφίσει τον πόνο και τη δυστυχία των ανθρώπων. Καθώς τα μέλη των κοινοτήτων αυξάνονταν, μεγάλωναν και οι ανάγκες τους και άρχισαν να δημιουργούνται προβλήματα. Κάποιοι παραπονούνταν ότι γίνονταν αδικίες στη διανομή των τροφίμων σε βάρος χηρών γυναικών. Γι' αυτό τον λόγο, οι Απόστολοι ζήτησαν από τα μέλη της Εκκλησίας να εκλέξουν επτά άντρες για να αναλάβουν το σωστό μοίρασμα των τροφίμων και τη φροντίδα των μελών της κοινότητας. Ο συγγραφέας των Πράξεων αναφέρεται στην εκλογή των πρώτων επτά Διακόνων, που προέκυψε από την ανάγκη κάλυψης των καθημερινών υλικών και βιοτικών αναγκών των μελών της κοινότητας, πράγμα που δε μπορούσαν άλλο να επιτελούν οι ίδιοι οι Απόστολοι, λόγω των μεγάλων ευθυνών τους για τη διάδοση του ευαγγελικού λόγου. Αυτοί ήταν οι επτά διάκονοι: *ο Φίλιππος, ο Πρόχορος, ο Νικάνορας, ο Τίμωνας, ο Παρμενάς, ο Νικόλαος και ο Στέφανος.* Αυτοί ανέλαβαν τη διακονία της κοινής τράπεζας της κοινότητας των πρώτων χριστιανών, όπως και άλλα καθήκοντα που αφορούσαν στην κάλυψη των καθημερινών αναγκών της πρώτης Εκκλησίας.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Μπείτε στη θέση των πρώτων χριστιανών και προσπαθήστε να δώσετε λύση στο πρόβλημα της οργάνωσης σε κοινότητες. Σκεφτείτε:
   α. Ποιο είναι το πρόβλημα;
   β. Ποια στρατηγική θα ακολουθήσετε για να το λύσετε;
   γ. Τι πληροφορίες έχετε και από πού προέρχονται; Σε ποιο κομμάτι του σχεδιασμού της λύσης είναι χρήσιμη η κάθε μία;
   δ. Η λύση που δώσατε θα ήταν αποτελεσματική; Γιατί;

2. Ποιες μπορεί να ήταν οι υλικές και βιοτικές ανάγκες των πρώτων χριστιανών; Από όσα γνωρίζετε για τον τρόπο ζωής τους, φτιάξτε μία λίστα με τις καθημερινές τους ανάγκες, τις οποίες κάλυπταν οι Διάκονοι.

Ο πρωτομάρτυρας Στέφανος

Ο Στέφανος, γεμάτος πίστη και δύναμη, ήταν αφοσιωμένος με ζήλο στα καθήκοντά του. Ταυτόχρονα μιλούσε σ' όλο τον κόσμο για τον Ιησού. Αυτό προκάλεσε κάποιους, που τον κατηγόρησαν για βλασφημία του Θεού και τον οδήγησαν σε δίκη.

Ο Στέφανος στην απολογία του, μπροστά στο ιουδαϊκό Συνέδριο, έβγαλε έναν μεγάλο λόγο, κατακρίνοντας τη στάση των Ιουδαίων προς τον Χριστό και υποστηρίζοντας με σθένος την πίστη του. Οι ιερείς που τον δίκαζαν εξαγριώθηκαν και αποφάσισαν τη θανάτωσή του με λιθοβολισμό. Ανάμεσα στους διώκτες βρισκόταν και ο Σαύλος, που αργότερα έγινε ο Απόστολος Παύλος.

Ο Στέφανος, την ώρα του μαρτυρίου του, έπεσε στα γόνατα και φώναξε δυνατά: *«Κύριε, μη λογαριάσεις σε αυτούς αυτή την αμαρτία»* (Πράξ. 7, 60).

Καθώς είναι ο πρώτος χριστιανός που μαρτύρησε για τον Χριστό, ονομάστηκε **πρωτομάρτυρας**. Η μνήμη του τιμάται στις 27 Δεκεμβρίου.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Γνωρίζουμε πως στο μαρτύριο του Στεφάνου βρισκόταν και ο Σαύλος, ο μετέπειτα Απόστολος Παύλος. Σκεφτείτε και συζητήστε: τι είδους συναισθήματα είχε για τους χριστιανούς ως Σαύλος και τι είδους, αργότερα, ως Απόστολος Παύλος;

2. Παρατηρήστε με προσοχή την εικόνα του λιθοβολισμού του Διακόνου Στεφάνου. Αν αυτή η σκηνή είναι χρονικά το τέλος της ιστορίας, ποιες σκηνές θα μπορούσατε να σκεφτείτε για μέση και για αρχή της ιστορίας;

Το άνοιγμα της Εκκλησίας σε όλους χωρίς διάκριση

Το Άγιο Πνεύμα στους εθνικούς – Στο σπίτι του Κορνήλιου

Στην Καισάρεια ζούσε ένας Ρωμαίος εκατόνταρχος που λεγόταν Κορνήλιος. Ήταν ένας άνθρωπος που, αν και προερχόταν από ειδωλολατρικό περιβάλλον, προσευχόταν συνεχώς στον Θεό και έκανε πολλές ελεημοσύνες σε όσους είχαν ανάγκη.

Μια μέρα είδε σε όραμα έναν άγγελο που τον προέτρεπε να καλέσει στο σπίτι του τον Απόστολο Πέτρο. Έτσι, ο Κορνήλιος έστειλε κάποιους δικούς του για να τον φέρουν.

Όταν ο Πέτρος έφτασε στο σπίτι του, βρήκε και άλλους πολλούς μαζεμένους να τον περιμένουν. Μιλώντας τους, τους φανέρωσε ότι ο Θεός τού αποκάλυψε πως κανέναν άνθρωπο δεν πρέπει να τον θεωρούμε μολυσμένο ή ακάθαρτο. Μέχρι τότε, υπήρχε έντονη συζήτηση μεταξύ των χριστιανών για το αν μπορούσαν οι ειδωλολάτρες να μετέχουν στην πίστη τους και να βαπτίζονται.

Ενώ ακόμη ο Πέτρος έλεγε αυτά τα λόγια, κατέβηκε το Άγιο Πνεύμα πάνω σε όλους όσοι άκουγαν το κήρυγμα. Μαζί με τον Πέτρο είχαν έρθει και κάποιοι πιστοί που, πριν γίνουν χριστιανοί, ήταν Ιουδαίοι. Βλέποντας να δίνεται και στους εθνικούς το Άγιο Πνεύμα έμειναν κατάπληκτοι. Τότε ο απόστολος Πέτρος τούς είπε: «Ποιος μπορεί να εμποδίσει να βαφτιστούν με νερό, αυτοί που έλαβαν το Άγιο Πνεύμα όπως κι εμείς;». Και τους έδωσε την άδεια να βαφτιστούν (Πράξ. 10).

Το κήρυγμα του Χριστού σε όλους τους λαούς, χωρίς καμιά εξαίρεση

Οι περισσότεροι από τους λαούς που δεν πρόλαβαν να γνωρίσουν τον ίδιο τον Ιησού, τον έμαθαν μέσα από τα λόγια ή τα γραπτά του Αποστόλου Παύλου. Αν και ο ίδιος δεν είχε δει και ζήσει τον Χριστό, όπως οι μαθητές του, είχε το μεγάλο χάρισμα να εξηγεί με απλά λόγια το νόημα της διδασκαλίας του Χριστού.

Αυτό είχε τεράστια αξία για τους ειδωλολάτρες που γνώριζαν για πρώτη φορά τον Χριστιανισμό, γιατί εκείνα τα πρώτα χρόνια οι άνθρωποι, λόγω αγραμματοσύνης αλλά και συνήθειας, ερμήνευαν λάθος τη διδασκαλία του Χριστού.

Ο Παύλος με τις επιστολές του δίδασκε και καθοδηγούσε διαρκώς τα νέα μέλη της Εκκλησίας, δείχνοντάς τους την αλήθεια της χριστιανικής πίστης. Στην επιστολή του προς τους Γαλάτες που ζούσαν στη Μ. Ασία, ο Παύλος βάζει τα θεμέλια του Χριστιανισμού:

Ο Χριστός μάς ελευθερώνει

- ...πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·
- ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.
- οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

- Όλοι είστε γιοι του Θεού, μέσω της πίστης στον Χριστό Ιησού.
- Όλοι στον Χριστό βαφτιστήκατε, τον Χριστό ντυθήκατε.
- Δεν υπάρχει Ιουδαίος ούτε Έλληνας, δεν υπάρχει δούλος ούτε ελεύθερος, δεν υπάρχει άνδρας και γυναίκα. Γιατί όλοι εσείς είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό.

Στην Εκκλησία, όλες οι διακρίσεις καταργούνται με απόλυτη, αδιαμφισβήτητη σαφήνεια: υπάρχει ισότητα ανάμεσα στους λαούς, στους ανθρώπους, αλλά και στα φύλα, άνδρες και γυναίκες.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Διαβάστε τα λόγια του Παύλου και σκεφτείτε σε τετράδες: Ποιες ήταν οι πεποιθήσεις περί ισότητας λαών, δούλων/ελεύθερων και ανδρών/γυναικών τον καιρό της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας; Ανακοινώστε τις σκέψεις σας στην τάξη.

2. Πέρα από τους εθνικούς/ειδωλολάτρες, σε ποια άλλα κομμάτια του πληθυσμού της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας απευθύνθηκε ο Χριστιανισμός; Φτιάξτε μια λίστα και συζητήστε στην τάξη σύμφωνα με όσα γνωρίζετε: ήταν ομάδες ανθρώπων που απολάμβαναν προνόμια στην κοινωνία που ζούσαν ή όχι;

Ο Παύλος είχε σαφή συνείδηση της ιερής του αποστολής και ήταν ξεκάθαρος στο τι ήθελε να επιτύχει με τη δράση του. Γράφει σε μια άλλη επιστολή του, αυτή τη φορά στους Ρωμαίους:

«Όταν κηρύττω το ευαγγέλιο, ενεργώ ως ιερέας του Θεού, για να γίνουν όλοι αυτοί οι λαοί προσφορά ευπρόσδεκτη από τον Θεό, αγιασμένη από το Άγιο Πνεύμα... δεν θα τολμήσω να αναφέρω τίποτε παραπάνω από όσα έκανε ο Χριστός... Όλα είναι έργο του Χριστού για να δεχτούν οι διάφοροι λαοί το ευαγγέλιο... Έτσι, με το κήρυγμά μου γέμισε όλος ο χώρος από την Ιερουσαλήμ ως την Ιλλυρία από το ευαγγέλιο του Χριστού.

Πάντοτε όμως κήρυττα το ευαγγέλιο εκεί όπου δεν είχε ακόμα ακουστεί το όνομα του Χριστού. Σύμφωνα με τα λόγια της Γραφής: Θα τον δουν αυτοί στους οποίους δεν τον είχαν αναγγείλει και θα τον καταλάβουν όσοι δεν τον είχαν καν ακουστά».

Ρωμ. 15, 14-21

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος,
Ο Απόστολος Παύλος, 1608-1614

Το ήξερες;

Ο πάπυρος αυτός (που οι παλαιογράφοι αρίθμησαν ως «15») είναι από τα πρώτα αντίγραφα των επιστολών του Απ. Παύλου (3ος αι. μ.Χ.). Ο τύπος των γραμμάτων δείχνει ότι αντιγράφηκε στην Αλεξάνδρεια. Σήμερα φυλάσσεται στο Αιγυπτιακό Μουσείο του Καΐρου.

Ιδέα για δραστηριότητα

Ο δάσκαλος/η δασκάλα μάς διαβάζει μια παραβολή, μια αλληγορική δηλαδή ιστορία, που ο Ιησούς συνήθιζε να διηγείται, κάνοντας κατανοητή σε όλους τη διδασκαλία του. Αφού ακούσουμε την παραβολή συζητούμε: Ήταν σημαντική και απαραίτητη η καταγραφή των λόγων του Ιησού από τους Ευαγγελιστές σε κείμενα ή αρκούσε μόνο η προφορική διάδοσή τους; Γιατί;

Διακρίσεις στην εποχή μας

Νέλσον Μαντέλα (1918-2013)

Ο νοτιοαφρικανός Νέλσον Μαντέλα υπήρξε ηγέτης της αντίστασης στο Απαρτχάιντ και στις φυλετικές διακρίσεις, πρώτος μαύρος πρόεδρος της Νότιας Αφρικής, τιμημένος με το Νόμπελ Ειρήνης, μεγάλος φιλάνθρωπος και ακούραστος πρεσβευτής της ελευθερίας. Ο αγαπημένος *Μαντίμπα* των Νοτιοαφρικανών φυλακίστηκε για 27 χρόνια από το καθεστώς των λευκών.

Σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, ο Νέλσον Μαντέλα δεν υπαναχώρησε από την πίστη του στις αξίες της δημοκρατίας, της ισότητας, της ειρήνης και της διαρκούς μάθησης. Παρά τις τρομερές προκλήσεις που δέχτηκε, ποτέ δεν «απάντησε» στον ρατσισμό με ρατσισμό. Τον Οκτώβριο του 1963, ο Μαντέλα είχε κατηγορηθεί για δολοπλοκία, με στόχο τη βίαιη πτώση της κυβέρνησης. Στη δίκη που έμεινε γνωστή ως «Rivonia Trial», αντιμέτωπος, πλέον, με τη θανατική ποινή, είπε αυτά τα λόγια ενώπιον του δικαστηρίου:

«Πολέμησα κατά της κυριαρχίας των λευκών και πολέμησα κατά της κυριαρχίας των μαύρων. Ονειρεύομαι το ιδανικό μίας δημοκρατικής και ελεύθερης κοινωνίας, όπου όλοι οι άνθρωποι θα ζουν μαζί, σε αρμονία και με ίσες ευκαιρίες. Είναι ένα ιδανικό, για το οποίο ελπίζω να ζήσω και να πετύχω. Αν όμως αυτό χρειάζεται, είναι ένα ιδανικό για το οποίο είμαι προετοιμασμένος να πεθάνω».

Αντώνης Σαμαράκης, Αρνούμαι (αποσπάσματα)

«Όχι, δε μπορώ να συμβιβαστώ!.. Δεν μπορώ να εξακολουθώ να είμαι μέσα σ’ αυτόν τον κόσμο σα να μην έχει συμβεί τίποτα, σα να μη συμβαίνει τίποτα!».

«Ή θα διαλέξεις τη σιωπή για να μην χάσεις τη βολή σου, την ησυχία σου, ή θ’ αντιδράσεις, θ’ αντισταθείς, θα αγωνιστείς σε όλα αυτά τα αποτρόπαια, τα εφιαλτικά που γίνονται για σένα, υποτίθεται, αλλά χωρίς εσένα. […]

Θα διαλέξω την ελευθερία να πω όχι, αρνούμαι θα πω σ’ αυτήν την απάνθρωπη ανθρωπότητα».

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Με αφορμή το κείμενο της ομιλίας του Ν. Μαντέλα συζητήστε στην τάξη: Οι διαφορές αποτελούν πάντοτε αιτία διαχωρισμού και αντίθεσης μεταξύ των ανθρώπων ή μπορούν και να τους ενώσουν, πλουτίζοντας τις εμπειρίες και τη ζωή τους;

2. Διαβάστε τα αποσπάσματα από το βιβλίο *Αρνούμαι* του Αντώνη Σαμαράκη. Τι σημαίνει «διαφορετικός»; Ποια στοιχεία ενός ανθρώπου τον κάνουν να διαφέρει;

3. Συζητήστε σε δυάδες: Είναι όλοι σαν κι εμάς; Πρέπει να είμαστε ίδιοι για να νιώθουμε άνετα; Καταγράψτε τα βασικότερα επιχειρήματά σας, ενωθείτε με άλλη μια δυάδα και συζητήστε τα. Ανακοινώστε τις καλύτερες ιδέες κάθε τετράδας στην τάξη.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες

Μαρτύριο αγίων, χειρόγραφο 11ου αι. μ.Χ.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες

Πολύχρονοι διωγμοί

Γιατί διώχθηκαν οι χριστιανοί;

«Όπως καταδίωξαν εμένα, έτσι θα καταδιώξουν κι εσάς», είχε πει ο Χριστός στους μαθητές του και τα λόγια του βγήκαν αληθινά. Πρώτοι διώκτες των χριστιανών έγιναν οι Ιουδαίοι, που έβλεπαν ότι το κήρυγμα του Χριστού έβαζε σε δεύτερη μοίρα τον Μωσαϊκό νόμο. Ύστερα, οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες, που με σκληρά διατάγματα, καταδίωξαν πολλές φορές την Εκκλησία.

Μία από τις αιτίες ήταν ότι το κήρυγμα των χριστιανών για αγάπη, δικαιοσύνη και ισότητα μεταξύ των ανθρώπων θεωρήθηκε επικίνδυνο για το πολίτευμα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ακόμη, η άρνηση των χριστιανών να λατρεύουν τους αυτοκράτορες σαν θεούς, όπως το επέβαλλε τότε ο νόμος, οδήγησε σε πολλές ψεύτικες κατηγορίες, η κυριότερη από τις οποίες ήταν ότι οι χριστιανοί στις συγκεντρώσεις τους συνωμοτούσαν εναντίον του κράτους. Επιπλέον, με την εξάπλωση του Χριστιανισμού θίγονταν και τα οικονομικά συμφέροντα πολλών που είχαν σχέση με τα είδωλα, λ.χ. των ιερέων, των αγαλματοποιών και των εμπόρων σχετικών ειδών, που έβλεπαν τη ζήτηση για τα εμπορεύματά τους να μειώνεται. Τέλος, οι χριστιανοί θεωρούνταν πάντοτε ύποπτοι για ό,τι κακό συνέβαινε: θεομηνίες, πλημμύρες, σεισμοί, πυρκαγιές κ.ά. που από καμιά εποχή δεν λείπουν. Όλα αυτά υποτίθεται ότι τα έστελναν οι θεοί από οργή για τους χριστιανούς, επειδή δεν τους λάτρευαν. Η εχθρότητα που συσσωρεύτηκε απέναντί τους για όλα αυτά, οδήγησε τους Ρωμαίους σε οργανωμένη προσπάθεια να καταπνίξουν τον Χριστιανισμό με τη βία και τον φόβο, κάνοντας διωγμούς. Οι χριστιανοί θεωρούνταν παράνομοι και διώχνονταν από τους τόπους τους ή θανατώνονταν δημόσια με μαρτύρια.

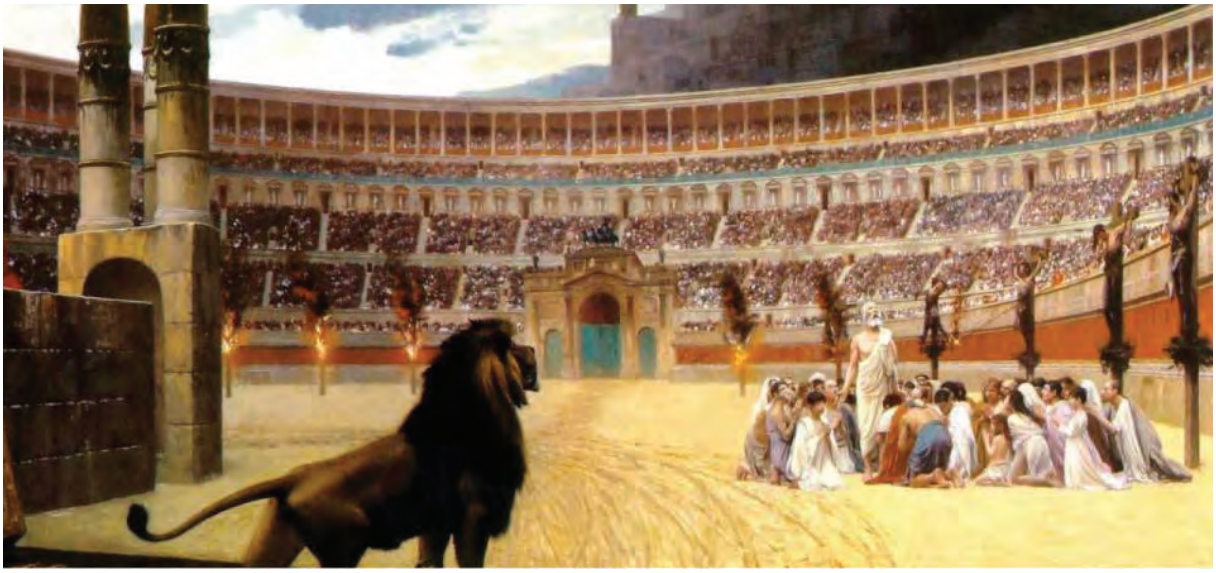

Διωγμοί χριστιανών σε ρωμαϊκή αρένα

Ποιοι ήταν οι σκληρότεροι διωγμοί;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ

ΔΙΩΓΜΟΣ	ΓΝΩΣΤΟΤΕΡΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ
Νέρωνας (54-68 μ.Χ.)	Πέτρος, Παύλος
Δομιτιανός (81-96 μ.Χ.)	Διονύσιος, Τιμόθεος, Φλάβιος, Κλήμης, Δομιτίλλα, Ακύλιος
Τραϊανός (98-117 μ.Χ.)	Ιγνάτιος, Φωκάς, Κλήμης Ρώμης, Πρόκλος, Ιλάριος
Μάρκος Αυρήλιος (161-180 μ.Χ.)	Παρασκευή, Πολύκαρπος, Ιουστίνος, Κοδράτος
Σεπτίμιος Σεβήρος (193-211 μ.Χ.)	Ειρηναίος, Λεωνίδης, Ευτυχία, Περπέτουα, Χαράλαμπος, Χριστίνα, Μαρκέλλα
Δέκιος (249-251 μ.Χ.)	Φλαβιανός Ρώμης, Καλλιόπη, Αλέξανδρος Ιεροσολύμων, Βαβύλας, Τρύφων
Διοκλητιανός (284-305 μ.Χ.)	Γεώργιος, Δημήτριος, Κυριακή, Ευφημία, Προκόπιος
Γαλέριος (305-311 μ.Χ.)	Μαρκελλίνος Ρώμης, Ερμόλαος, Αικατερίνη, Παντελεήμων, Λουκιανός Αντιοχείας

Οι άγιοι δισμύριοι (20.000) από τη Νικομήδεια μαρτύρησαν τον καιρό του Διοκλητιανού. Λείψανά τους βρίσκονται στο Άγιο Όρος

«Χριστιανός ειμί!»: Μάρτυρες από ελεύθερη επιλογή

Άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας (περ. 50-107 μ.Χ.)

Ο Ιγνάτιος από μικρός γνώρισε τον Χριστό. Ονομάστηκε και «θεοφόρος» γιατί σύμφωνα με την παράδοση της Εκκλησίας, ήταν το παιδί που σήκωσε στα χέρια του ο Χριστός και είπε: *«Όποιος δεν υπερηφανεύεται, αλλά είναι ταπεινός σαν αυτό το παιδί, αυτός είναι ο ανώτερος στον καινούριο κόσμο του Θεού»*.

Το 70 μ.Χ. περίπου, έγινε Επίσκοπος στην Αντιόχεια. Όλοι έδειχναν σεβασμό και εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό του. Όχι μόνον οι χριστιανοί της Αντιόχειας, αλλά και οι Μικρασιάτες και οι Ρωμαίοι.

Ωστόσο, όταν ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Τραϊανός εξαπέλυσε διωγμό εναντίον των χριστιανών, ο Ιγνάτιος οδηγήθηκε αλυσοδεμένος στη Ρώμη, αφού τον πέρασαν από αρκετές πόλεις της Μικράς Ασίας και της Μακεδονίας. Ο σκοπός των διωκτών του ήταν να εκφοβίσουν τους χριστιανούς, οι οποίοι έβλεπαν τον αγαπημένο τους Επίσκοπο να βαδίζει προς το μαρτύριο. Παρ' όλα αυτά, η παρουσία του Ιγνατίου δυνάμωνε την πίστη των χριστιανών και προκαλούσε θαυμασμό στους ειδωλολάτρες.

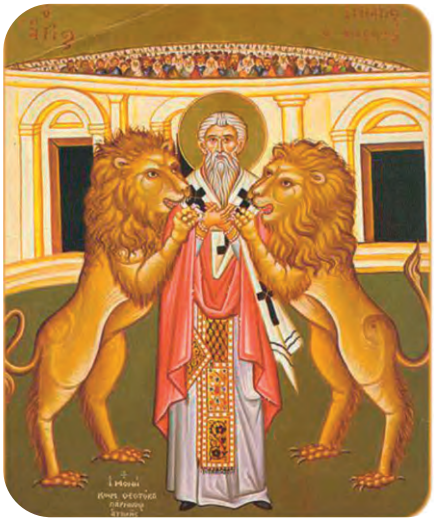

Στη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, ο Ιγνάτιος έγραψε 7 επιστολές στους χριστιανούς διαφόρων πόλεων, στις οποίες περιέχονται σημαντικές οδηγίες και συμβουλές. Επίσης, δίνουν πολλές πληροφορίες για το πώς ζούσαν οι πρώτοι χριστιανοί.

Όταν τελικά έφτασε στη Ρώμη, τον οδήγησαν στο Κολοσσαίο, για να τον κατασπαράξουν τα άγρια θηρία. Πριν το τέλος του είπε: *«Είμαι ένας σπόρος σιταριού του Κυρίου μου, που τα δόντια των λιονταριών θα αλέσουν για να γίνω καθαρό ψωμί»*.

Robert Thirion, Θρίαμβος χριστιανών μαρτύρων την εποχή του Νέρωνα

Ρώμη. Το Κολοσσαίο όπως είναι σήμερα

Αγάπη, Ειρήνη, Χιονία

Οι τρεις αδελφές η Αγάπη, η Ειρήνη και η Χιονία, ζούσαν στη Θεσσαλονίκη και έγιναν χριστιανές στα χρόνια του αυτοκράτορα Διοκλητιανού. Όταν ο Διοκλητιανός εξέδωσε διάταγμα τον Φεβρουάριο του 303 μ.Χ., που απαγόρευε τη χρήση και κατοχή χριστιανικών βιβλίων και κειμένων, οι τρεις αδελφές έκρυψαν τα βιβλία που είχαν και κατέφυγαν σε «όρος υψηλό» κοντά στη Θεσσαλονίκη, πιθανώς στον Χορτιάτη. Μετά από έναν περίπου χρόνο, κάποιος απεσταλμένος του αυτοκράτορα ανακάλυψε τα τρία κορίτσια στο ερημικό καταφύγιό τους. Αφού τις συνέλαβε, τις οδήγησε για ανάκριση μπροστά στον διοικητή της Μακεδονίας (στη Θεσσαλονίκη). Η κατηγορία ήταν ότι *«δεν θέλουν να φάνε από τα ειδωλόθυτα*»*. Από τα πρακτικά της δίκης αυτής που διασώθηκαν, βλέπουμε ότι οι τρεις νέες έδιναν απαντήσεις που προκαλούσαν κατάπληξη για το θάρρος και την αποφασιστικότητά τους. Ο διοικητής ντροπιασμένος και οργισμένος διέταξε να ριχτούν στην πυρά.

Το εκκλησάκι μέσα στο προαύλιο του σχολείου

Σήμερα, μετά τις έρευνες που έχουν γίνει, ο τόπος του μαρτυρίου τους τοποθετείται με ασφάλεια στη θέση του 59ου Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης (όπου έχει ιδρυθεί ναός αφιερωμένος στη μνήμη τους εντός του προαυλίου), δίπλα στην Παναγία Φανερωμένη. Η μνήμη τους εορτάζεται στις 16 Απριλίου.

Λογγίνος ο εκατόνταρχος

Ο Λογγίνος ήταν εκείνος ο Ρωμαίος αξιωματικός που κέντρισε την πλευρά του Ιησού στον Σταυρό, για να βεβαιωθεί ότι ήταν νεκρός. Μετά τα συγκλονιστικά γεγονότα της Σταύρωσης και της Ανάστασης, ο Λογγίνος πίστεψε στη θεότητα του Ιησού, εγκατέλειψε τον Ρωμαϊκό στρατό και επέστρεψε στη γενέτειρά του, την Καππαδοκία, όπου κήρυττε την πίστη στον Χριστό. Τότε, εκδόθηκε ένταλμα από τον Πόντιο Πιλάτο για τη σύλληψη και την εκτέλεσή του και στάλθηκαν δύο στρατιώτες στην Καππαδοκία. Ο Λογγίνος άκουσε για τους στρατιώτες και χωρίς να αποκαλύψει ποιος είναι, τους φιλοξένησε στο σπίτι του σαν αγαπημένους φίλους. Το βράδυ εκείνο προσευχήθηκε, παρηγόρησε τους φίλους και τους συγγενείς του και το πρωί αποκάλυψε την ταυτότητά του στους στρατιώτες. Εκείνοι, έκπληκτοι και με μεγάλη θλίψη στην ψυχή, εκτέλεσαν την εντολή του Πιλάτου και τον αποκεφάλισαν. Η Εκκλησία γιορτάζει τον μάρτυρα στις 16 Οκτωβρίου.

* **Ειδωλόθυτο**: Ονομαζόταν το κρέας που προσφερόταν ως θυσία σε ένα είδωλο στους ειδωλολατρικούς ναούς. Ένα μέρος του ειδωλόθυτου καιγόταν στο θυσιαστήριο, ένα άλλο τρωγόταν ως ιερό γεύμα στον ναό και το υπόλοιπο πουλιόταν στην αγορά. Για τους Ιουδαίους, τέτοιου είδους κρέας θεωρούνταν ακάθαρτο και κατά συνέπεια απαγορευόταν να φαγωθεί.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Σε ομάδες, μιλήστε για τα συναισθήματα που πιστεύετε ότι είχαν οι διωκόμενοι χριστιανοί μάρτυρες. Ακόμη, συζητήστε πώς μπορεί να αισθάνονταν οι συνάνθρωποί τους, που έβλεπαν ή μάθαιναν αυτά που τους συνέβαιναν.

2. Περιηγηθείτε στο Λογισμικό της Ε' Τάξης *Αγωνιστές και μάρτυρες*. Καταγράψτε επιπλέον πληροφορίες για τους μάρτυρες, ώστε να διαμορφώσετε μια πληρέστερη εικόνα για τη ζωή και τον θάνατό τους.

Οι άγιοι Σαράντα μάρτυρες της Σεβάστειας (17ος αι.)

Το τέλος των διωγμών και η εξάπλωση του Χριστιανισμού

Ένας χριστιανός ρωμαίος αυτοκράτορας: Ο Μέγας Κωνσταντίνος

Πατέρας του Κωνσταντίνου ήταν ο Κωνστάντιος ο Χλωρός, Καίσαρας της Γαλατίας, και μητέρα του η Ελένη. Ο Κωνσταντίνος γεννήθηκε στη Νίσσα της σημερινής Σερβίας το 274 μ.Χ. Ύστερα από τον θάνατο του πατέρα του, ο Κωνσταντίνος ανακηρύχθηκε από τον στρατό διάδοχός του. Χρειάστηκε όμως να κάνει πολλούς πολέμους για να εδραιώσει τη θέση του.

Ιδέα για δραστηριότητα

Παρατηρήστε προσεκτικά την Αψίδα του Μ. Κωνσταντίνου στη Ρώμη και συμπληρώστε τον πίνακα:

ΣΧΗΜΑΤΑ Τι είδους σχήματα βλέπετε; Περιγράψτε τα.	**ΓΡΑΜΜΕΣ** Ποια είδη γραμμών βλέπετε; Περιγράψτε τις.

«Εν τούτω νίκα»

Η κρίσιμη μάχη για την επικράτηση του Κωνσταντίνου θα δινόταν στη Μουλβία γέφυρα του ποταμού Τίβερη, στην Ιταλία. Ο αντίπαλος του Κωνσταντίνου, ο Μαξέντιος, είχε τετραπλάσιες δυνάμεις. Αλλά ο Κωνσταντίνος δεν έχασε το θάρρος του. Ο ίδιος διηγήθηκε ότι μια μέρα του 312 μ.Χ. είδε ξαφνικά στον ουρανό ένα φωτεινό σταυρό με την επιγραφή «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ». Η έκπληξη που ένιωσε ήταν μεγάλη.

Την ίδια νύχτα, είδε στον ύπνο του τον Χριστό να τον ενθαρρύνει. Όταν ξύπνησε, με εντολή του, ετοιμάστηκε ένα λάβαρο που το κοντάρι του κατέληγε σε σταυρό. Πάνω σ' αυτό έβαλαν και ένα χρυσό στεφάνι με το μονόγραμμα του Χριστού. Κάτω απ' αυτό κρέμασαν ένα πολύτιμο τετράγωνο ύφασμα με τις εικόνες του αυτοκράτορα και των γιων του. Ο ενθουσιασμός των χριστιανών στρατιωτών, όταν είδαν το λάβαρο, ήταν μεγάλος. Στη μάχη νίκησε ο Κωνσταντίνος, ο οποίος από τη στιγμή εκείνη στράφηκε οριστικά στον Χριστιανισμό.

Το ήξερες;

Τότε πρωτοεμφανίστηκε η λέξη λάβαρο (labarum) στο οποίο εικονίστηκε το 'Χριστόγραμμα', ο συνδυασμός του Χ-Ρ (Χριστός). Από εκείνη την εποχή, έγινε κοινό σύμβολο του Χριστιανισμού.

Το λάβαρο του Μ. Κωνσταντίνου σε ασημένιο μετάλλιο

Ο Μ. Κωνσταντίνος, λεπτομέρεια ψηφιδωτού από την Αγία Σοφία. Κρατά στα χέρια του τη νέα του πρωτεύουσα, την Κωνσταντινούπολη

Το Διάταγμα των Μεδιολάνων

Ένα από τα πρώτα έργα του Κωνσταντίνου, μόλις ανέλαβε τη διοίκηση του κράτους με τον Λικίνιο, ήταν το Διάταγμα των Μεδιολάνων (Μιλάνο). Μ' αυτό το διάταγμα δινόταν στον καθένα το δικαίωμα να ακολουθεί όποια θρησκεία ήθελε. Έτσι τερματίζονταν οριστικά οι διωγμοί κατά των χριστιανών.

Όταν το 323 μ.Χ. ο Κωνσταντίνος έγινε αυτοκράτορας σε ολόκληρο το ρωμαϊκό κράτος, προστάτεψε με πολλούς τρόπους τον Χριστιανισμό: επέστρεψε στους χριστιανούς τους ναούς και τις περιουσίες τους που είχαν δημευτεί την περίοδο των διωγμών, καθιέρωσε την Κυριακή ως ημέρα γιορτής και αργίας, έκτισε ναούς στην καινούρια πρωτεύουσα, καταπολέμησε τις αιρέσεις κ.ά.

Arrigo Minervi, Το Διάταγμα των Μεδιολάνων.
Λεπτομέρεια από την πόρτα του Καθεδρικού ναού του Μιλάνο

«Εδώ και πολύν καιρό, έχοντας αποφασίσει ότι δεν πρέπει να απορρίπτεται η ελευθερία της θρησκείας και πως πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στη βούληση του καθενός να υπηρετεί τα θεία πράγματα σύμφωνα με την προαίρεσή του, παραγγείλαμε στους χριστιανούς να φυλάνε την πίστη της θρησκείας τους…

Όταν εγώ, ο Αύγουστος Κωνσταντίνος, κι εγώ, ο Αύγουστος Λικίνιος, με καλούς οιωνούς ήρθαμε στα Μεδιόλανα και συζητήσαμε όλα όσα αφορούν την ωφέλεια του δημοσίου, ανάμεσα στα άλλα μέτρα που κρίναμε ότι θα είναι επωφελή σ' όλους από πολλές απόψεις, αποφασίσαμε κατά πρώτο και κύριο λόγο να διατάξουμε να εξασφαλιστεί η ***τιμή*** *και ο* ***σεβασμός προς το Θείο****, δηλαδή να δώσουμε και στους χριστιανούς και σ' όλους την* ***ελευθερία*** *να ακολουθήσουν όποια θρησκεία θέλουν, έτσι ώστε, όποια κι αν είναι η θεότητα και η ουράνια δύναμη, να μπορέσει να είναι ευμενής και σε μας τους ίδιους και στους υπηκόους μας…*

Ήταν λοιπόν φυσικό να θεωρήσουμε καλό να εκδώσουμε αυτή τη διαταγή, για ***να αφαιρεθούν εντελώς οι όροι που υπήρχαν σε προηγούμενα έγγραφα σχετικά με τους χριστιανούς****, όροι οι οποίοι ήσαν σκληροί και ξένοι στην πραότητά μας».*

Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* (επιλογές)
Ο Ευσέβιος Καισαρείας διασώζει το περιεχόμενο του εγγράφου του Λικίνιου προς τον έπαρχο της Βιθυνίας, με το οποίο, του ανακοινώνει τις αποφάσεις που έλαβαν στα Μεδιόλανα ο ίδιος και ο Κωνσταντίνος.

Ιδέες για δραστηριότητες

Φτιάξτε δύο ομόκεντρους κύκλους. Οι λιγότεροι μαθητές του εσωτερικού κύκλου αναλαμβάνουν τον ρόλο του Μ. Κωνσταντίνου, όταν σκεπτόταν να εκδώσει το Διάταγμα των Μεδιολάνων. Οι περισσότεροι μαθητές του εξωτερικού κύκλου είναι οι φωνές της συνείδησής του. Πείτε στους μαθητές του εσωτερικού κύκλου τα επιχειρήματα, τις σκέψεις, τα συναισθήματά σας για το Διάταγμα. Ανταλλάξτε θέσεις και επαναλάβετε.

Ραφαήλ, Το όραμα του Κωνσταντίνου. Φρέσκο του 1520, Βατικανό

Κοίταξε προσεκτικά την παραπάνω τοιχογραφία και:

ΣΥΝΔΕΣΕ	Με ποιον τρόπο συνδέονται οι πληροφορίες που παρουσιάζονται με ό,τι ήδη γνωρίζεις;
ΑΝΑΖΗΤΗΣΕ-ΕΠΕΚΤΕΙΝΕ	Ποιες ερωτήσεις, σκέψεις ή απορίες σού προκαλεί το έργο του Ραφαήλ; Τι άλλο θα ήθελες να αναζητήσεις σχετικά με το έργο ή το θέμα που αναπαριστά;

Γιορτές μνήμης, τόποι λατρείας

Ο ναός της Αναστάσεως της Ιερουσαλήμ

Ο ναός της Αναστάσεως της Ιερουσαλήμ λέγεται και **ναός του Παναγίου Τάφου** και βρίσκεται στη χριστιανική συνοικία της παλαιάς πόλης της Ιερουσαλήμ. Ο ναός θεωρείται ότι βρίσκεται στη θέση του Γολγοθά, του λόφου πάνω στον οποίο σταυρώθηκε και τάφηκε ο Ιησούς Χριστός. Ο ναός χτίστηκε από την Αγία Ελένη, τη μητέρα του Μεγάλου Κωνσταντίνου, στα μέσα του 4ου αιώνα μ.Χ. και περιλαμβάνει τον Πανάγιο Τάφο μαζί με τον Γολγοθά. Με το πέρασμα των χρόνων, υπέστη πολλές φθορές και καταστροφές. Το 1958, Ορθόδοξοι, Καθολικοί και Αρμένιοι άρχισαν, όλοι μαζί, την αποκατάσταση και συντήρησή του. Το 2017 ολοκληρώθηκε η αποκατάσταση του μνημείου (ιερό κουβούκλιο) που καλύπτει τον Πανάγιο Τάφο.

Η γιορτή Κωνσταντίνου και Ελένης

Ο Μέγας Κωνσταντίνος τιμούσε ιδιαίτερα τη μητέρα του. Της έδωσε τον τίτλο της Αυγούστας (στα λατινικά σημαίνει ένδοξη), έβαλε τη μορφή της πάνω σε νομίσματα και έδωσε το όνομά της σε μία πόλη της Βιθυνίας.

Η Ελένη έκτισε πολλές Εκκλησίες: στη Ρώμη (του Τιμίου Σταυρού), στην Κωνσταντινούπολη (των Αγίων Αποστόλων), στη Βηθλεέμ (βασιλική της Γεννήσεως) και στο Όρος των Ελαιών (βασιλική της Γεθσημανή).

Η πιο σεβαστή προσφορά της στον Χριστιανισμό έγινε όταν το 326 μ.Χ. πήγε στην Ιερουσαλήμ, όπου «μὲ μέγαν κόπον καὶ πολλὴν ἔξοδον καὶ φοβερίσματα ηὗρεν τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ τοὺς ἄλλους δύο σταυροὺς τῶν ληστῶν», όπως γράφει ο Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς.

Οι Βυζαντινοί τιμούσαν ιδιαίτερα τον Μέγα Κωνσταντίνο και την Αγία Ελένη. Έτσι, άρχισαν να τους απεικονίζουν μαζί, να κρατούν ανάμεσά τους τον Σταυρό. Η Εκκλησία τούς ανακήρυξε ισαποστόλους και η μνήμη τους τιμάται στις 21 Μαΐου.

Η γιορτή της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού

Ο λαός, όταν έμαθε πως βρέθηκε ο Σταυρός, θέλησε να τον δει και να τον προσκυνήσει. Γι' αυτό, ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων τον ύψωσε μέσα στον ναό, ενώ ο κόσμος έκλαιγε από χαρά. Η Αγία Ελένη φρόντισε να χτιστεί στον τόπο εκείνο ο ναός της Αναστάσεως και να τοποθετηθεί μέσα του ο Σταυρός.

Μετά από χρόνια, οι Πέρσες κυρίεψαν την Ιερουσαλήμ. Μαζί με άλλα λάφυρα πήραν στη χώρα τους και τον Τίμιο Σταυρό. Αυτή η προσβολή ήταν σαν αγκάθι στις καρδιές των χριστιανών, μέχρι τη στιγμή που ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ηράκλειος νίκησε τους Πέρσες, πήρε πίσω τον Τίμιο Σταυρό και τον έφερε στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί, ο Σταυρός υψώθηκε και πάλι μπροστά στον λαό, που παρακολουθούσε με ευλάβεια και συγκίνηση.

Όλα αυτά τα θυμούνται οι χριστιανοί στις 14 Σεπτεμβρίου, τη μέρα δηλαδή της γιορτής της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού.

Η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού

Agnolo Gadde, Η είσοδος του Ηρακλείου στην Ιερουσαλήμ

Έθιμα της γιορτής

Την ημέρα της γιορτής της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού, ο ιερέας μοιράζει στους πιστούς κλαδάκια βασιλικού γιατί –κατά την παράδοση– η Αγία Ελένη βρήκε τον Σταυρό του Χριστού σε ένα χώρο που ήταν κατάφυτος από βασιλικούς. Γι' αυτό και ο βασιλικός λέγεται *σταυρολούλουδο*.

Με αυτόν τον βασιλικό και με τον αγιασμό της ημέρας, οι νοικοκυρές συνήθιζαν να φτιάχνουν το προζύμι της χρονιάς.

Λένε για τον βασιλικό:

«Βασιλικός κι αν μαραθεί
Κι αν γείρουν τα κλωνιά του
Ρίξε νερό στη ρίζα του
Να' ρθει στα πρωτινά του».

Καθώς το Φθινόπωρο είναι περίοδος που πλησιάζει η σπορά, οι πιστοί στέλνουν στην Εκκλησία **πολυσπόριο**, ένα μείγμα δηλαδή, απ' όλα τα είδη των σπόρων, για να λειτουργηθούν και να ευλογηθούν. Τη μέρα αυτή οι ναυτικοί σταματούν τα μακρινά ταξίδια, όπως συμβουλεύει και η κοινή παροιμία: *«Του Σταυρού σταύρωνε και δένε ή του Σταυρού κοίτα και τ' άι-Γιωργιού ξεκοίτα»*. Άλλη παροιμία λέει: *«Του Σταυρού σταύρωνε και σπέρνε»*.

Γ. Α. Μέγας, *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Κοιτάξτε τις δύο παραστάσεις της Ύψωσης του Σταυρού και της Εισόδου του Ηρακλείου στην Ιερουσαλήμ. Σε δυάδες καταγράψτε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα δύο έργα. Συζητήστε τις διαπιστώσεις σας με τον διπλανό σας και μετά με την τάξη.

2. Βρείτε παροιμίες και έθιμα για άλλες θρησκευτικές γιορτές της Εκκλησίας.

Σύγχρονοι διωγμοί χριστιανικών πληθυσμών

Tony Rezk, Οι 21 Σύγχρονοι χριστιανοί Κόπτες μάρτυρες στη Λιβύη

Χριστιανές στο Ιράκ.
Σήμερα απέμεινε το 25% των χριστιανών που ζούσαν εκεί

Οι χριστιανοί της Συρίας

Καθημερινή, 24/4/2016

«...Οι χριστιανοί στη Συρία ζούμε όλο τον χρόνο Μεγάλη Εβδομάδα, βιώνουμε διαρκώς μια αίσθηση συμμετοχής στον Σταυρό και στον θάνατο».

Η χριστιανή ορθόδοξη μοναχή Μαριάμ, από τη Χομς της Συρίας, μιλάει για το δράμα των χριστιανών στην πατρίδα της αλλά και στο Ιράκ. «Στεναχωριόμαστε όταν συνειδητοποιούμε ότι ο στόχος είναι ν' αδειάσει η Ανατολή από χριστιανούς, η Ανατολή στην οποία έζησε ο ίδιος ο Χριστός.

Τώρα, οι χριστιανοί της Συρίας, που αποτελούσαν μειοψηφία στον πληθυσμό με ποσοστό 10% σε καιρό ειρήνης, αναγκάζονται να φύγουν –αν δεν σκοτωθούν– από πόλεις στις οποίες η αγριότητα του πολέμου είναι διαρκής. Αυτοί οι άνθρωποι καταφεύγουν σε μέρη της Συρίας πιο ασφαλή, είτε φεύγουν για χώρες τις Ευρώπης που είναι διατεθειμένες να τους δεχθούν...

Στο χωριό μου πλειοψηφούσαν οι ορθόδοξοι χριστιανοί, υπήρχαν όμως και πολλοί μουσουλμάνοι. Η συμβίωσή μας ήταν αρμονική, μέναμε ο ένας δίπλα στον άλλο στην ίδια πολυκατοικία. Ο πόλεμος τα άλλαξε όλα», λέει.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Η Αγία Γραφή, ένα θεόπνευστο και διαχρονικό βιβλίο

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Η Αγία Γραφή, ένα θεόπνευστο και διαχρονικό βιβλίο

Η Αγία Γραφή είναι το ιερότερο βιβλίο των χριστιανών. Λέγεται «Γραφή», γιατί στη θεολογική γλώσσα έτσι χαρακτηρίζουμε ένα γραπτό κείμενο ή μια συλλογή κειμένων. Ονομάζεται «Αγία» επειδή μιλάει για τον Θεό.

Η Αγία Γραφή ονομάζεται και Βίβλος, που είναι αρχαία λέξη και σημαίνει το φυτό του παπύρου ή τον φλοιό του, απ' το οποίο παραγόταν η ομώνυμη γραφική ύλη, ο πάπυρος. Αρχικά, η λέξη γραφόταν με -υ- και θεωρείται ότι προέρχεται από την πόλη **Βύβλο** της Φοινίκης, η οποία ήταν φημισμένη για τις εξαγωγές παπύρου. Το ότι ταυτίστηκε η βασική λέξη της τότε γραφικής ύλης με την Αγία Γραφή, υπογραμμίζει και τη σπουδαιότητά της, καθώς έφτασε να αποκαλείται **«Το Βιβλίο των βιβλίων»**.

Βιβλιοθήκη της Μονής Σινά. Εδώ βρέθηκε ένα από τα παλαιότερα χειρόγραφα της Αγίας Γραφής, ο Σιναϊτικός Κώδικας (4ος αι. μ.Χ.)

Η Αγία Γραφή είναι η αποκάλυψη, δηλαδή, η φανέρωση του Θεού στην ιστορία μέσα από συγκεκριμένα γεγονότα, πρόσωπα και καταστάσεις. Η φανέρωση αυτή έχει τη μορφή ενός προσωπικού και κατανοητού διαλόγου μεταξύ Θεού και ανθρώπου και καταγράφεται σε κείμενα από αυτόπτες μάρτυρες, με τρόπο ποικίλο και ανάλογο με την ιστορική εποχή και το πολιτισμικό της περιβάλλον.

Συριακός κώδικας, 7ος αι., Μονή Σινά

Με τον όρο «Βίβλος» περιγράφεται το σύνολο των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης, που αναφέρονται στην προ Χριστού περίοδο, και των βιβλίων της Καινής Διαθήκης, που αναφέρονται στο πρόσωπο και στο έργο του Χριστού, στη διδασκαλία του, καθώς και στις Επιστολές και Πράξεις των Αποστόλων, κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής της Εκκλησίας.

Τα βιβλία της Βίβλου, τόσο της Παλαιάς όσο και της Καινής Διαθήκης, διαιρούνται ως προς το περιεχόμενό τους σε ιστορικά, διδακτικά και προφητικά. Όσα βιβλία γράφτηκαν προ Χριστού αποτελούν την Παλαιά Διαθήκη και είναι σαράντα εννέα (49). Όσα γράφτηκαν μετά Χριστόν αποτελούν την Καινή Διαθήκη και είναι είκοσι επτά (27). Τα πρώτα βιβλία της Αγίας Γραφής γράφτηκαν γύρω στα 1000 π.Χ., ενώ τα τελευταία τον 1ο αιώνα μ.Χ. από τους Αποστόλους και τους μαθητές τους, οι οποίοι έζησαν σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και σε διαφορετικό ιστορικό, πολιτιστικό, γεωγραφικό και πολιτικό πλαίσιο. Ακόμα και η γλώσσα που χρησιμοποίησαν οι συγγραφείς δεν ήταν η ίδια. Άλλοι έγραψαν στην εβραϊκή, άλλοι στην αραμαϊκή και άλλοι στην ελληνιστική κοινή (απλοποιημένη αρχαία ελληνική). Παρά, όμως, τις σημαντικές αυτές διαφορές, δεν διαπιστώνεται καμία αντίθεση ή διαφορά στο περιεχόμενο των κειμένων.

Άγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος

«Η Παλαιά Διαθήκη προηγήθηκε της Καινής και η Καινή Διαθήκη ερμήνευσε την Παλαιά. Πολλές φορές είπα ότι οι δύο Διαθήκες είναι δύο κόρες και δύο αδελφές που υπηρετούν τον ένα Δεσπότη. Ο Κύριος προαναγγέλλεται από τους προφήτες. Ο Χριστός κηρύσσεται στην Καινή. Τα νέα δεν είναι νέα, γιατί προηγήθηκαν τα παλαιά. Τα παλαιά δεν έχασαν την αξία τους, αλλά ερμηνεύτηκαν στην Καινή».

(PG 50,796)

«Σκοπός και των δύο Διαθηκών είναι ένας. Η διόρθωση των ανθρώπων... Γι' αυτό δεν προβάλλει μόνο τους πετυχημένους αλλά και όσους απέτυχαν, ώστε να μιμηθούμε τους πρώτους και να αποφύγουμε τους δεύτερους και έτσι να οδηγηθούμε στην αρετή και την επιμέλεια από δύο πλευρές».

PG 56, 313-314

«Ύστερα (ο Ιησούς) τούς είπε: «Αυτό ήταν το νόημα των λόγων που σας έλεγα, όταν ήμουν ακόμη μαζί σας, ότι δηλαδή πρέπει να εκπληρωθούν όλα όσα είναι γραμμένα για μένα στον νόμο του Μωυσή, τους προφήτες και τους ψαλμούς». Τότε τους φώτισε για να κατανοήσουν τις Γραφές».

Λουκ. 24, 44-45

Αναλυτικότερα, η Αγία Γραφή αναφέρεται σε μια σειρά γεγονότων που αφορούν:

- Στο έργο της Δημιουργίας του κόσμου από τον Θεό.
- Στη σχέση του με τον άνθρωπο και τον κόσμο.
- Στο σχέδιο και τις ενέργειές του για τη σωτηρία του ανθρώπου, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε με την παρουσία και τη λυτρωτική θυσία του Χριστού στη γη.

Ο Θεός, μέσα από τα κείμενα της Βίβλου, αναζητά με αγάπη τον άνθρωπο μέσα στην καθημερινή του ζωή, του αποκαλύπτει την αλήθεια, τον στηρίζει και τον θεραπεύει από το κακό. Από την άλλη, ο άνθρωπος προσπαθεί να καταλάβει τις ενέργειες του Θεού, να ανταποκριθεί θετικά και να αλλάξει τη ζωή του, βελτιώνοντας, έτσι, και τον κόσμο ολόκληρο. Αυτήν ακριβώς τη σχέση περιγράφουν οι συγγραφείς της Αγίας Γραφής στα κείμενά τους. Αυτό, όμως, δεν έγινε με ολόκληρη τη θεία αποκάλυψη. Ένα τμήμα της εξακολούθησε να μεταδίδεται προφορικά μέσα στη ζωή της Εκκλησίας. Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης γράφει: «Υπάρχουν και άλλα πολλά που έκανε ο Ιησούς τα οποία, αν γράφονταν με λεπτομέρειες, ολόκληρος ο κόσμος δεν θα μπορούσε να χωρέσει τα βιβλία στα οποία θα γράφονταν» (Ιωάν. 21, 25).

Τι σημαίνει η λέξη «Διαθήκη»;

Στα ελληνικά η λέξη Διαθήκη σημαίνει συμφωνία. Είναι η συμφωνία που έκλεισε ο Θεός με τους ανθρώπους. Πρώτα με τον λαό του Ισραήλ (Παλαιά Διαθήκη) και στη συνέχεια η νέα συμφωνία του Χριστού με όλους τους ανθρώπους (Καινή Διαθήκη). Για τον λόγο αυτό, τα βιβλία της Αγίας Γραφής είναι άρρηκτα συνδεδεμένα, καθώς για να μπορέσουμε να καταλάβουμε το έργο και τη διδασκαλία του Χριστού, αλλά και την πορεία της Εκκλησίας, είναι απαραίτητο να γνωρίσουμε την Παλαιά Διαθήκη. Η Βίβλος δεν απευθύνεται σε μεμονωμένα άτομα, παρότι δόθηκε στην αρχή μόνο στον λαό του Ισραήλ, δηλαδή σε μια μικρή κοινότητα ανθρώπων. Κατόπιν, όμως, διαδόθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο. Μας εξηγεί ο Ιω. Χρυσόστομος: *«Από την αρχή που έπλασε ο Θεός τους ανθρώπους συνομιλούσε κατευθείαν μαζί τους, με τρόπο που ήταν δυνατόν να τον ακούσουν. Έτσι πήγε στον Αδάμ, έτσι επέκρινε τον Κάιν, έτσι συνομίλησε με τον Νώε, έτσι φιλοξενήθηκε από τον Αβραάμ. Ακόμη και όταν όλο το ανθρώπινο γένος έπεσε στην αμαρτία, ούτε τότε απομακρύνθηκε εντελώς από τους ανθρώπους ο Δημιουργός των πάντων. Αλλά επειδή έγιναν ανάξιοι να επικοινωνούν μαζί του, θέλοντας να ανανεώσει πάλι τη φιλία μαζί τους, στέλνει γράμματα (την Αγία Γραφή), όπως σε ανθρώπους που βρίσκονται μακριά, καλώντας κοντά του όλο το ανθρώπινο γένος.*

PG 53, 27-28

Η Παλαιά Διαθήκη

Από τα πανάρχαια χρόνια, ο Θεός αποκαλύφθηκε στους Πατριάρχες, στον Μωυσή, στους Προφήτες και σε άλλα ιερά πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης, τα οποία δίδαξαν τον λαό προφορικά. Θεώρησαν, όμως, χρήσιμο και να γράψουν όσα ο Θεός τούς αποκάλυψε, με τη βοήθειά Του. Τα βιβλία που γράφτηκαν, αποτέλεσαν την Παλαιά Διαθήκη. Πολλές φορές, μάλιστα, στα κείμενά της βρίσκουμε εκφράσεις όπως: «τάδε λέγει Κύριος» ή «λόγος Κυρίου», πού φανερώνουν ότι οι ιεροί συγγραφείς είχαν συνείδηση ότι δεν διδάσκουν δικές τους ιδέες, αλλά το θέλημα του Θεού που αποκαλύφτηκε σ’ αυτούς.

Η Καινή Διαθήκη

Ο Χριστός, με τον ερχομό του στη γη, έκλεισε μία νέα συμφωνία σωτηρίας, την Καινή Διαθήκη, όχι όμως μόνο με τον Ισραήλ, αλλά με όλους τους λαούς της γης, εκπληρώνοντας την υπόσχεση του Θεού στον Αβραάμ για τη σωτηρία του κόσμου. Ο Χριστός δίδαξε μόνο προφορικά και έδωσε την εντολή στους μαθητές του να πορευτούν σ’ όλο τον κόσμο μεταφέροντας παντού το χαρμόσυνο μήνυμα της Βασιλείας του Θεού. Οι Απόστολοι και οι συνεργάτες τους μετέδωσαν κι εκείνοι προφορικά το Ευαγγέλιο της σωτηρίας. Όταν, όμως, οι ανάγκες της Εκκλησίας το επέβαλαν, λόγω και της μεγάλης αύξησης του αριθμού των χριστιανών, αλλά και επειδή οι αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων έφευγαν από τη ζωή, κάποιοι κατέγραψαν τις διηγήσεις τους για να μην ξεχαστούν και να φτάσουν, έτσι, στις επόμενες γενιές όλες οι αλήθειες και η διδασκαλία του Κυρίου για τη λύτρωση και τη σωτηρία του ανθρώπου.

Η θεοπνευστία της Αγίας Γραφής

Το περιεχόμενο της Αγίας Γραφής, δηλαδή οι θείες αλήθειες, είναι όσα ο Θεός φανέρωσε στους συγγραφείς, οι οποίοι δεν κατέγραψαν δικές τους ιδέες ή σκέψεις, αλλά, φωτιζόμενοι από τον Θεό και το Πνεύμα του, έγραψαν τη θεία αποκάλυψη, εκφραζόμενοι, όμως, ελεύθερα και ανάλογα με τη λογοτεχνική ικανότητά τους, τη μόρφωση και τις ανάγκες των αναγνωστών τους. Αυτός ο φωτισμός του Θεού (θεοπνευστία) είναι η εγγύηση ότι οι ιεροί συγγραφείς κατέγραψαν και μας παρέδωσαν αλάθητα τον λόγο Του.

Το ότι η Αγία Γραφή είναι αλάθητη, το μαρτυρεί και ο Απόστολος Παύλος, όταν γράφει: «Κάθε Γραφή (δηλ. κάθε βιβλίο της Αγίας Γραφής) είναι θεόπνευστη και ωφέλιμη για να διδάσκει, για να ελέγχει τις πλάνες, για να διορθώνει αυτούς πού αμαρτάνουν, για να παιδαγωγεί στην αρετή» (Β' Τιμ. 3,16). Και ο Απόστολος Πέτρος αναφέρει: «Στο παρελθόν, δεν προφήτεψαν ποτέ άνθρωποι από τη δική τους θέληση, αλλά προφήτεψαν άγιοι άνθρωποι αφοσιωμένοι στον Θεό, που φωτίζονταν από το Άγιο Πνεύμα» (Β' Πετρ. 1,21). Αυτό τούς προφύλαξε από κάθε πλάνη, ώστε να γράψουν μόνο όσα ο Θεός τούς αποκάλυψε (για παράδειγμα ότι ο Θεός είναι ένας και τριαδικός, ποιο είναι το καλό και το κακό, με ποιον τρόπο ο άνθρωπος σχετίζεται με τον Θεό, ποιος είναι ο προορισμός του ανθρώπου και του κόσμου κλπ.). Έτσι, η Αγία Γραφή είναι ο «λόγος του Θεού», δοσμένος, όμως, με τα λόγια των συγγραφέων της, στο πλαίσιο του πολιτισμού της εποχής τους. Όλες αυτές τις θεόπνευστες αλήθειες, ο Θεός τις φανέρωσε αρχικά στα γεγονότα της ιστορίας του ισραηλιτικού λαού και μετέπειτα της Εκκλησίας ολόκληρης. Η μοναδική αυτή εμπειρία δεν έπρεπε να ξεχαστεί ή να χαθεί. Με τρόπο απλό και κατανοητό, οι σοφοί και άγιοι αυτοί άνθρωποι ανέλαβαν να την καταγράψουν, χρησιμοποιώντας εικόνες από την καθημερινή ζωή, συμβολικές και ανθρωπομορφικές εκφράσεις, ώστε όσα περιγράφονται να είναι κατανοητά από τον αναγνώστη.

Προσαρμογή από τον ιστότοπο: http://users.sch.gr/aiasgr/Biblos/Agia_Grafh/H_theopneustia_ths_Agias_Grafhs_kai_h_Ierh_Paradosh.htm

Η εκδίωξη των Πρωτοπλάστων
από τον Παράδεισο, Άγ. Μάρκος, Βενετία

Ράλλης Κοψίδης, Ο δίκαιος Αβραάμ

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Πλοηγηθείτε με τη βοήθεια του δασκάλου/της δασκάλας σας στις ιστοσελίδες του Βατικανού και της Βασιλικής της Ραβέννας. Ποια πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης αναγνωρίζετε στα έργα τέχνης που υπάρχουν στους καταλόγους τους;

2. Ακούστε δύο μελοποιημένους Ψαλμούς του Δαβίδ από την Παλαιά Διαθήκη: *«Με Φως και Δύναμη»* (Ψαλμός 93) και *«Όλου του κόσμου οι χαρές»* (Ψαλμός 23). Πώς εκφράζουν τη σχέση του Θεού με τον άνθρωπο;

3. Από τον κατάλογο των βιβλίων της Αγίας Γραφής ποια ονόματα γνωρίζετε; Πού τα έχετε δει; Θυμάστε την ιστορία τους;

4. Φτιάξτε μια παγωμένη εικόνα ή ζωγραφίστε μια σκηνή, στην οποία ο Θεός συνομιλεί με τον άνθρωπο τον καιρό της Παλαιάς Διαθήκης.

«Όλη η Γραφή είναι θεόπνευστη και ωφέλιμη για διδασκαλία, για έλεγχο, για επανόρθωση, για παιδεία.. ώστε, ο άνθρωπος του Θεού, να είναι ολοκληρωμένος και καταρτισμένος για κάθε αγαθό έργο».

Β΄ Τιμ., 3,16-17

Τα βιβλία της Αγίας Γραφής

Η **Παλαιά Διαθήκη** αρχίζει με τη *Γένεση*, που διηγείται τη δημιουργία του κόσμου. Έπειτα έρχεται η *Έξοδος*, που διηγείται τα γεγονότα από τότε που οι Ισραηλίτες έφυγαν από την Αίγυπτο, ώσπου να φτάσουν στη χώρα που θα γινόταν πατρίδα τους. Σε άλλα βιβλία καταγράφεται ο *Νόμος*. Ακόμη υπάρχει το βιβλίο των *Ψαλμών*, τα βιβλία των *Προφητών* και άλλα. Ολόκληρη η Παλαιά Διαθήκη μάς προετοιμάζει να δεχτούμε τον Χριστό ως σωτήρα του κόσμου.

Το γεγονός της σωτηρίας του ανθρώπου και του κόσμου περιγράφεται στην **Καινή Διαθήκη.** Εκεί, πέρα από τα σημαντικά λόγια, νιώθουμε παντού διάχυτη τη «δύναμη και την παρουσία» του Χριστού, όπως μας λέει ο Απόστολος Πέτρος (Β΄ Πέτρ. 1,16). Η Καινή Διαθήκη γράφτηκε απευθείας στην ελληνική γλώσσα και περιέχει τα τέσσερα Ευαγγέλια (του Ματθαίου, του Μάρκου, του Λουκά και του Ιωάννη), τις Πράξεις των Αποστόλων, τις Επιστολές και την Αποκάλυψη του Ιωάννη.

Όλα τα βιβλία της Αγίας Γραφής (Παλαιάς και Καινής Διαθήκης) είναι χωρισμένα σε Κεφάλαια και κάθε Κεφάλαιο είναι χωρισμένο σε **στίχους.**

Το πρώτο Κεφάλαιο και οι πρώτοι στίχοι της προς Εβραίους Επιστολής

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

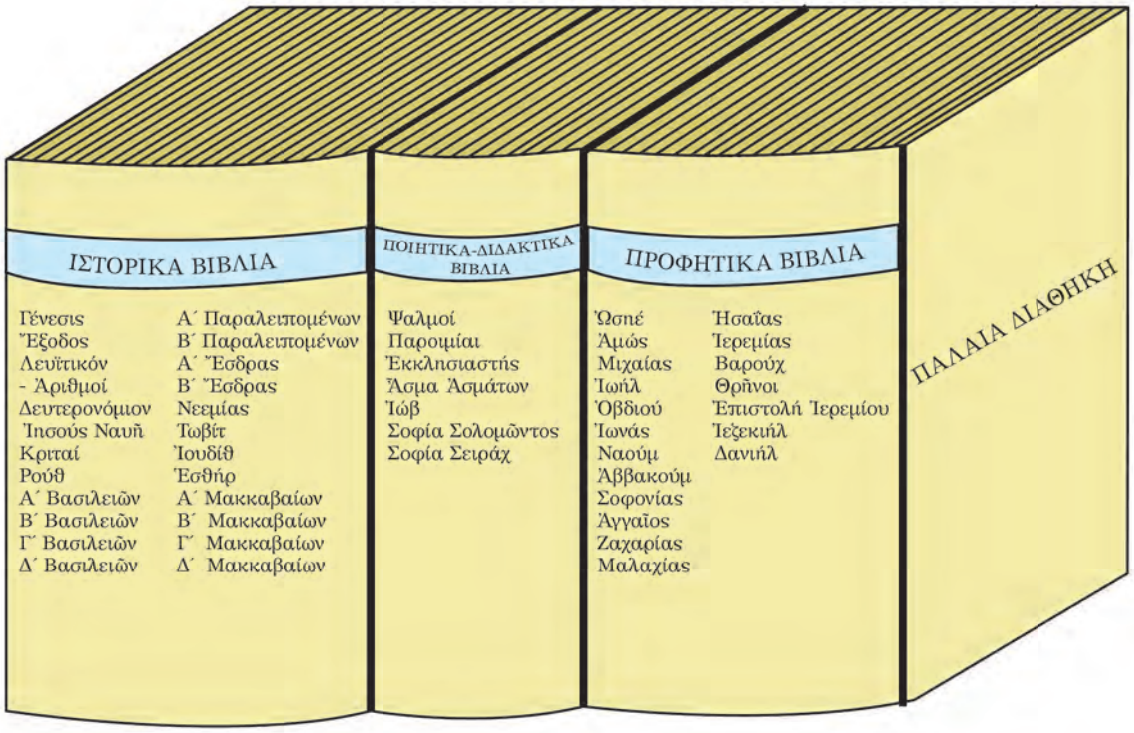

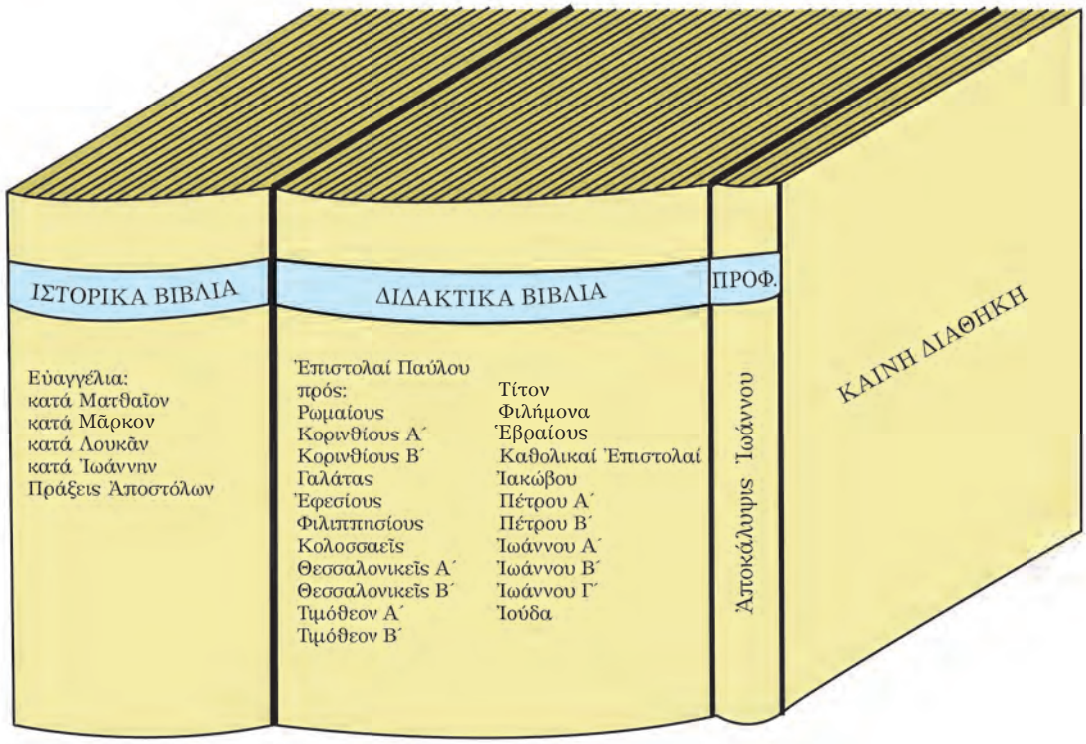

Πολλά βιβλία γίνονται ένα: Ο Κανόνας της Αγίας Γραφής

Επειδή μέχρι τον 4ο αι. μ.Χ. κυκλοφορούσαν πολλά κείμενα με ψευδεπίγραφα (πλαστογραφημένα) ονόματα Αποστόλων, που περιείχαν αιρετικές ή μη αποδεκτές απόψεις και διδασκαλίες και δημιουργούσαν σύγχυση στην πίστη των χριστιανών, η Εκκλησία συνειδητοποίησε την ανάγκη να ξεχωρίσει τα γνήσια αποστολικά κείμενα από τα πλαστά και αιρετικά. Έτσι, ύστερα από πολλή, επίπονη και κοπιώδη πνευματική εργασία και προσευχή, οι Πατέρες, οι οποίοι συμμετείχαν στις Οικουμενικές Συνόδους που είχαν αναλαβει αυτό το έργο, δημιούργησαν έναν «κλειστό» κατάλογο βιβλίων, από τον οποίο κανείς πλέον δεν θα μπορούσε να αφαιρέσει ή να προσθέσει κάτι και στον οποίο συμπεριλήφθηκαν και τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης. Η συλλογή αυτή των 76 βιβλίων (49 της Παλαιάς Διαθήκης και 27 της Καινής Διαθήκης) αποτελεί τον **Κανόνα** της Αγίας Γραφής. Όλα τα υπόλοιπα βιβλία, που για διάφορους λόγους δεν κρίθηκαν κατάλληλα να μπουν στον Κανόνα, ονομάστηκαν «απόκρυφα».

Οι μεταφράσεις της Βίβλου

Ανάμεσα στα τόσα εκατομμύρια βιβλία που γράφτηκαν, η Αγία Γραφή παραμένει μέχρι σήμερα το βιβλίο με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία παγκοσμίως. Έχει μεταφραστεί σε περισσότερες από 1.600 γλώσσες και διαλέκτους και συνεχίζει να μεταφράζεται στις «ζωντανές» γλώσσες του κόσμου (σε όσες μιλούνται). Η διασημότερη μετάφρασή της, είναι αυτή που έκαναν οι «Εβδομήκοντα» ή «Ο΄» όπως συχνά αναγράφονται με τον ελληνικό αριθμό. Πρόκειται για μια ομάδα εβδομήντα λόγιων των Ελληνιστικών χρόνων, οι οποίοι από τον 3ο ως τον 1ο αι. π.Χ. μετέφρασαν την Παλαιά Διαθήκη από τα Εβραϊκά στην κοινή ελληνική γλώσσα της εποχής, την ελληνιστική, καθιστώντας έτσι κατανοητό στους ανθρώπους το μήνυμα της σωτηρίας και της λύτρωσης από τον Θεό.

Το απόκρυφο Ευαγγέλιο του Ιωάννη

Αποσπάσματα από την Αγία Γραφή σε 6 διαφορετικές γλώσσες:
α) Εβραϊκά (916 μ. Χ.), β) Ελληνικά (12ου αι. μ.Χ.), γ) Ιαπωνικά (1929μ.Χ.),
δ) Κινεζικά (1915 μ.Χ.), ε) Αρμενικά (1895 μ.Χ.), στ) Ρουμανικά (1885 μ.Χ.)

Ιδέα για δραστηριότητα

Σε ομάδες αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες για την μετάφραση των Εβδομήκοντα:
– Οι λόγιοι αυτοί ποια εθνική και θρησκευτική προέλευση είχαν;
– Γιατί μετέφρασαν την Αγία Γραφή; Ποιος χρειαζόταν αυτό το έργο;
– Γιατί θεωρείται η σημαντικότερη μετάφραση; Τι το ιδιαίτερο είχε;
– Έχει διασωθεί;

Ζητήστε τη βοήθεια του δασκάλου/της δασκάλας σας για να παρουσιάσετε τα ευρήματά σας στην τάξη σε πόστερ, δίνοντάς του τη μορφή παπύρου.

Η Αγία Γραφή στο κέντρο της ζωής της Εκκλησίας

Στην Καινή Διαθήκη βρίσκουμε πολλά αποσπάσματα ή προφητείες της Παλαιάς Διαθήκης που μιλούν για τον Μεσσία, το λυτρωτικό του έργο και τον ερχομό του. Πολύ φυσικά, λοιπόν, η Παλαιά Διαθήκη έγινε για τη λατρεία της Εκκλησίας ανάγνωσμα και για τη χριστιανική τέχνη πηγή έμπνευσης. Η Παλαιά Διαθήκη ερμηνεύτηκε πολύπλευρα από τους Πατέρες της Εκκλησίας σε ένα πλήθος συγγραμμάτων. Οι Ψαλμοί της μπήκαν από την αρχή ακόμη στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας. Οι πρώτοι χριστιανοί, καθώς δεν είχαν ακόμη γραφτεί τα βιβλία της Καινής Διαθήκης, χρησιμοποιώντας την Παλαιά Διαθήκη κάτω από το φως της διδασκαλίας του Χριστού, καταλάβαιναν καλύτερα το νόημα των αληθειών που φανέρωσε κάποτε ο Θεός στους ανθρώπους.

Πολλοί υμνογράφοι της Εκκλησίας άντλησαν την έμπνευσή τους από πρόσωπα και γεγονότα της Παλαιάς Διαθήκης. Δεν είναι λίγες οι φορές που με θαυμαστή τέχνη παρουσιάζουν τη σχέση και την ενότητα των δύο Διαθηκών, ενώ οι αγιογράφοι αποτύπωσαν μέσα στους ναούς σκηνές και πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης (μαζί με αυτά της Καινής), για να τα βλέπουν οι πιστοί στον χώρο της λατρείας τους και ιδιαίτερα όσοι δεν μπορούν να διαβάσουν, αποτελώντας έτσι τον καλλιτεχνικό και τον διδακτικό τους περίγυρο. Αυτές οι σκηνές υπάρχουν και στο εορτολόγιο της Εκκλησίας: Η θυσία του Αβραάμ, το όνειρο του Ιακώβ, ο Δανιήλ στον λάκκο των λεόντων, ο Δαβίδ, η φιλοξενία του Αβραάμ (ως προτύπωση* της Αγίας Τριάδας), οι Κριτές είναι κάποια από τα αγαπημένα θέματα των αγιογράφων. Οι προφήτες αγιογραφούνται πάντοτε στη βάση του τρούλου των ναών μαζί με τους τέσσερις Ευαγγελιστές, που βρίσκονται πιο κάτω, στις τέσσερις γωνίες που στηρίζεται ο τρούλος. Βλέπουμε, επομένως, σε πόσο υψηλή θέση τοποθετούνταν και συνδέονταν τα πρόσωπα αυτά των δύο Διαθηκών.

Η Εκκλησία ενθαρρύνει τους πιστούς να μελετούν την Παλαιά Διαθήκη, έχοντας πάντοτε

* Προτύπωση: η παρουσίαση με εικόνες ή σύμβολα ενός προσώπου ή ενός γεγονότος που θα ακολουθήσει.

υπόψη τους ότι, το σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου ολοκληρώνεται με τον ερχομό του Χριστού και το Ευαγγέλιο.

Ο Χριστός και ο Αβραάμ συνυπάρχουν στην αγιογραφία

Η Αγία Γραφή είναι πάντοτε παρούσα στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας (Μυστήρια, ακολουθίες), με την ανάγνωση αποσπασμάτων τόσο της Παλαιάς Διαθήκης, όσο και της Καινής, η οποία περιγράφει τη ζωή και τη διδασκαλία του Χριστού, που είναι η κεφαλή της Εκκλησίας.

Η Θεία Ευχαριστία, εξάλλου, αλλά και όλες οι ιερές Ακολουθίες της Εκκλησίας, δεν είναι τίποτε άλλο, παρά μία δραματοποιημένη αναβίωση των γεγονότων της Αγίας Γραφής.

Σε κάθε Θεία Λειτουργία, σε κάθε Μυστήριο και στις περισσότερες Ακολουθίες της Εκκλησίας, διαβάζονται αποσπάσματα από τα βιβλία της Καινής Διαθήκης. Τα αποσπάσματα αυτά λέγονται **περικοπές** ή **αναγνώσματα**: τα αποστολικά αναγνώσματα προέρχονται από τις Επιστολές ή τις Πράξεις των Αποστόλων και τα ευαγγελικά αναγνώσματα από τα τέσσερα Ευαγγέλια. Το Ευαγγέλιο ή Ευαγγελιστάριο ή Εκλογάδιο, που περιέχει περικοπές από τα τέσσερα Ευαγγέλια, τα οποία διαβάζονται σε όλες τις Ακολουθίες, είναι τοποθετημένο στην Αγία Τράπεζα, κοντά στα Τίμια Δώρα. Στη διάρκεια της Μικρής Εισόδου στη Θεία Λειτουργία, ο ιερέας κρατώντας το Ευαγγέλιο ψηλά, με τη συνοδεία λαμπάδων, το «εισοδεύει», όπως λέμε, διασχίζοντας τον ναό προς την Ωραία Πύλη, συμβολίζοντας την παρουσία και διδασκαλία του Χριστού στη γη. Αντίστοιχα, το βιβλίο που περιέχει όλα τα αποστολικά αναγνώσματα ονομάζεται «Απόστολος» και βρίσκεται πάντοτε στο αναλόγιο των ψαλτών.

Ιδέα για δραστηριότητα

Επισκεπτόμαστε έναν ι. ναό και με τη βοήθεια του ιερέα σημειώνουμε τις διαδρομές που πραγματοποιούνται με το Ευαγγέλιο στις Ακολουθίες, καθώς και τις θέσεις στις οποίες αυτό τοποθετείται.

Η Βίβλος ως θεμελιώδες συστατικό του ευρωπαϊκού πολιτισμού

Η Αγία Γραφή είναι το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε, όταν εφευρέθηκε η τυπογραφία από τον Γουτεμβέργιο τον 15ο αιώνα.

Αντίγραφο της Βίβλου του Γουτεμβέργιου
στο Πανεπιστήμιο του Τέξας

Gerard Dou, Ηλικιωμένη γυναίκα
διαβάζει τη Βίβλο, 1631

Πολλοί είναι οι λόγοι για τους οποίους οι σύγχρονοι άνθρωποι διαβάζουν και μελετούν την Αγία Γραφή.

Οι επιστήμονες (θεολόγοι, φιλόλογοι, ιστορικοί, αρχαιολόγοι κ.ά.), για να την ερμηνεύσουν και να αντλήσουν απ' αυτήν, ως πηγή, χρήσιμα στοιχεία για τις επιστήμες τους. Άλλοι αναγνώστες ψάχνουν στις σελίδες της απαντήσεις για τον Θεό, το νόημα της ζωής και τον προορισμό του ανθρώπου, ενώ άλλοι ανακαλύπτουν σε αυτή τον δρόμο για τη σωτηρία της ψυχής τους. Τη θεωρούν οδηγό και στήριγμα στη ζωή τους.

Όποιο μουσείο κι αν επισκεφτούμε στην Ελλάδα, στην Ευρώπη, αλλά και σ' όλο τον κόσμο, θα διαπιστώσουμε ότι πολλοί ζωγράφοι και γλύπτες έχουν εμπνευστεί από τις ιστορίες και τα πρόσωπα της Βίβλου. Το ίδιο ισχύει και για άλλα είδη τέχνης: τη λογοτεχνία, τη μουσική, το θέατρο, τον κινηματογράφο. Πράγματι, δύσκολα μπορεί να βρεθεί κείμενο που ενέπνευσε και εμπνέει τόσο βαθιά και τόσους πολλούς καλλιτέχνες σε όλη την υφήλιο.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Για ποιο λόγο διαβάζει η ηλικιωμένη γυναίκα του πίνακα τη Βίβλο; Γράψτε σε αυτοκόλλητα χαρτάκια τις πιθανές σκέψεις και τα συναισθήματά της και κολλήστε τα στον πίνακα. Εμπνευσμένοι από αυτά, συνθέστε τη φανταστική ιστορία της γυναίκας και της σχέσης της με τη Βίβλο.

2. Παρατηρήστε στην επόμενη σελίδα είδη τέχνης εμπνευσμένα από μία ιστορία της Αγίας Γραφής, τη θυσία του Αβραάμ. Αναζητήστε και άλλες ιστορίες της Αγίας Γραφής που εκφράστηκαν με διάφορους καλλιτεχνικούς τρόπους. Καταγράψτε τα καλλιτεχνικά αυτά έργα σε λίστα ή πόστερ με εικόνες, βάζοντας ως τίτλο κάθε φορά αυτόν της ιστορίας της Αγίας Γραφής στην οποία αναφέρονται.

Εκτός από την τέχνη και τα μνημεία πολιτισμού η Βίβλος έχει επηρεάσει την καθημερινή ζωή, τον πολιτισμό και τη συμπεριφορά των ανθρώπων, κυρίως των χριστιανών: τις γιορτές και τα έθιμά τους, το πώς λατρεύουν τον Θεό, πώς αντιμετωπίζουν τον συνάνθρωπό τους και τον κόσμο, πώς φέρονται στις απλές, αλλά και στις κρίσιμες στιγμές της ζωής τους κ.ά.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η Βίβλος βρίσκεται στο κέντρο του πολιτισμού και της ζωής των ανθρώπων σε όλους τους αιώνες, μετά τη Γέννηση του Χριστού. Αυτό ισχύει τόσο για τους λαούς της Ευρώπης, όσο και για όλες τις υπόλοιπες χριστιανικές χώρες του κόσμου. Έτσι, η Αγία Γραφή μπορεί να θεωρηθεί ως η κοινή πολιτιστική και θρησκευτική τους κληρονομιά. Όλα αυτά σημαίνουν ότι, όποιος θέλει να κατανοήσει τη θρησκεία, τον πολιτισμό και την ιστορία της πατρίδας του, αλλά και πολλών άλλων χωρών του κόσμου, χρειάζεται να γνωρίσει τον συναρπαστικό κόσμο της Αγίας Γραφής.

Η θυσία του Αβραάμ

Η' ΘΥΣΙΑ
ΤΟΥ Α'ΒΡΑΑ'Μ,
ΙΣΤΟΡΙΑ ΨΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΗ,
Εὐγαλμένη ἀπὸ τῆς Α'γίας Γραφῆς,
Συνθεμένη παλαιὰ διὰ Στίχων ἁπλῶν,
Καὶ τῶρα πάλιν εἰς χάριν τῶν Εὐσεβῶν,
Καὶ Φιλαρέτων μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν διωρθωμένη, καὶ μετατυπωμένη.

Εἰς τὴν ΒΕΝΕΤΙΑΝ, αψιγ'.

Παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ, 1713.
Εἰς τὴν Τυπογραφίαν Ἀντωνίου τοῦ Βόρτολι,

Εθνικό Θέατρο, «Η θυσία του Αβραάμ». Πρωταγωνιστούν οι ηθοποιοί Αλέξης Μινωτής (Αβραάμ) και Όλγα Τουρνάκη (Σάρα)

Σχέδιο σκηνικών για τη «Θυσία του Αβραάμ», από τον σκηνογράφο του Εθνικού Θεάτρου Κλεόβουλο Κλώνη

Η σημασία της Αγίας Γραφής στο μάθημα των Θρησκευτικών

Στο μάθημα των Θρησκευτικών, με απλό και συνοπτικό τρόπο παρουσιάζεται η πίστη της Εκκλησίας για το πρόσωπο και το έργο του Χριστού. Τα βιβλικά αποσπάσματα, τα οποία παρατίθενται, παρουσιάζουν τη διδασκαλία του για τον καινούριο κόσμο της Βασιλείας του Θεού. Τα βιβλικά κείμενα στο μάθημα των Θρησκευτικών είναι μεταφρασμένα στη δημοτική και έτσι μας δίνεται η ευκαιρία να «συνομιλήσουμε» απευθείας με την Αγία Γραφή, δίχως καμία γλωσσική ή ερμηνευτική δυσκολία.

Μελετώντας τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, μπορούμε να καταλάβουμε και να εξηγήσουμε καλύτερα:

- Θέματα που έχουν σχέση με τη δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου.
- Την αντίληψη που είχαν την εποχή εκείνη για τον κόσμο οι άνθρωποι (κοσμοείδωλο).
- Τις αναφορές των προφητικών κειμένων για τον ερχομό του αναμενόμενου Μεσσία, του Χριστού.
- Τον σύγχρονο διάλογο της πίστης με τις φυσικές επιστήμες.

Μελετώντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης, μπορούμε να καταλάβουμε και να εξηγήσουμε καλύτερα:

- Τη σημασία που έχει για τους χριστιανούς η παρουσία και η δράση του Χριστού μέσα στην Ιστορία.
- Το πρόσωπο και το έργο του Θεανθρώπου Χριστού ως κέντρων της χριστιανικής Εκκλησίας.
- Τα πρόσωπα και το έργο των τριών πρώτων αιώνων της χριστιανικής Εκκλησίας.
- Τα βαθύτερα νοήματα που βρίσκονται πίσω από τα Μυστήρια και τις λατρευτικές εκδηλώσεις της Εκκλησίας, τις γιορτές και τα έθιμα της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης, καθώς και τον ρόλο που έχουν στη ζωή των ανθρώπων.
- Τις αξίες της χριστιανικής πίστης που σκοπό έχουν τη μεταμόρφωση της ζωής και του κόσμου (αγάπη, προσφορά, αλληλεγγύη, θυσία, χαρά, ελπίδα, σεβασμός στη φύση).

Γενικότερα, μελετώντας τα κείμενα της Αγίας Γραφής στο μάθημα των Θρησκευτικών, έχουμε τη δυνατότητα:

- Να γνωρίσουμε βιβλικά πρόσωπα, βιβλικές αφηγήσεις και ιστορίες, τις οποίες θα συνδέσουμε με την οικογενειακή και τη σχολική μας ζωή, αλλά και με το περιβάλλον που ζούμε.
- Να διακρίνουμε βασικές πληροφορίες που βρίσκονται αποτυπωμένες σε θρησκευτικά έργα τέχνης.
- Να καταλάβουμε ότι τα κείμενα αυτά αποτελούν σημαντικότατο μέρος της παγκόσμιας πολιτισμικής και θρησκευτικής κληρονομιάς.

Άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός

«Είναι πολύ ωραίο και πολύ ωφέλιμο για την ψυχή να μελετούμε τις θείες Γραφές. Γιατί η ψυχή, όπως ακριβώς το δέντρο που είναι φυτεμένο κοντά σε νερό, όταν ποτίζεται με τη θεία Γραφή, τρέφεται και δίνει ώριμο καρπό, δηλαδή την ορθή πίστη, και στολίζεται με αειθαλή φύλλα, δηλαδή με θεάρεστες πράξεις... Ας καταφύγουμε λοιπόν στον όμορφο παράδεισο των Γραφών... Ας μην το κάνουμε όμως αυτό επιπόλαια, αλλά με προθυμία και επιμονή... Αν διαβάσουμε μια-δυο φορές και δεν καταλάβουμε αυτά που διαβάζουμε, ας μην αποθαρρυνθούμε, αλλά ας επιμείνουμε κι ας ρωτήσουμε».

PG 94, 1176

Ιδέα για δραστηριότητα

Διαβάστε στην τάξη τον 22ο Ψαλμό. Κατόπιν χωριστείτε σε ομάδες και ζωγραφίστε, σχεδιάστε σκίτσα ή γράψτε ένα ποιητικό κείμενο ή ακόμη παραστήστε με σωματική κίνηση εικόνες που παρουσιάζονται στον Ψαλμό και σας έκαναν εντύπωση.

<u>Ψαλμός 22ος:</u>

«Ο Κύριος μου σαν στοργικός ποιμένας με περιφρουρεί, με συντηρεί και με τρέφει. Τίποτε δεν θα μου λείψει.
Σε πλουσίους χλοερούς βοσκοτόπους, σε τόπους ευφορίας και αναψυχής, εκεί με εγκατέστησε. Με τα ολοκάθαρα δροσερά νερά έσβησε τη δίψα μου και με αναζωογόνησε. Και έτσι, στην ψυχή μου έδωσε πάλι δύναμη και ζωή. Με οδήγησε στοργικά στους ευθείς και χαρούμενους δρόμους της δικαιοσύνης, όχι για την αξία μου αλλά για το πανάγαθο Όνομά του.
Ακριβώς γιατί εσύ, Κύριε, είσαι ο στοργικός προστάτης μου και ποιμένας, εάν βαδίσω και περάσω μέσα από σκοτεινές και απόκρημνες περιοχές και εάν αντικρίσω τον θάνατο, δε θα φοβηθώ μήπως πάθω κάτι κακό, γιατί εσύ θα είσαι μαζί μου. Γιατί η ποιμαντική σου ράβδος, η βακτηρία σου, αυτή θα με στηρίζει, θα με εμψυχώνει, θα με παρηγορεί.
Εσύ, Κύριε, μέσα στην αγαθότητά σου ετοίμασες μπροστά μου τραπέζι με πλούσια φαγητά σε πείσμα των εχθρών μου. Άλειψες το κεφάλι μου με ευωδιαστό άρωμα πριν καθίσω στο δείπνο σου, και το ποτήρι σου, με το οποίο με κέρασες, ήταν γεμάτο από άριστο και μεθυστικό ποτό.
Το έλεός σου θα με ακολουθεί και θα με στηρίζει με επιμονή όλες τις ημέρες της ζωής μου και έτσι εγώ χαρούμενος και ευτυχής θα κατοικώ στον ναό σου πάντοτε».

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης

Τα τέσσερα Ευαγγέλια. Μιλώντας για τον Χριστό στον κόσμο

Η Καινή Διαθήκη ξεκινά με τα τέσσερα Ευαγγέλια: του Ματθαίου, του Μάρκου, του Λουκά και του Ιωάννη. Ο όρος «ευαγγέλιο» σημαίνει την «καλή είδηση» ή την «αγγελία» μιας νίκης που δεν είναι άλλη από την αναγγελία του χαρμόσυνου μηνύματος της σωτηρίας του ανθρώπου από τον Θεό. Στα Ευαγγέλια περιγράφονται η Γέννηση του Χριστού, οι λόγοι και το κήρυγμά του, τα θαύματα, ο θάνατός του στον Σταυρό, η Ανάσταση και η Ανάληψή του. Ακολουθούν οι Πράξεις των Αποστόλων, στις οποίες μαθαίνουμε για τη ζωή και τη δράση των Αποστόλων, καθώς και για την ίδρυση των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων. Οι Επιστολές, που βρίσκονται μετά τις Πράξεις, απευθύνονται σε συγκεκριμένα πρόσωπα και κοινότητες ή γενικά σε όλους τους χριστιανούς και δίνουν συμβουλές και λύσεις στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν. Τέλος, η Αποκάλυψη του Ιωάννη είναι ένα προφητικό βιβλίο, το τελευταίο της Καινής Διαθήκης, στο οποίο περιγράφεται με ποιητικές και λειτουργικές εικόνες η πορεία του κόσμου προς την τελική κρίση και τη βασιλεία του Θεού.

Θρησκευτικά Στ΄ Δημοτικού, Αναζητώντας την αλήθεια, ΥΠ.Ε.Π.Θ. Π.Ι., Αθήνα 2006, σελ. 18 (διασκευή)

Πότε και πώς γράφτηκαν τα Ευαγγέλια;

Από την ημέρα της Ανάληψης του Ιησού στους ουρανούς το 33 μ.Χ. ως τη στιγμή που γράφτηκε το πρώτο βιβλίο της Καινής Διαθήκης, η Α΄ Επιστολή του Αποστόλου Παύλου προς Θεσσαλονικείς, περίπου το 51 μ.Χ., δεν έχουμε στα χέρια μας επίσημα κείμενα για τη ζωή και το έργο του Χριστού. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι μέχρι το 51 μ.Χ. δε λεγόταν και δε γραφόταν τίποτα για τη ζωή και το έργο του. Αντίθετα, λέγονταν και κηρύττονταν και γράφονταν πολλά, ενώ αυτόπτες μάρτυρες αντάλλασσαν πληροφορίες και εμπειρίες που είχαν από τη σχέση τους με τον Ιησού. Θυμούνταν και επαναλάμβαναν τα λόγια του, τις διδασκαλίες του, διηγούνταν τα θαύματά του και ιδιαίτερα μιλούσαν για τα Πάθη, την Ανάσταση και την Ανάληψή του στους ουρανούς. Όλα αυτά αποτελούσαν την προφορική παράδοση. Σιγά-σιγά, όμως, άρχισε και η επίσημη καταγραφή όλων αυτών από τους συγγραφείς της Καινής Διαθήκης. Οι λόγοι που οδήγησαν στην καταγραφή αυτή ήταν δύο: ο πρώτος, για να διευκολύνεται το έργο της διδασκαλίας και ιεραποστολής, και ο δεύτερος, για να προστατευτεί η ιστορία και η αλήθεια για τον Χριστό από μύθους, ανακρίβειες και παραποιήσεις. Εκείνος που πρώτος επιχείρησε να συνθέσει όλες αυτές τις προφορικές και γραπτές παραδόσεις που είχε υπόψη του, σε ένα βιβλίο, ήταν ο Μάρκος, μαθητής του Απόστολου Πέτρου, τοποθετώντας χρονικά και τοπικά σε σειρά τα γεγονότα και συνδέοντάς τα μεταξύ τους. Πρωταρχικό μέλημά του ήταν να παρουσιάσει τα ιστορικά στοιχεία από τη ζωή και τη δράση του Ιησού και να τα συνδέσει αρμονικά με τη βαθύτερη σημασία του προσώπου και του έργου του. Έτσι, οτιδήποτε θα λεγόταν στο εξής για τον Ιησού, θα στηριζόταν σε ιστορικά γεγονότα. Λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στο 70-80 μ.Χ., ο Ματθαίος, γράφει το δικό του Ευαγγέλιο. Το απευθύνει κυρίως προς τους Ισραηλίτες χριστιανούς, γι' αυτό και τονίζει ότι ο Ιησούς είναι ο αναμενόμενος Μεσσίας και ότι στο πρόσωπο και στο έργο του εκπληρώθηκαν οι προφητείες και οι προσδοκίες της Π. Διαθήκης. Μετέπειτα, μεταξύ 80 και 90 μ.Χ., ο Λουκάς, μαθητής του Απόστολου Παύλου, γράφει κι αυτός Ευαγγέλιο. Αυτός, απευθύνεται σε ειδωλολάτρες, γι' αυτό και παρουσιάζει τα γεγονότα συγκεκριμένα και αναλυτικά. Τέλος, ο αγαπημένος μαθητής του Χριστού, ο Ιωάννης, γράφει το Ευαγγέλιό του γύρω στο 90-100 μ.Χ. Ο Ιωάννης δεν διηγείται ξανά όσα έχουν πει οι άλλοι Ευαγγελιστές, αλλά εμβαθύνει πιο πολύ στο νόημα των γεγονότων, προσθέτοντας άγνωστες λεπτομέρειες.

Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου, Καινή Διαθήκη. Ο Ιησούς και το έργο του,
ΥΠ.Ε.Π.Θ., Π.Ι. (διασκευή)

Οι Ευαγγελιστές Ματθαίος, Μάρκος, Λουκάς και Ιωάννης

Τα σύμβολα των Ευαγγελιστών

Σε κάθε ορθόδοξο ναό, οι τέσσερις Ευαγγελιστές είναι ζωγραφισμένοι στις τέσσερις καμάρες ή στις τέσσερις κολώνες, που βρίσκονται κάτω από τον τρούλο. Οι αγιογράφοι θέλουν να πουν με τον τρόπο αυτό πως οι Ευαγγελιστές συνδέουν τα γήινα με τα ουράνια και είναι τα στηρίγματα της χριστιανικής πίστης. Στις παλιές εικόνες, οι αγιογράφοι συχνά παριστάνουν τους τέσσερις Ευαγγελιστές με σύμβολα, διότι θεωρήθηκε ότι σε αυτούς αναφέρεται ή προφητεία του προφήτη Ιεζεκιήλ (1, 5-14), σύμφωνα με την οποία, ο Προφήτης είδε τον Θεό να κάθεται στον θρόνο του και τις Αγγελικές δυνάμεις με τέσσερις μορφές (ανθρώπου, λιονταριού, βοδιού και αετού).

Έτσι, ο **Ματθαίος** παρουσιάζεται να έχει δίπλα του μια ανθρώπινη ή αγγελική μορφή (ο άνθρωπος, ο βασιλιάς της δημιουργίας), διότι το Ευαγγέλιό του αρχίζει με το χαρμόσυνο μήνυμα του αγγέλου για τη γέννηση του Χριστού.

Ο **Μάρκος** αγιογραφείται με ένα λιοντάρι (τον βασιλιά των ζώων) δίπλα του, είτε διότι το Ευαγγέλιό του αρχίζει με την ασκητική ζωή του Ιωάννη του Προδρόμου στην έρημο, όπου ζουν τα λιοντάρια, είτε διότι χαρακτηριστικό του Ευαγγελίου του είναι η βασιλεία του Χριστού, καθώς το ζώο αυτό θεωρείται ότι είναι βασιλικό.

Το τρίτο από τα συμβολικά ζώα, το βόδι (ο βασιλιάς των κατοικίδιων ζώων), αποδίδεται στον Ευαγγελιστή **Λουκά**. Ό συμβολισμός αυτός αναφέρεται στον Λουκά, επειδή το Ευαγγέλιό του αρχίζει από τη λατρεία του παλαιού νόμου, κατά την όποια τα θυσιαζόμενα ζώα ήταν συνήθως βόδια.

Ο **Ιωάννης**, τέλος, συμβολίζεται με τον αετό, τον βασιλιά των πουλιών. Του αποδίδεται αυτός ο συμβολισμός, διότι θεολόγησε με υψηλά νοήματα την απερίγραπτη αιώνια γέννηση του Υιού και Λόγου του Θεού, του Χριστού, γι' αυτό και ονομάστηκε και Θεολόγος.

Οι Πράξεις των Αποστόλων

Στις Πράξεις των Αποστόλων περιγράφεται η πρώτη Εκκλησία και η δράση των Αποστόλων. Είναι έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Πρόκειται για ένα βιβλίο ιστορίας της διάδοσης του Ευαγγελίου. Περιλαμβάνει τους ιεραποστολικούς αγώνες των Αποστόλων, καθώς και πλήθους επωνύμων και ανωνύμων χριστιανών των πρώτων χριστιανικών χρόνων. Χωρίζεται σε δύο μέρη:

- Οι Πράξεις του Πέτρου
- Οι Πράξεις του Παύλου

«Εγώ, ω Θεόφιλε, στο πρώτο βιβλίο που έγραψα, δηλαδή στο Ευαγγέλιο, έκαμα λόγο για όλα όσα έπραξε και δίδαξε ο Ιησούς από την αρχή μέχρι την ημέρα που ανελήφθη στους ουρανούς, αφού προηγουμένως έδωσε, διαμέσου του Αγίου Πνεύματος, εντολές στους Αποστόλους, τους οποίους ο ίδιος είχε εκλέξει».

Πραξ 1, 1-2

Οι Επιστολές

Η Καινή Διαθήκη περιλαμβάνει είκοσι μία επιστολές. Οι δεκατέσσερις από αυτές γράφτηκαν από τον Απόστολο Παύλο και καθεμία απευθύνεται σε μία χριστιανική κοινότητα ή πρόσωπο. Οι υπόλοιπες γράφτηκαν από άλλους Αποστόλους και ονομάστηκαν «καθολικές», γιατί απευθύνονται όχι σε μία, αλλά σε πολλές χριστιανικές κοινότητες και έχουν γενικό περιεχόμενο. Με αυτές, οι Απόστολοι έδιναν συμβουλές, καθοδηγούσαν και έδιναν λύσεις στα τοπικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι εκκλησίες.

Επιστολές του Απ. Παύλου: Προς Ρωμαίους, Προς Κορινθίους Α΄ και Β΄, Προς Γαλάτας, Προς Εφεσίους, Προς Φιλιππησίους, Προς Κολοσσαείς, Προς Θεσσαλονικείς Α΄ και Β΄, Προς Τιμόθεον Α΄ και Β΄, Προς Τίτον, Προς Φιλήμονα και Προς Εβραίους.

Καθολικές επιστολές: Ιακώβου, Πέτρου Α΄ και Β΄, Ιωάννη Α΄, Β΄ και Γ΄ και Ιούδα.

Η ελληνική ως γλώσσα της Καινής Διαθήκης

Το είδος της ελληνικής που χρησιμοποιήθηκε

Η γλώσσα που μιλούσε ο Ιησούς και οι Απόστολοι δεν ήταν η ελληνική, αλλά η αραμαϊκή. Παρ' όλα αυτά, τα περισσότερα βιβλία της Καινής Διαθήκης δε γράφτηκαν στην αραμαϊκή, που ήταν εκείνη την εποχή η μητρική γλώσσα των Ιουδαίων της Παλαιστίνης, αλλά στην κοινή ελληνιστική, που αποτελεί την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής. Αυτό συνέβη, γιατί η ελληνική γλώσσα είχε επικρατήσει ως κοινή γλώσσα σε όλο σχεδόν τον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Έτσι, όταν οι Απόστολοι πορεύτηκαν στα έθνη για να διαδώσουν τον λόγο του Θεού, έπρεπε να χρησιμοποιούν μια γλώσσα κατανοητή από όλους κι αυτή ήταν η κοινή ελληνιστική. Την ελληνιστική κοινή είχε διαδώσει ο Μ. Αλέξανδρος και οι διάδοχοι του σχεδόν σε ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο. Σε αυτήν είχε ήδη μεταφραστεί και η Παλαιά Διαθήκη. Η «κοινή» ήταν μια γλώσσα με απλή γραμματική και σύνταξη, ενώ είχε τη δυνατότητα να εκφράσει αφηρημένες έννοιες και να δημιουργήσει νέες και σύνθετες λέξεις.

Ο Ευαγγελιστής Ματθαίος και ο άγγελος. Παρεκκλήσιο Κονταρέλλι,
Εκκλησία Σαν Λουίτζι ντέι Φραντσέζι, Ρώμη

Η αξιοπιστία της Καινής Διαθήκης

Η έκφραση «Καινή Διαθήκη», σύμφωνα με την παράδοση της Ορθοδοξίας, προέρχεται από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό, ο οποίος, όπως αναφέρει ο Μάρκος στο Ευαγγέλιό του, τη βραδιά του Μυστικού Δείπνου πήρε το ποτήρι του οίνου, το ευλόγησε και το πρόσφερε στους μαθητές του λέγοντας: «τούτο εστί το αίμα μου το της καινής διαθήκης το περί πολλών εκχυνόμενον», ενώ ο Λουκάς και ο Παύλος γράφουν: «τούτο το ποτήριον η καινή διαθήκη εν τω αίματί μου».

Τα κείμενα της Καινής Διαθήκης αποτελούν την απολύτως αξιόπιστη και αυθεντική πηγή πληροφόρησης, διότι γράφτηκαν την ίδια περίπου περίοδο με τα γεγονότα στα οποία αναφέρονται. Επομένως, θα ήταν πολύ εύκολο να διαψευστούν από μάρτυρες που τα είχαν ζήσει.

Επίσης, υπάρχει ένα μεγάλο πλήθος αποσπασμάτων της Καινής Διαθήκης, τα οποία υπάρχουν αυτούσια στα γραπτά των Αποστολικών Πατέρων, κυρίως του 2ου μ.Χ. αιώνα. Τα αποσπάσματα αυτά συμπίπτουν με τα αντίστοιχα που υπήρχαν στα χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης του 1ου αιώνα μ.Χ. Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι από νωρίς τα μέλη της Εκκλησίας είχαν συναίσθηση της υποχρέωσης και του καθήκοντος να διατηρήσουν τα κείμενα, ακριβώς όπως παρελήφθησαν από τους αρχικούς συγγραφείς.

Ο Χριστός σε θρόνο με ανοιχτό το Ευαγγέλιο

Η Καινή Διαθήκη στη ζωή της Εκκλησίας

Στις γιορτές της Εκκλησίας, όπου πανηγυρίζονται θαυμαστά γεγονότα για τη σωτηρία του ανθρώπου, διαβάζονται περικοπές από τα βιβλία της Καινής Διαθήκης. Για παράδειγμα, στη γιορτή των Θεοφανίων ο ιερέας διαβάζει ένα απόσπασμα, που αναφέρεται στη Βάπτιση του Χριστού.

...Όταν οι περικοπές αυτές προέρχονται από τα τέσσερα Ευαγγέλια, ονομάζονται «ευαγγελικές περικοπές», ενώ όταν προέρχονται από τις Επιστολές ή τις Πράξεις των Αποστόλων, ονομάζονται «αποστολικές περικοπές».

Την ανάγνωση των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών στην Εκκλησία ακολουθεί το κήρυγμα του θείου λόγου, συνήθως από τον ιερέα, τον ιεροκήρυκα, τον Επίσκοπο ή κάποιον πιστό με θεολογική κατάρτιση. Με το κήρυγμα οι πιστοί κατανοούν το νόημα και την επικαιρότητα του λόγου της Γραφής και διδάσκονται από αυτόν.

Διασκευή από τα Θρησκευτικά Στ΄ Δημοτικού, 2006

«Τόσο η Αγία Γραφή όσο και η λατρεία αποτελούν σημαντικές πλευρές και πτυχές της Εκκλησίας, αφού η Εκκλησία είναι αυτή που γράφει την Αγία Γραφή και η Εκκλησία είναι εκείνη που καθορίζει τον τρόπο της λατρείας, μέσα στην οποία ερμηνεύει την Αγία Γραφή».

Ιερόθεος Βλάχος, Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου, «Τα αναγνώσματα των Δεσποτικών και Θεομητορικών εορτών», συλλογικός τόμος: *Ιερουργείν το Ευαγγέλιον*

«Η ανάγνωση της Αγίας Γραφής απ' αρχής και μέχρι σήμερα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το Μυστήριο της όλης λειτουργικής συνάξεως της Εκκλησίας, ως πρώτο και ισότιμο μέρος της. Μέσα από τα αναγνώσματα της Αγίας Γραφής ομιλούν οι ίδιοι οι Απόστολοι και οι Ευαγγελιστές, ο ίδιος ο Κύριος Ιησούς Χριστός. Αυτός παραθέτει την τράπεζα του λόγου, αυτός και την τράπεζα του Μυστικού Δείπνου».

Ιωάννης Φουντούλης, «Το σύστημα των αγιογραφικών αναγνωσμάτων στην Ορθόδοξη Λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως»

Ο ιερέας που μεταφράζει το Ευαγγέλιο στην νοηματική

Μια φορά τον χρόνο, στον Εσπερινό της Αγάπης, ο αρχιμανδρίτης π. Ιωάννης Καραμούζης, βγαίνει στην Ωραία Πύλη και αποδίδει το Ευαγγέλιο στη νοηματική γλώσσα, προκειμένου να αντιληφθούν το περιεχόμενό του οι κωφοί συνάνθρωποί μας. Πρόκειται για τη μοναδική ακολουθία (μέχρι στιγμής), όπου ο κληρικός ντυμένος με τα ιερά άμφια «μεταφράζει» τα ιερά κείμενα.

Ο π. Ιωάννης έχει αφιερώσει τα τελευταία χρόνια της ζωής του στη διακονία των κωφών και των βαρήκοων και είναι ένας από τους τέσσερις ιερείς σε όλη την Ελλάδα που γνωρίζει τη νοηματική γλώσσα. «Η ενασχόλησή μου ξεκίνησε πριν από 11 χρόνια, όταν με πλησίασε η μητέρα ενός κωφού παιδιού και μου ζήτησε να ασχοληθώ μαζί του, διότι είχε τελειώσει το λύκειο των κωφών, είχε επιστρέψει στο σπίτι του στη Χαλκίδα, αλλά δεν μπορούσε να επικοινωνήσει με κανέναν ακούοντα. Θεώρησα, λοιπόν, ότι ήταν ένα μήνυμα από τον Θεό να ασχοληθώ με τους κωφούς και να τους δώσω όλο το ενδιαφέρον και την ενέργειά μου», λέει ο αρχιμανδρίτης. Για τον π. Ιωάννη άνοιξε ένας νέος δρόμος στη ζωή του και αποφάσισε να ασχοληθεί όχι μόνο ποιμαντικά αλλά και επιστημονικά με το θέμα.

ΑΜΕΝ, πύλη εκκλησιαστικών ειδήσεων, δημοσίευση 18-3-2012

Μαθαίνουμε να χρησιμοποιούμε την Καινή Διαθήκη

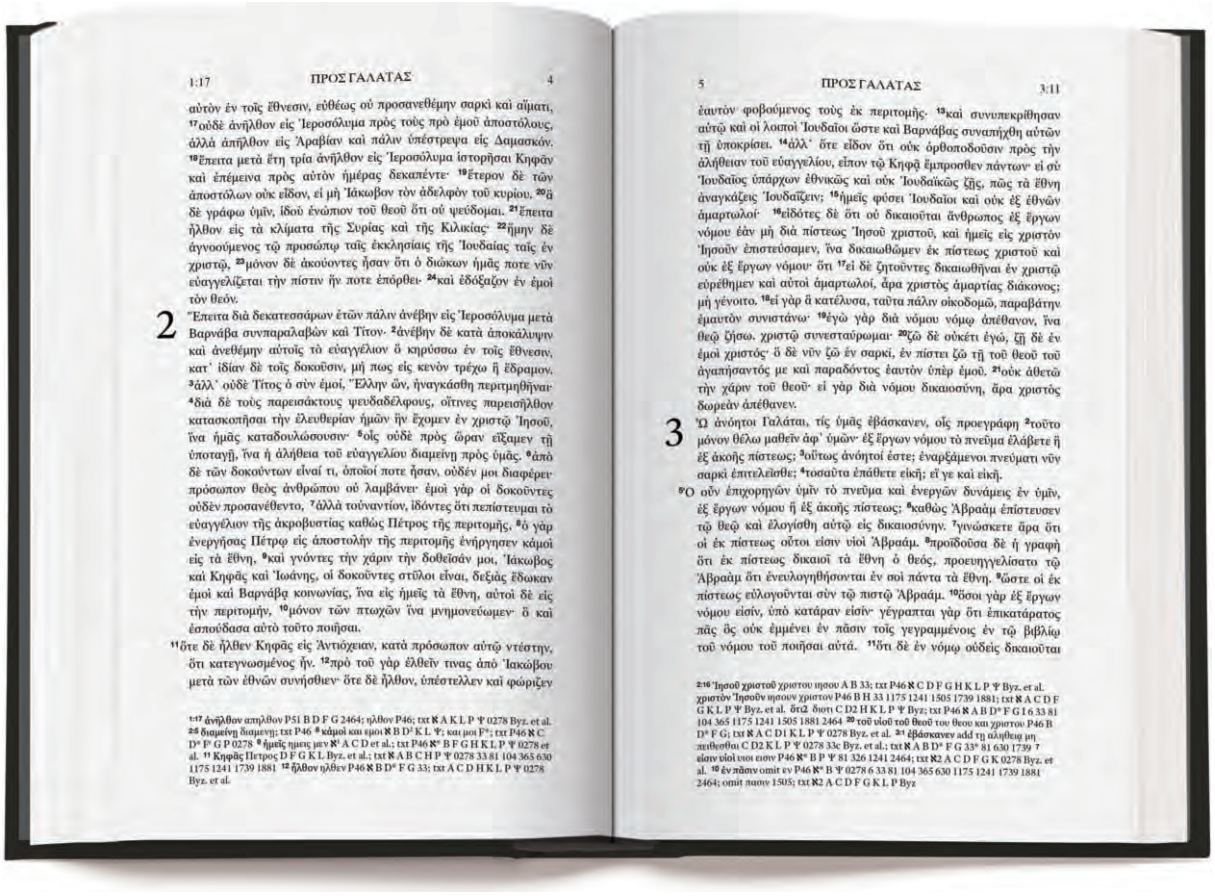

1:17 ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ 4

αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι,
17 οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους,
ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν.
18 Ἔπειτα μετὰ ἔτη τρία ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Κηφᾶν
καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε· 19 ἕτερον δὲ τῶν
ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. 20 ἃ
δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὅτι οὐ ψεύδομαι. 21 Ἔπειτα
ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας· 22 ἤμην δὲ
ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας ταῖς ἐν
χριστῷ, 23 μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε νῦν
εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν ἣν ποτε ἐπόρθει· 24 καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ
τὸν θεόν.

2 Ἔπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν πάλιν ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ
Βαρνάβα συνπαραλαβὼν καὶ Τίτον· 2 ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν
καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσιν,
κατ᾽ ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσιν, μή πως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον.
3 ἀλλ᾽ οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοί, Ἕλλην ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι·
4 διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον
κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν ἔχομεν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ,
ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσουσιν· 5 οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ
ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. 6 ἀπὸ
δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει·
πρόσωπον θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει· ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες
οὐδὲν προσανέθεντο, 7 ἀλλὰ τοὐναντίον, ἰδόντες ὅτι πεπίστευμαι τὸ
εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς, 8 ὁ γὰρ
ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς ἐνήργησεν κἀμοὶ
εἰς τὰ ἔθνη, 9 καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος
καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάνης, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν
ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα εἰς ἡμεῖς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς
τὴν περιτομήν, 10 μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν· ὃ καὶ
ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι.
11 Ὅτε δὲ ἦλθεν Κηφᾶς εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην,
ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. 12 πρὸ τοῦ γὰρ ἔλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου
μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλεν καὶ φωρίζεν

1:17 ἀνῆλθον απηλθον P51 B D F G 2464; ηλθον P46; txt ℵ A K L P Ψ 0278 Byz. et al. 2:5 διαμείνῃ διαμενῃ; txt P46 8 κἀμοὶ και εμοι ℵ B D1 K L Ψ; και μοι P*; txt P46 ℵ C D* P G P 0278 9 ἡμεῖς ημεις μεν ℵ1 A C D et al.; txt P46 ℵ* B F G H K L P Ψ 0278 et al. 11 Κηφᾶς Πετρος D F G K L Byz. et al.; txt ℵ A B C H P Ψ 0278 33 81 104 365 630 1175 1241 1739 1881 12 ἦλθεν ηλθεν P46 ℵ B D* F G 33; txt A C D H K L P Ψ 0278 Byz. et al.

5 ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ 3:11

ἑαυτὸν φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς· 13 καὶ συνυπεκρίθησαν
αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν
τῇ ὑποκρίσει. 14 ἀλλ᾽ ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν πρὸς τὴν
ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἔμπροσθεν πάντων· εἰ σὺ
Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς ζῇς, πῶς τὰ ἔθνη
ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; 15 ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν
ἁμαρτωλοί· 16 εἰδότες δὲ ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων
νόμου ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς χριστὸν
Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως χριστοῦ καὶ
οὐκ ἐξ ἔργων νόμου· ὅτι 17 εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν χριστῷ
εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί, ἄρα χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος;
μὴ γένοιτο. 18 εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην
ἐμαυτὸν συνιστάνω· 19 ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα
θεῷ ζήσω. χριστῷ συνεσταύρωμαι· 20 ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν
ἐμοὶ χριστός· ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. 21 οὐκ ἀθετῶ
τὴν χάριν τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα χριστὸς
δωρεὰν ἀπέθανεν.

3 Ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν, οἷς προεγράφη 2 τοῦτο
μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ᾽ ὑμῶν· ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε ἢ
ἐξ ἀκοῆς πίστεως; 3 οὕτως ἀνόητοί ἐστε; ἐναρξάμενοι πνεύματι νῦν
σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε; 4 τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ; εἴ γε καὶ εἰκῇ.
5 Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν,
ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; 6 καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσεν
τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. 7 γινώσκετε ἄρα ὅτι
οἱ ἐκ πίστεως οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ. 8 προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφὴ
ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ θεός, προευηγγελίσατο τῷ
Ἀβραὰμ ὅτι ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. 9 ὥστε οἱ ἐκ
πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ. 10 ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων
νόμου εἰσίν, ὑπὸ κατάραν εἰσίν· γέγραπται γὰρ ὅτι ἐπικατάρατος
πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσιν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ
τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. 11 ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται

2:16 Ἰησοῦ χριστοῦ χριστου ιησου A B 33; txt P46 ℵ C D F G H K L P Ψ Byz. et al. χριστὸν Ἰησοῦν ιησουν χριστον P46 B H 33 1175 1241 1505 1739 1881; txt ℵ A C D F G K L P Ψ Byz. et al. ὅτι2 διοτι C D2 H K L P Ψ Byz; txt P46 ℵ A B D* F G I 6 33 81 104 365 1175 1241 1505 1881 2464 20 τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ του θεου και χριστου P46 B D* F G; txt ℵ A C D1 K L P Ψ 0278 Byz. et al. 3:1 ἐβάσκανεν add τῇ αληθειᾳ μη πειθεσθαι C D2 K L P Ψ 0278 33c Byz. et al.; txt ℵ A B D* F G 33* 81 630 1739 7 εἰσιν εἰοι υιοι εισιν P46 ℵ* B P Ψ 81 326 1241 2464; txt ℵ2 A C D F G K 0278 Byz. et al. 10 ἐν πᾶσιν omit εν P46 ℵ* B Ψ 0278 6 33 81 104 365 630 1175 1241 1739 1881 2464; omit πασιν 1505; txt ℵ2 A C D F G K L P Byz

Πώς παραπέμπουμε στην Καινή Διαθήκη

Όλα τα βιβλία της Κ. Διαθήκης είναι χωρισμένα σε Κεφάλαια και κάθε Κεφάλαιο είναι χωρισμένο σε στίχους. Οι στίχοι ονομάζονται χωρία ή εδάφια. Όταν θέλουμε να παραπέμψουμε, δηλαδή να αναφερθούμε σε ένα χωρίο, σημειώνουμε πρώτα τον **τίτλο** του βιβλίου σε συντομογραφία. Αμέσως μετά, έναν αριθμό που δηλώνει το **κεφάλαιο** του βιβλίου. και στη συνέχεια, σημειώνουμε έναν αριθμό ακόμη, που δηλώνει τον **στίχο** ή τους στίχους του κεφαλαίου. Ο πρώτος αριθμός με τον δεύτερο χωρίζονται με κόμμα. Για παράδειγμα:

Α΄ Κορ 15, 20-21, που σημαίνει: Επιστολή Α΄ προς Κορινθίους, κεφάλαιο 15ο, στίχοι 20 έως 21 ή **Πράξ 4, 32-37**, που σημαίνει: Πράξεις των Αποστόλων, κεφάλαιο 4, στίχοι 32 έως 37.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥΣ					
Κατά Ματθαίον	Μτ	Προς Ρωμαίους	Ρωμ	Επιστολή Ιακώβου	Ιακ
Κατά Μάρκον	Μκ	Προς Κορινθίους Α΄	Α΄ Κορ	Επιστολή Πέτρου Α΄	Α΄ Πε
Κατά Λουκάν	Λκ	Προς Κορινθίους Β΄	Β΄ Κορ	Επιστολή Πέτρου Β΄	Β΄ Πε
Κατά Ιωάννην	Ιω	Προς Γαλάτας	Γαλ	Επιστολή Ιωάννη Α΄	Α΄ Ιω
Πράξεις Αποστόλων	Πράξ	Προς Εφεσίους	Εφ	Επιστολή Ιωάννη Β΄	Β΄ Ιω
Αποκάλυψις Ιωάννου	Απ	Προς Φιλιππησίους	Φιλ	Επιστολή Ιωάννη Γ΄	Γ΄ Ιω
		Προς Κολοσσαείς	Κολ	Επιστολή Ιούδα	Ιούδα
		Προς Θεσσαλονικείς Α΄	Α΄ Θεσ		
		Προς Θεσσαλονικείς Β΄	Β΄ Θεσ		
		Προς Εβραίους	Εβρ		
		Προς Τιμόθεον Α΄	Α΄ Τιμ		
		Προς Τιμόθεον Β΄	Β΄ Τιμ		
		Προς Τίτον	Τίτ		

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Φέρνουμε όλοι στην τάξη από ένα αντίγραφο της Καινής Διαθήκης. Ο δάσκαλος/η δασκάλα μας γράφει στον πίνακα σε συντομογραφία ένα χωρίο. Το «αποκωδικοποιούμε» και ο πρώτος ή η πρώτη που θα το βρει σωστά, σηκώνεται στον πίνακα και επιλέγει ένα δικό του/της χωρίο για να το βρουν οι υπόλοιποι. Παράδειγμα: Το Πράξ. 8,27-35, σημαίνει: Καινή Διαθήκη, Βιβλίο: Πράξεις των Αποστόλων, Κεφάλαιο 8, χωρία 27 έως 35.

2. Μπαίνουμε στη θέση ενός Ευαγγελιστή και καταγράφουμε στην ομάδα μας τις δυσκολίες που θα συναντούσαμε κατά τη συγγραφή του Ευαγγελίου. Μετά, παρουσιάζουμε τις σκέψεις μας στην ολομέλεια της τάξης και τις καταγράφουμε με σύντομες φράσεις ή λέξεις σε χαρτί του μέτρου.

Ιδέες για δραστηριότητες

3. Βρίσκουμε και διαβάζουμε στο βιβλίο της Καινής Διαθήκης τα χωρία που υπάρχουν σε διάφορες ενότητες στο βιβλίο μας.

4. Εντοπίζουμε στον χάρτη τους τόπους που αναφέρονται οι Επιστολές. Υπάρχουν αυτές οι πόλεις σήμερα; Αναζητούμε πληροφορίες για τους κατοίκους τους (τη θρησκεία τους, την εθνότητά τους και τον πολιτισμό τους).

5. Χωριζόμαστε σε ομάδες. Κάθε ομάδα διαλέγει από ένα Ευαγγέλιο. Ξεφυλλίζουμε την Καινή Διαθήκη και επιλέγουμε φράσεις από το Ευαγγέλιο που διαλέξαμε, τις οποίες γράφουμε σε χαρτί του μέτρου. Διακοσμούμε το χαρτί με το σύμβολο κάθε Ευαγγελιστή (βλ. σελ. 60).

6. Συνάντηση των τεσσάρων Ευαγγελιστών. Δραματοποιούμε τη σκηνή.

Ιδέα για δραστηριότητα

Παρατηρήστε τα έργα τέχνης που εικονίζονται. Βρείτε στην Καινή Διαθήκη, με τη βοήθεια των χωρίων, το σχετικό γεγονός και γράψτε μια φράση που ταιριάζει.

Caravaggio, Ο Χριστός στο Όρος των Ελαιών, 1604-1606 (Μτ 26:36-46· Μκ 14:32-42)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

Peter Paul Rubens, Ο Μυστικός Δείπνος, 1630-1631 (Μτ 26:17-30· Μκ 14:12-26)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

Giovanni Bellini, Η αγωνία στον κήπο των Ελαιών, 1459-1465 (Μτ 26:36-46· Μκ 14:32-42)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

Sebastiano Del Piombo, Η Ανάσταση του Λαζάρου, 1517-1519 (Ιω 11, 1)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

Μιχαήλ Άγγελος, Η Δευτέρα Παρουσία, 1508-1512 (Ματθ. 25: 31-46)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Η προσκύνηση των ποιμένων, 1612-1614 (Λκ 2,8)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Η ταφή του Χριστού, 1568-1576 (Μτ 27,57-61. Λκ 23,50-56. Ιω 19,38-42)

Φράση από την Αγία Γραφή:

.....

.....

.....

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας

Ευχαριστία, φρέσκο του Vladislav Radujkovic, Καθεδρικός ναός Αγίου Σάββα, Νέα Υόρκη

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας

Χαρακτηριστικά στοιχεία της χριστιανικής λατρείας

Μέσα στον ναό της ενορίας οι χριστιανοί συγκεντρώνονται για να προσευχηθούν και να συμμετάσχουν όλοι μαζί στις ακολουθίες και στα Μυστήρια που τελούνται εκεί. Αυτή η συγκέντρωση ονομάζεται «εκκλησιασμός των πιστών», δηλαδή σύναξη και συνάντηση των πιστών, με κοινό σκοπό, στον ίδιο τόπο, στην Εκκλησία.

Η λέξη **Εκκλησία** προέρχεται από το ρήμα **εκ-καλώ** που σημαίνει προσκαλώ, συναθροίζω, μαζεύω. Οι πιστοί μαζεύονται, λοιπόν, ώστε με την κοινή λατρεία να εκφράσουν την ευχαριστία τους προς τον Θεό, να ζητήσουν την προστασία του, αλλά και να πάρουν την ευλογία του, ιδιαίτερα με το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, όπου κοινωνούν το Σώμα και το Αίμα του Χριστού. Οι λατρευτικές συνάξεις των πιστών γίνονται την Κυριακή, στις γιορτές αλλά και σε οποιαδήποτε άλλη ημέρα του χρόνου.

Όταν μπαίνουν στον ναό, οι χριστιανοί **ανάβουν ένα κερί,** που συμβολίζει το φως του Χριστού για να δείξουν ότι, όπως η φλόγα του ανεβαίνει προς τα πάνω, έτσι και η προσευχή τους ανεβαίνει προς τον Θεό. Έπειτα, **ασπάζονται τις εικόνες** του αγίου που γιορτάζει, αλλά και του αγίου που είναι αφιερωμένος ο ναός, κάνοντας **το σημείο του Σταυρού** για να έχουν τη βοήθειά τους. Οι πιστοί κάνουν τακτικά τον Σταυρό τους κατά τη διάρκεια όλων των ακολουθιών, όχι μόνο στην αρχή και στο τέλος τους, αλλά και σε άλλες στιγμές, όπως όταν ψάλλεται ο ύμνος (απολυτίκιο ή τροπάριο) του αγίου, όταν ακούγεται το όνομα της Αγίας Τριάδας, πριν και μετά τη Θεία Κοινωνία.

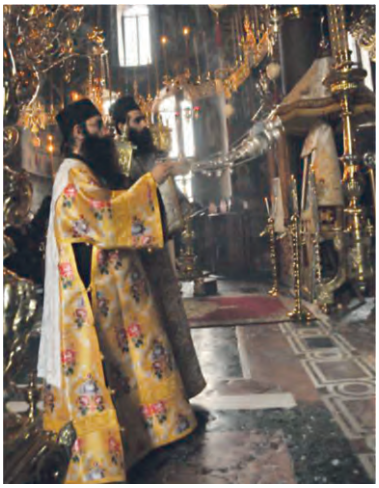

Η στάση των χριστιανών στις Ακολουθίες είναι η **όρθια**, που δηλώνει την Ανάσταση του Χριστού, ενώ υπάρχουν και διαστήματα που μπορούν να κάθονται. Υπάρχουν, επίσης, σημεία σε ορισμένες Ακολουθίες, όπου οι πιστοί μετά την ευχή του ιερέα ή όταν θυμιατίζει κλίνουν τα γόνατα (**γονυκλισία**) ή κλίνουν ελαφρά την κεφαλή τους (**κεφαλοκλισία**) ή κάνουν μετάνοια, με τη συμμετοχή όλου του σώματός τους έως κάτω, από σεβασμό σε όσα τελούνται εκείνη τη στιγμή.

Στη χριστιανική λατρεία οι πιστοί συμμετέχουν ενεργά στις Ακολουθίες με την ψαλμωδία και την κοινή προσευχή. Οι πρώτοι χριστιανοί στις συνάξεις τους υμνούσαν τον Θεό με ψαλμούς του Δαβίδ, ενώ αργότερα, άρχισαν να συνθέτουν καινούριους ύμνους. Από την εποχή εκείνη σώζονται ως σήμερα κάποιοι, όπως το *«Φως ιλαρόν...»* στον Εσπερινό και το *«Χριστός ανέστη...»* το Πάσχα. Σπουδαίος ύμνος είναι ο *«Ακάθιστος Ύμνος»* προς την Παναγία, που ψάλλεται την περίοδο της Σαρακοστής στους Χαιρετισμούς κάθε Παρασκευή βράδυ. Με τους ύμνους προς τον Θεό, την Παναγία και τους αγίους οι πιστοί εκφράζουν δοξολογία, παράκληση και ευχαριστία. Στα παλιότερα χρόνια όλα τα τροπάρια και οι ύμνοι, που σήμερα ψάλλονται από τους ψάλτες, ψάλλονταν από ολόκληρο τον λαό.

Τις Ακολουθίες συμπληρώνουν τα **αναγνώσματα** από την Αγία Γραφή. Πρόκειται κυρίως για ψαλμούς του Δαβίδ που διαβάζονται στις Ακολουθίες του Εσπερινού και του Όρθρου. Ακόμη, είναι ο Απόστολος, ένα μικρό απόσπασμα (περικοπή) από τις Πράξεις των Αποστόλων ή τις Επιστολές της Καινής Διαθήκης, που διαβάζει ο ψάλτης, αλλά και το Ευαγγέλιο, ένα μικρό απόσπασμα (περικοπή) από τα κείμενα των τεσσάρων Ευαγγελιστών που περιγράφουν τη ζωή και τη διδασκαλία του Χριστού, το οποίο διαβάζει ο ιερέας μπροστά από την Ωραία Πύλη ή από τον Άμβωνα.

Ανάγνωση του Αποστολικού αναγνώσματος από μοναχούς. Ι.Μ. Βατοπαιδίου, Άγ. Όρος

Ιεροκήρυκας πάνω σε Άμβωνα κηρύττει τον θείο λόγο

Γιορτές και αγιασμός κάθε ημέρας του χρόνου

Η Εκκλησία έχει αφιερώσει κάθε μία ημέρα της εβδομάδας σε κάποιο σημαντικό ιερό πρόσωπο ή γεγονός ή σύμβολο, ώστε να τιμηθεί ιδιαίτερα. Οι ημέρες της εβδομάδας είναι κατά σειρά αφιερωμένες ως εξής:

- Η **Δευτέρα** είναι αφιερωμένη στους **αγίους Αγγέλους**.
- Η **Τρίτη** είναι αφιερωμένη στον **άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο**.
- Η **Τετάρτη** είναι αφιερωμένη στην **Παναγία**. Είναι επίσης αφιερωμένη στην **ανάμνηση της προδοσίας του Χριστού** από τον Ιούδα.
- Η **Πέμπτη** είναι αφιερωμένη στους **αγίους Δώδεκα Αποστόλους** και στον **άγιο Νικόλαο**.
- Η **Παρασκευή** είναι αφιερωμένη στα **άγια Πάθη, στη Σταύρωση και στον θάνατο του Ιησού Χριστού**, όπως επίσης και στον **Σταυρό** του, που είναι το πιο ιερό σύμβολο των χριστιανών.
- Το **Σάββατο** είναι αφιερωμένο στους **αγίους μάρτυρες**, όπως επίσης και στους **κεκοιμημένους** (λόγω της καθόδου του Χριστού στον Άδη, κατά την ημέρα του Σαββάτου).
- Η **Κυριακή** είναι αφιερωμένη στον **Κύριο Ιησού Χριστό** (γι' αυτό και ονομάζεται Κυριακή - ημέρα του Κυρίου) και στην **Ανάστασή** του.

Επίσης, κάθε ημέρα του χρόνου, η Εκκλησία έχει ορίσει τη γιορτή ενός ή περισσοτέρων αγίων. Γι' αυτό έχουν δημιουργηθεί ύμνοι που ψάλλονται προς τιμήν τους στον Εσπερινό και στον Όρθρο πριν τη Θεία Λειτουργία και περιγράφουν βασικά χαρακτηριστικά από τη ζωή, τη διδασκαλία, αλλά και το έργο ή το μαρτύριο των αγίων αυτών.

Μυστήρια και αγιασμός κάθε πλευράς της ζωής

Η λέξη **«μυστήριο»** προέρχεται από το ρήμα **«μύω»**, που σημαίνει κλείνω το στόμα και τα μάτια μου, για να μη δω ή να μην πω κάτι που είναι μυστικό.

Η λέξη έχει δύο σημασίες:

- Στην πρώτη, με τη λέξη «μυστήριο» εννοούμε όλες τις βαθιές και πάνω από τον νου και τη λογική του ανθρώπου αλήθειες, που μόνο με την πίστη μπορεί κανείς να γνωρίσει.
- Στη δεύτερη, με τη λέξη «Μυστήριο» εννοούμε ορισμένες ιερές πράξεις της Εκκλησίας, που έχουν γίνει για πρώτη φορά από τον ίδιο τον Χριστό και τους Αποστόλους και από τότε συνεχίζουν να τελούνται στην Εκκλησία στο όνομά του και στο όνομα της Αγίας Τριάδας. Τα Μυστήρια οδηγούν και εκφράζουν την Εκκλησία ως Σώμα του Χριστού, προσφέρουν στους χριστιανούς τη θεία Χάρη και κάνουν τους πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους μία κοινότητα πίστης, λατρείας και ζωής.

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία, με επίκεντρο τη **Θεία Ευχαριστία,** τελούνται τα ακόλουθα **Μυστήρια: το Βάπτισμα, το Χρίσμα, η Εξομολόγηση, ο Γάμος, το Ευχέλαιο και η Ιεροσύνη**. Με αυτόν τον τρόπο, αγιάζονται όλες οι πλευρές της ζωής του χριστιανού και οικοδομείται η ενότητα της Εκκλησίας.

Ιερό Ευχέλαιο τη Μεγάλη Τετάρτη

Το κυριότερο, όμως, χαρακτηριστικό των Μυστηρίων είναι ότι δεν αφορούν κάποιον προσωπικά (εκτός του Μυστηρίου της Εξομολόγησης), αλλά ολόκληρη την κοινότητα της Εκκλησίας. Γι' αυτό και τελούνται κυρίως μέσα στον ναό, αλλά και αλλού (λ.χ., το Ευχέλαιο και ο Αγιασμός σε σπίτια, σε επαγγελματικιούς χώρους, σε εκπαιδευτικά ιδρύματα κ.λπ.).

Η σημασία της χριστιανικής λατρείας για τους πιστούς

Όλα όσα υπάρχουν και γίνονται μέσα στον ναό, έχουν ένα νόημα για τη χριστιανική λατρεία. Όλοι και όλα κάτι θέλουν να πουν. Υπάρχει τάξη σε όλα και επειδή, όπως αναφέρει και ο Καθηγητής Γ. Γαλίτης, «ο λόγος του Θεού απευθύνεται στόν λόγο του ανθρώπου...», γι' αυτό η Λατρεία λέγεται Λογική. Με αυτό τον όρο εννοούμε ότι οι πιστοί καταλαβαίνουν ό,τι συμβαίνει κάθε στιγμή σε κάθε Ακολουθία, συμμετέχουν, συμπροσεύχονται και παρακολουθούν. Ο ιερέας και οι ψάλτες δεν υμνούν μόνο αυτοί τον Θεό, αλλά μαζί με τους πιστούς ενώνουν τις φωνές τους, δοξολογώντας τον. Σε κήρυγμά του ένας σύγχρονος Επίσκοπος τονίζει: «Η Θεία Λατρεία είναι Λογική Λατρεία, δεν είναι μαγική, και αυτό είναι κάτι που πρέπει ιδιαιτέρως να το προσέξουμε, γιατί πολλές φορές παρασυρόμαστε και ο τρόπος συμμετοχής μας στη Λατρεία μας αποκτά κυριολεκτικά ένα μαγικό χαρακτήρα. Στη Λατρεία της Εκκλησίας μας ο χρόνος σταματά, εδώ και τώρα συμβαίνουν τα πάντα, μετέχουμε της αιωνιότητας και αυτή η Λατρεία δεν γίνεται με μαγικό τρόπο... είναι Λογική Λατρεία, είναι συμμετοχή ψυχής και σώματος, νου και καρδιάς... Έτσι γινόμαστε μέτοχοι αυτής της Λατρείας και στη Θεία Ευχαριστία συλλειτουργούμε όλοι μαζί... Η Λατρεία μας είναι συμμετοχή όλων, μηδενός εξαιρουμένου, και δεν είναι η Λατρεία των αναμάρτητων, αλλά των αγίων. Ποιων αγίων; Των πιστών. Έτσι τους ονομάζει η Εκκλησία μας από τα πρώτα χρόνια. Έτσι μας θέλει η Εκκλησία. Δυνάμει είμαστε όλοι άγιοι, αφού μετέχουμε στο Μυστήριο. Όχι αναμάρτητοι, αλλά αγωνιστές, με συγχώρεση και μετάνοια... Αυτή είναι η Λατρεία μας, γι' αυτό δεν πρέπει να είμαστε μόνο ακροατές αυτής της Λατρείας ούτε, πολλώ μάλλον, θεατές. Δεν μπορεί η Λατρεία μας να είναι θέαμα, αλλά χώρος συνειδητής συμμετοχής μας, αν θέλουμε να είναι ζωντανή Λατρεία στον ζωντανό Θεό...».

Πάμε Εκκλησία, Ι. Μ. Δημητριάδος, Γραφείο Νεότητος

Ιδέα για δραστηριότητα

Διαβάστε το παραπάνω κείμενο και συζητήστε στην τάξη: τι σημαίνει να αντιλαμβανόμαστε την πίστη ως μαγεία; Είναι αρκετό να πιστεύουμε ότι το να βρισκόμαστε απλά στον χώρο της Εκκλησίας μάς κάνει «πιστούς χριστιανούς»;

Βάπτιση

Χρίσμα

Εξομολόγηση

Χειροτονία (Ιεροσύνη)

Το θεοσύστατο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας: η σημαντικότερη στιγμή της Θείας Λειτουργίας και της εκκλησιαστικής ζωής

Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Χριστό την ημέρα του Μυστικού Δείπνου στην Ιερουσαλήμ. Ήταν η τελευταία φορά που ο Ιησούς έτρωγε με τους μαθητές του. Με τον Μυστικό Δείπνο σύνδεσε τον άρτο και τον οίνο (το ψωμί και το κρασί) με τη σταυρική του θυσία, λέγοντας στους μαθητές του ότι είναι το Σώμα του και το Αίμα του (Μτ 26, 17-30). Τρώγοντας και πίνοντας από αυτά, οι μαθητές ενώθηκαν μαζί του και μεταξύ τους (κοινώνησαν). Από τότε μέχρι σήμερα, οι χριστιανοί, επαναλαμβάνοντας με το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας αυτό που έγινε σε εκείνο τον Δείπνο, δείχνουν την πίστη τους ότι ο Χριστός σταυρώθηκε για όλους και ότι ενώνονται με τον Ίδιο και μεταξύ τους.

Αγιογραφίες του 14ου αιώνα που απεικονίζουν τον Μυστικό Δείπνο (Άγιο Όρος)

Από τα Ευαγγέλια

Πλησίαζε το ιουδαϊκό Πάσχα και οι μαθητές ρώτησαν τον Ιησού πού να ετοιμάσουν το πασχαλινό δείπνο. Κι αυτός τούς είπε να πάνε στην πόλη και να βρουν έναν συγκεκριμένο άνθρωπο και να του πουν ότι ο Διδάσκαλος (ο Χριστός) θα γιορτάσει στο σπίτι του το Πάσχα, μαζί με τους μαθητές του. Έτσι κι έγινε. Όταν βράδιασε, κάθισαν όλοι στο τραπέζι. Κι εκεί που έτρωγαν, τους είπε: «Αλήθεια σας λέω, κάποιος από σας θα με προδώσει». Αυτοί πολύ λυπημένοι άρχισαν να ρωτούν ένας ένας: «Μήπως εγώ, Κύριε;» και «Ποιος είναι, Κύριε;». Αυτός τους είπε: «Είναι εκείνος στον οποίο θα δώσω ένα κομμάτι ψωμί, αφού το βουτήξω στο πιάτο». Ρώτησε κι ο Ιούδας που τον πρόδωσε: «Μήπως είμαι εγώ, Διδάσκαλε;». Κι ο Ιησούς του απάντησε: «Εσύ το είπες» και του έδωσε ένα κομμάτι ψωμί που είχε βουτήξει στο πιάτο. Τότε ο Ιούδας, αφού το πήρε, σηκώθηκε κι έφυγε.

Ο Μυστικός Δείπνος,
Κατακόμβη Αγίας Δομιτίλλας, Ρώμη

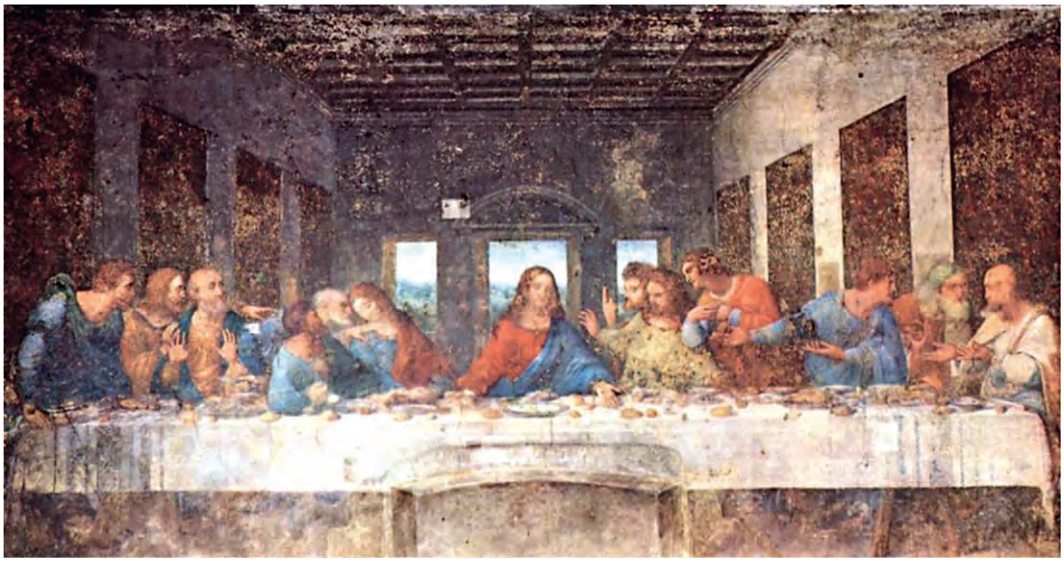

Ο Μυστικός Δείπνος, φρέσκο του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, 15ος αι.

Ενώ έτρωγαν, ο Ιησούς πήρε το ψωμί κι αφού είπε ευχαριστήρια προσευχή, το έκοψε κομμάτια και το έδωσε στους μαθητές του λέγοντας: «Λάβετε και φάγετε. Αυτό είναι το σώμα μου που τεμαχίζεται για σας, για να συγχωρηθούν οι αμαρτίες σας». Ύστερα πήρε το ποτήρι και, αφού είπε ευχαριστήρια προσευχή, τους το έδωσε λέγοντας: «Πιείτε από αυτό όλοι, γιατί αυτό είναι το αίμα μου, που επισφραγίζει τη νέα διαθήκη και χύνεται για χάρη όλων, για να τους συγχωρηθούν οι αμαρτίες». Μετά από αυτά, ξανακοίταξε τους μαθητές του και είπε: «Αυτό να το επαναλαμβάνετε πάντοτε για να με θυμάστε». Με αυτά τα λόγια του Χριστού καθιερώθηκε το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας που είναι ο κεντρικός πυρήνας της Θείας Λειτουργίας.

Ιω 13, 21-30, Μτ 26, 20-29, Μκ 14, 17-25, Λκ 22, 14-20

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, Ο Μυστικός Δείπνος, 16ος αι.

Η διαρκής παρουσία του Χριστού στη Θεία Ευχαριστία

Ιωάννης ο Χρυσόστομος

«Είναι παρών και τώρα. Αυτός που κάποτε στόλισε εκείνο το τραπέζι, αυτός στολίζει και την Αγία Τράπεζα. Ούτε άνθρωπος είναι αυτός που κάνει τα προσφερόμενα δώρα Σώμα και Αίμα Χριστού, αλλά αυτός ο ίδιος ο Χριστός, που σταυρώθηκε για χάρη μας».

PG 49, 380

«Εγώ ειμί ο άρτος της ζωής»: Το αληθινό ψωμί που χαρίζει ζωή

Μετά το θαύμα του χορτασμού των πέντε χιλιάδων ανδρών, ο Χριστός τόνισε σε μια συνομιλία του με Ιουδαίους: *«**Εγώ είμαι ο άρτος της ζωής.** Όποιος έρχεται σ' εμένα δεν θα πεινάσει κι όποιος πιστεύει σ' εμένα δεν θα διψάσει ποτέ»* (Ιω. 6,35).

*Συνεχίζει και πάλι ο Ιησούς: «**Εγώ είμαι ο άρτος** που δίνει τη ζωή. Οι πρόγονοί σας έφαγαν το μάννα στην έρημο, αλλά πέθαναν. Όποιος όμως τρώει απ' αυτόν τον άρτο που κατέβηκε απ' τον ουρανό, αυτός δεν θα πεθάνει. **Εγώ είμαι ο άρτος** που κατέβηκε από τον ουρανό και χαρίζει τη ζωή. Όποιος φάει απ' αυτόν τον άρτο, θα ζήσει αιώνια. Και ο άρτος που θα δώσω εγώ είναι η σάρκα μου, που θα την προσφέρω για τη ζωή του κόσμου»* (Ιω. 6,48-51).

«Τούτο ποιείτε εις την εμήν ανάμνησιν»: Η καθιέρωση της Θείας Ευχαριστίας από τον Χριστό

«Μετά την κοινωνία του ποτηρίου, ο Κύριος είπε: **"Τούτο ποιείτε εις την εμήν ανάμνησιν"**, *αυτό να κάνετε σε ανάμνησή μου. Η εντολή αυτή υπάρχει στη Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου, μαζί με τα λοιπά λόγια, όπως τα παραδίδει ο απόστολος Παύλος:* "Κάθε φορά που θα τρώγετε αυτό τον άρτο και θα πίνετε αυτό το ποτήριο θα διακηρύττετε τον θάνατό μου και θα ομολογείτε την ανάστασή μου" *(Α΄ Κορ. 11,25-26). Κάθε φορά που η Εκκλησία τελεί τη θεία Λειτουργία, βρίσκεται μπροστά στον Χριστό, που αποθνήσκει και ανασταίνεται επάνω στην αγία Τράπεζα. Πολύ σωστά λοιπόν κάποιος σύγχρονός μας ιερέας και θεολόγος γράφει:* "Ο μυστικός δείπνος συνεχίζεται, δεν επαναλαμβάνεται"».

Επισκ. Διονυσίου Λ. Ψαριανού, Μητροπ. Σερβίων και Κοζάνης, *Η Θεία Λειτουργία*, έκδ. Αποστ. Διακονίας, σ. 335

Το Πάσχα και η ανάμνηση

Ο Χριστός, με το στόμα του ιερού Χρυσοστόμου, μας εξήγησε το νόημα της αναμνήσεως: «Όπως, λέει στους μαθητές Του, κάνατε εκείνο (το ιουδαϊκό Πάσχα) *για να θυμάστε τα θαύματα της Αιγύπτου, έτσι να κάνετε και αυτό (το δικό μου Πάσχα) για να θυμάστε εμένα». Και συνεχίζει: «Όπως ο Μωϋσής λέει: "Αυτό θα είναι αιώνια ανάμνηση για σας"* (Έξοδος 3,15), *έτσι και ο Χριστός λέει: "Για να έχετε την ανάμνησή μου μέχρις ότου επανέλθω"»* (Ιωάννης ο Χρυσόστομος, PG 58,739).

Ιερομονάχου Γρηγορίου, *Η Θεία Λειτουργία. Σχόλια*, εκδ. Δόμος, σελ. 281-290

«Λάβετε φάγετε...». Από τον Μυστικό Δείπνο στη Θεία Ευχαριστία

«Πίετε εξ αυτού πάντες», φορητή εικόνα,
Ι. Ν. Αγίου Τίτου, Ηράκλειο Κρήτης

Η Θεία Ευχαριστία έχει μεγάλη ιστορία

Οι πρώτοι χριστιανοί συγκεντρώνονταν σε **σπίτια** όπου υμνούσαν και δοξολογούσαν τον Θεό με προσευχές και με ανάγνωση των Προφητειών. Θυμούνταν και διηγούνταν τη ζωή και τα θαύματα του Χριστού, έτρωγαν σε κοινά τραπέζια, τις «Αγάπες», και τελούσαν το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, ενώ μοιράζονταν μεταξύ τους ό,τι είχε ο καθένας. Έτσι έκαναν πράξη τον λόγο του Χριστού στους μαθητές του στον Μυστικό Δείπνο, να συγκεντρώνονται στο όνομά του και να κοινωνούν το Σώμα του και το Αίμα του.

Αγάπες. Τοιχογραφία σε κατακόμβη (Ρώμη)

Όταν άρχισαν οι διωγμοί, τότε διαχωρίστηκαν οι «Αγάπες» από το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Οι χριστιανοί μαζεύονταν σε κρυφά και μακρινά από τα μάτια των ειδωλολατρών μέρη, ακόμη και σε σπήλαια και **κατακόμβες**, όπου έθαβαν σε τάφους εκείνους που είχαν μαρτυρήσει για τον Χριστό. Σε πολλές περιπτώσεις, το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας γινόταν πάνω στον τάφο του μάρτυρα. Γι' αυτό και μέχρι σήμερα, όταν εγκαινιάζεται ένας ναός, γίνεται ειδική τελετή αγιασμού της αγίας Τράπεζας με μικρά τεμάχια λειψάνων μαρτύρων.

Αργότερα, όταν σταμάτησαν οι διωγμοί, άρχισαν να κτίζονται παντού **ναοί** με διάφορους ρυθμούς (βασιλικές, με τρούλους ή όχι κ.ά.), μικροί και μεγάλοι, κι εκεί, πλέον, συγκεντρώνονταν οι πιστοί για να τελούν τα Μυστήρια και τις Ακολουθίες, αλλά πάνω απ' όλα για το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, την **καρδιά της εκκλησιαστικής ζωής,** το οποίο έδινε και δίνει νόημα σε όλα τα υπόλοιπα Μυστήρια. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλα τα Μυστήρια στην πρώτη Εκκλησία ήταν ενσωματωμένα μέσα στη Θεία Λειτουργία. Με τον καιρό, αποκόπηκαν σταδιακά και, πλέον, τελούνται αυτόνομα, εκτός από το Μυστήριο της Ιεροσύνης, το οποίο, σε όλους τους βαθμούς (διάκονος, ιερέας, Επίσκοπος) τελείται πάντοτε μέσα στη Θεία Λειτουργία.

Στα πρωτοχριστιανικά χρόνια δεν υπήρχε σταθερό κείμενο για τις ευχές της Θείας Ευχαριστίας. Οι λειτουργοί (ιερείς) της εποχής εκείνης, με ελεύθερη έμπνευση που περιλάμβανε, όμως, και τα λόγια του Χριστού στον Μυστικό Δείπνο, έλεγαν προσευχές πριν κοινωνήσουν οι πιστοί. Δημιουργήθηκαν έτσι από στόμα σε στόμα (προφορικά), οι πρώτες ευχές για το μεγάλο αυτό Μυστήριο. Μετά το τέλος των διωγμών, όλες αυτές οι προφορικές παραδόσεις καταγράφηκαν κι έτσι δημιουργήθηκαν τα πρώτα λειτουργικά κείμενα (Λειτουργία αγίου Ιακώβου, αγίου Μάρκου κ.ά.).

Όταν μετά τον 4ο αιώνα μ.Χ. εμφανίστηκαν αιρέσεις και κακοδοξίες, οι Πατέρες και οι Διδάσκαλοι της Εκκλησίας, για να τις αντιμετωπίσουν, έγραψαν συγγράμματα και ευχές για τη Θεία Ευχαριστία. Τα έργα αυτά διαμορφώθηκαν σε καινούριες Λειτουργίες με το όνομά τους. Έτσι έχουμε τη Λειτουργία του Μ. Βασιλείου, τη Λειτουργία του αγίου Γρηγόριου του Θεολόγου, τη Λειτουργία του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου κ.ά. Αυτές οι Λειτουργίες, με μικρές προσθέσεις και αφαιρέσεις ευχών, τελούνται μέχρι σήμερα, με κυριότερη σε συχνότητα αυτή

του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, ενώ του Μ. Βασιλείου που είναι αρχαιότερη, τελείται δέκα φορές τον χρόνο.

Το ίδιο και η **γλώσσα της Θείας Ευχαριστίας** εξελίχθηκε μέσα στον χρόνο ανάλογα με τον τόπο που διαδιδόταν ο Χριστιανισμός. Έτσι, από τα **αραμαϊκά,** που ήταν η γλώσσα που μιλούσε ο Χριστός, πέρασε στα **ελληνικά,** που ήταν η γλώσσα στην οποία γράφτηκαν οι Λειτουργίες των Πατέρων της Εκκλησίας. Αργότερα, το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας μεταφράστηκε στα λατινικά, στις σλαβικές γλώσσες, στις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες και μέσω της ιεραποστολής στις αφρικανικές και ασιατικές γλώσσες.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Ο Ιησούς στον Μυστικό Δείπνο «έδωσε τον εαυτό Του»: Εξηγήστε τη φράση ανατρέχοντας σε γεγονότα από τη ζωή του Χριστού που γνωρίζετε και όπου φαίνεται τι πρόσφερε στους ανθρώπους.

2. Γιατί ο Ιησούς επέλεξε τον άρτο και τον οίνο για να συμβολίσει τον Εαυτό του; Σε ποιες άλλες Ακολουθίες της Εκκλησίας μας βρίσκουμε αυτά τα δύο υλικά;

3. Συζητήστε τη σημασία της λέξης «κοινωνία» για την ονομασία του Μυστηρίου. Γιατί είναι ταιριαστή αυτή η λέξη; Τι σημαίνει;

4. Συζητήστε ποια μπορεί να είναι η **αντίθετη** λέξη ή έννοια του όρου «κοινωνία».

Δρώμενα της Θείας Ευχαριστίας μέσα στη Θεία Λειτουργία

Η φράση **«Θεία Λειτουργία»** σημαίνει **«ιερό έργο του λαού».** Παράγεται από τις λέξεις Θεία (ιερή) και λειτουργία [λείτος (=λαός) + έργο].

Ο πιστός λαός συμμετέχει στο έργο αυτό με τα δώρα του (ψωμί-πρόσφορο, κρασί-νάμα, καθαρό κερί, ελαιόλαδο), ό,τι δηλαδή χρειάζεται για να τελεστεί η Θεία Ευχαριστία. Ακόμη, συμμετέχει με την ψαλμωδία, τις κοινές δεήσεις και προσευχές και τέλος με τη συμμετοχή του στη Θεία Κοινωνία.

«Στη Θεία Λειτουργία η Εκκλησία μάς καλεί να συμμετάσχουμε όχι ως θεατές, αλλά ως συλλειτουργοί του λειτουργού ιερέα. Αυτό επιτυγχάνεται... όταν γνωρίζουμε το τι, πώς, πότε και γιατί συμβαίνει ό,τι συμβαίνει από αυτά που τελούνται στη Λατρεία»

Γ. Κουγιουμτζόγλου, *Πάμε Εκκλησία*, Ι. Μ. Δημητριάδος, Γραφείο Νεότητος, σελ. 79

Η σύναξη των πιστών στον ναό με το κτύπημα της καμπάνας

Το πρωί της Κυριακής ή κάποιας γιορτής η καμπάνα του ναού χτυπάει χαρμόσυνα και καλεί τους πιστούς να έρθουν στη σύναξη αυτή για τη Θεία Λειτουργία. Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός εξηγώντας τη σημασία που έχει για τους χριστιανούς το κτύπημα της καμπάνας, συμβουλεύει: *«Από τον Χριστόν μη χωρίζεσθε και από την Εκκλησίαν. Ακούτε τον ιερέα οπού σημαίνει; Ευθύς να σηκώνεσθε, να νίπτεσθε, και να πηγαίνετε εις την εκκλησίαν, να ακούετε την Ακολουθίαν με προσοχήν. Ομοίως και την θείαν Λειτουργίαν... Ακόμη, μάθετε, αδελφοί μου, πως ο Νώε, αφού έκαμεν την κιβωτόν και εμαζώχθηκαν όλα τα ζώα μέσα, το ταχύ άνοιγεν την κιβωτόν και πήγαιναν και έβοσκαν, και το εσπέρας βαρούσε το σήμαντρον και όλα εμαζώνονταν εις την κιβωτόν· και από τότε εβγήκεν ο σήμαντρος και σημαίνουσιν οι ιερείς. Ο σήμαντρος σημαίνει σημαίαν των ανθρώπων, ο ιερεύς κήρυκας της κιβωτού, κιβωτός είναι η αγία Εκκλησία μας· και όσοι αδελφοί σέβουν μέσα εις την Εκκλησίαν, θέλουν συγχωρηθούν τα αμαρτήματά τους»* (Διδαχή Η΄).

Ψωμί και κρασί

Πριν αρχίσει η Θεία Λειτουργία, τελείται η Ακολουθία του Όρθρου στον ναό. Οι πιστοί είτε όταν ξεκινά η Ακολουθία είτε από το προηγούμενο απόγευμα, στον Εσπερινό, προσφέρουν στον Θεό δώρα από σιτάρι και σταφύλι, τους καρπούς της γης, που από τα πανάρχαια χρόνια αποτελούν τη βασική τροφή του ανθρώπου. Είναι το πρόσφορο (άρτος) με μία στρογγυλή σφραγίδα επάνω του και το νάμα (οίνος). Ο ιερέας, κατά τη διάρκεια της ακολουθίας του Όρθρου, τελεί την Προσκομιδή, δηλαδή προετοιμάζει τα δώρα αυτά των πιστών (τον άρτο και τον οίνο) για τη Θεία Ευχαριστία μέσα στο ιερό Βήμα, σε ειδικό χώρο (κόγχη), που βρίσκεται στο αριστερό μέρος του και ονομάζεται αγία Πρόθεση.

Εκεί, διαβάζοντας τις ευχές της Προσκομιδής, κόβει με τη λόγχη το τετράγωνο κεντρικό κομμάτι της σφραγίδας ενός από τα πρόσφορα*, με το όνομα του Ιησού Χριστού. Η σφραγίδα αυτή λέγεται «Αμνός» και συμβολίζει τον Χριστό, που έρχεται να θυσιαστεί για τους ανθρώπους.

Ακολούθως, χύνει στο άγιο Ποτήριο κρασί και νερό και κατόπιν, από το πρόσφορο που έβγαλε τον «Αμνό», κόβει μερίδες, δηλαδή μικρά κομμάτια για την Παναγία, τους αγγέλους, τους αγίους, αλλά και για τους «ζώντες και τεθνεώτες» πιστούς, για καθέναν από τους οποίους παρακαλεί τον Κύριο και τα τοποθετεί σε συγκεκριμένη θέση δεξιά και αριστερά από τον «Αμνό», πάνω στο Άγιο Δισκάριο. Έτσι, πλέον, όλη η Εκκλησία βρίσκεται πάνω στο Δισκάριο και σε λίγο, στη Θεία Λειτουργία, θα ενωθούν όλα με το Σώμα του Χριστού (τον «Αμνό»), αλλά και με το Αίμα του στο άγιο Ποτήριο. Αφού τελειώσει ο ιερέας τη μνημόνευση των ονομάτων των πιστών, καλύπτει τα τίμια Δώρα στο Δισκάριο, καθώς και το άγιο Ποτήριο ξεχωριστά με ένα κάλυμμα το καθένα, αλλά και τα δυο μαζί με ένα μεγαλύτερο κάλυμμα που ονομάζεται «Αέρας». Τα τίμια Δώρα μένουν σκεπασμένα στην αγία Πρόθεση μέχρι τη Μεγάλη Είσοδο.

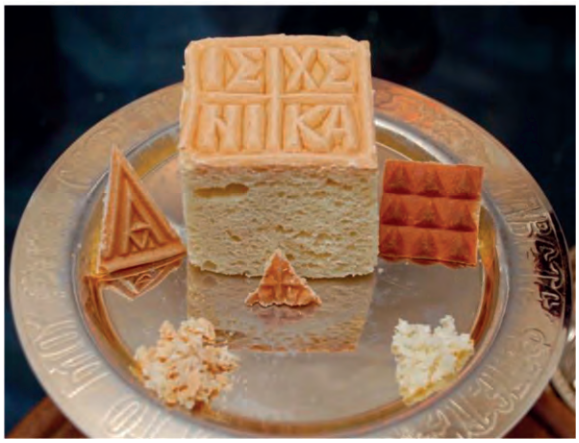

Η Βασιλεία του Θεού, ο στόχος της πορείας

Αμέσως μετά τη Δοξολογία αρχίζει η Θεία Λειτουργία, όταν ο ιερέας από την Ωραία Πύλη λέει με δυνατή φωνή: «Ευλογημένη η Βασιλεία του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος». Αυτό σημαίνει ότι οι πιστοί βρίσκονται κιόλας μέσα στον καινούριο κόσμο που βασιλεύει ο Θεός.

* Τα υπόλοιπα πρόσφορα θα κοπούν σε μικρά κομμάτια (αντίδωρα) και, αφού ευλογηθούν στην Αγία Τράπεζα, θα μοιραστούν από τον ιερέα στους πιστούς, στο τέλος της Θ. Λειτουργίας.

Δεήσεις και ευχές για όλους και για όλα

Οι πρώτες δεήσεις *«Υπέρ της ειρήνης... της πόλεως... ευκρασίας των καρπών... των αιχμαλώτων»,* αναφέρονται στον κόσμο «σύμπαντα», δηλαδή σε ολόκληρο τον κόσμο, χωρίς εξαίρεση, και ζητούν από τον Θεό την ειρήνη και την ενότητα των Εκκλησιών, του κλήρου και του λαού. Οι πιστοί προσεύχονται για κάθε πόλη και χώρα και για όλους όσοι κατοικούν σ' αυτές. Προσεύχονται για να είναι καλές οι καιρικές συνθήκες, κατάλληλες για την καρποφορία της γης και προπάντων ειρηνικές. Θυμούνται ακόμη τους ταξιδιώτες, τους αρρώστους, τους πονεμένους, τους αιχμαλώτους. Παρακαλούν τον Θεό να τους προφυλάξει από τις μεγάλες συμφορές, τα θλιβερά γεγονότα, την οργή των άλλων, τους κινδύνους κάθε λογής και τις διάφορες καταστάσεις ανάγκης.

Το όνομα της Παναγίας και όλων των αγίων, που ζητούν τη μεσιτεία τους, τους θυμίζει ότι κι αυτοί είναι παρόντες και, μαζί τους, όλα τα μέλη της Εκκλησίας που έχουν φύγει από τη ζωή.

Μικρή Είσοδος: Το Ευαγγέλιο μεταφέρεται με πομπή στο μέσο του ναού

Ο ιερέας παίρνει στα χέρια του από την αγία Τράπεζα το Ευαγγέλιο και βγαίνει από τη βόρεια Πύλη. Οι πιστοί κοιτάζουν το Ευαγγέλιο, καθώς μεταφέρεται από τον ιερέα, σαν να βλέπουν τον Χριστό, που πρωτοπαρουσιάζεται για να αρχίσει να κηρύττει. Ο ιερέας φτάνει στην ωραία Πύλη, υψώνει το Ευαγγέλιο και λέει: *«Σοφία! Ορθοί!»*. Δηλαδή *«ας σταθούμε όρθιοι μπροστά στον Χριστό και το Ευαγγέλιό του».*

Ιερείς και λαός δοξάζουν τον Θεό με ψαλμούς και ύμνους

Ενώ ο ιερέας μπαίνει στο άγιο Βήμα, ο λαός ψάλλει τους ύμνους που περιγράφουν τη γιορτή της ημέρας και το άγιο πρόσωπο ή γεγονός στο οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός. Αμέσως μετά, ψάλλεται ο «Τρισάγιος Ύμνος»: *«Άγιος ο Θεός, άγιος Ισχυρός, άγιος Αθάνατος, ελέησον ημάς»*.

Ακούγοντας και κατανοώντας τον λόγο του Θεού

Ακολουθούν τα αναγνώσματα. Πρώτα ο **Απόστολος**, δηλαδή μια περικοπή από το κήρυγμα των Αποστόλων που τη διαβάζει ο ψάλτης, και αμέσως μετά το **Ευαγγέλιο**, δηλαδή, μία περικοπή από την εξιστόρηση της ζωής και της δράσης του Χριστού, όπως την κατέγραψαν οι τέσσερις Ευαγγελιστές, που τη διαβάζει ο ιερέας. Μόλις η ανάγνωση του Ευαγγελίου ολοκληρωθεί, ο ιερέας, συνήθως, κηρύττει. Το περιεχόμενο του κηρύγματός του είναι σχετικό με τις περικοπές από τον Απόστολο ή/ και το Ευαγγέλιο που πριν λίγο αναγνώσθηκαν, αναλύοντας τα σημαντικότερα σημεία τους στους πιστούς.

Μεγάλη Είσοδος: Τα Δώρα μεταφέρονται στην Αγία Τράπεζα

Μετά τον χερουβικό ύμνο *«Οι τα Χερουβίμ μυστικώς εικονίζοντες...»*, στον οποίο αναφέρεται ότι οι πιστοί μοιάζουν με τους αγγέλους Χερουβίμ, αφού υμνούν κι αυτοί τον Θεό, ο ιερέας παίρνει στα χέρια του τα Τίμια Δώρα από την αγία Πρόθεση και βγαίνει από το ιερό. Προχωρά αργά, ενώ προπορεύονται οι λαμπάδες, τα εξαπτέρυγα και το θυμιατό. Πριν μπει στο ιερό, σταματά και απαγγέλλει ευχές και δεήσεις για τους ζώντες και τους κεκοιμημένους πιστούς. Κατόπιν, τοποθετεί τα Τίμια Δώρα στην αγία Τράπεζα, για να γίνει ο καθαγιασμός τους. Η μεταφορά αυτή συμβολίζει τη θριαμβική είσοδο του Ιησού στην Ιερουσαλήμ, βαδίζοντας προς τα πάθη του, όπου ο λαός τον υποδέχτηκε φωνάζοντας *«Ωσαννά»*.

Ο ασπασμός της αγάπης και το Σύμβολο της Πίστεως

Μετά από μια δέηση, ο ιερέας καλεί τους πιστούς: *«Αγαπήσωμεν αλλήλους, ίνα εν ομονοία ομολογήσωμεν»*, δηλαδή *«Ας αγαπήσουμε ο ένας τον άλλο, ώστε με ομόνοια και αγάπη να ομολογήσουμε την πίστη μας στον Θεό»*. Τα παλιά χρόνια, οι πιστοί σε αυτό το σημείο ασπάζονταν ο ένας τον άλλο. Χωρίς συμφιλίωση και αγάπη, δεν μπορεί κανένας πιστός να πλησιάσει στη Θεία Κοινωνία που ακολουθεί. Σήμερα ο ασπασμός της αγάπης γίνεται μόνο αν συλλειτουργούν κι άλλοι ιερείς, μεταξύ τους. Ακολουθεί η ομολογία των πιστών στον Τριαδικό Θεό με το *«Πιστεύω εις ένα Θεόν...»*, που οι ψάλτες μαζί με τον λαό το απαγγέλλουν αργά, δυνατά και καθαρά. Έτσι, αφού όλοι ανταλλάξουν ασπασμούς αγάπης, ομολογούν και την κοινή πίστη που τους ενώνει.

Αγία Αναφορά: Τα δώρα των ανθρώπων αφιερώνονται στον Θεό

Πλησιάζει πλέον η πιο ιερή στιγμή της Θείας Λειτουργίας, γι' αυτό ο ιερέας εκφωνεί: *«Στώμεν καλώς...»*, δηλαδή, *«Να σταθούμε με προσοχή και σεβασμό τώρα που θα προσφέρουμε την αγία Θυσία που αναφέρεται (ανεβαίνει) στον Θεό»*. Και συνεχίζει σε διάλογο με τους πιστούς: *«Άνω σχώμεν τας καρδίας»*, που απαντούν: *«Έχομεν προς τον Κύριον»*. Δηλαδή *«Ας υψώσουμε τις καρδιές μας»* και η απάντηση των πιστών *«Τις έχουμε στραμμένες προς τον Κύριο»*. Ακολουθεί ο επινίκιος ύμνος *«Άγιος, άγιος, άγιος Κύριος Σαβαώθ»*, με τον οποίο άνθρωποι και άγγελοι υμνούν τη νίκη του Χριστού ενάντια στον θάνατο.

Επίκληση του Αγίου Πνεύματος

Ο ιερέας εκφωνεί τώρα τα λόγια του Χριστού στον Μυστικό Δείπνο: «Λάβετε φάγετε...», «Πίετε εξ αυτού πάντες...» και «Τα σα εκ των σων σοι προσφέρομεν κατά πάντα και διά πάντα». Δηλαδή «Από τα δικά Σου αγαθά που μας δίνεις, σου προσφέρουμε τα δικά Σου δώρα (το ψωμί και το κρασί), όπως ακριβώς μας τα πρόσφερες (στον Μυστικό Δείπνο) και το κάνουμε αυτό για να Σε ευχαριστήσουμε για όλα».

Εδώ, οι πιστοί αναγνωρίζουν ότι τίποτα από όσα έχουν και υπάρχουν γύρω τους δεν είναι δικά τους, αλλά όλα είναι του Θεού και γι' αυτό τον ευχαριστούν. Η Εκκλησία τώρα προσεύχεται για να έρθει το Άγιο Πνεύμα και να καθαγιαστούν τα Τίμια Δώρα και ο ιερέας λέει: «Σε παρακαλούμε και δεόμαστε και ικετεύουμε, στείλε το Πνεύμα Σου το Άγιο σε εμάς και σε αυτά εδώ τα Δώρα... Και κάνε αυτόν τον άρτο, τίμιο Σώμα του Χριστού Σου, και αυτόν τον οίνο, τίμιο Αίμα του Χριστού Σου, μεταβάλλοντάς τα με το Άγιο Πνεύμα Σου...». Η Χάρη του Θεού, με το Άγιο Πνεύμα, σε αυτό το σημείο της Θείας Λειτουργίας μεταβάλλει τα δώρα του λαού σε δώρα του Θεού, σε Σώμα και Αίμα Χριστού. Και η Αγία Αναφορά κλείνει με ευχαριστήριες ευχές προς την Παναγία, που αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ Θεού και ανθρώπων.

Κυριακή προσευχή: Τα παιδιά του Θεού προσεύχονται στον Πατέρα τους

Έρχεται η στιγμή, πλέον, οι πιστοί να μιλήσουν απευθείας στον Θεό ως Πατέρα τους και να πουν την Κυριακή προσευχή, *«Πάτερ ημών...»*. Ο «επιούσιος» άρτος που ζητούν, δεν είναι μόνο το καθημερινό ψωμί, αλλά, την ώρα αυτή, είναι και το Σώμα του Χριστού, που σε λίγο θα κοινωνήσουν. Γι' αυτό, ζητούν συγχώρηση για ό,τι άσχημο έχουν πράξει, αφού, βέβαια, έχουν συγχωρήσει κι εκείνοι όσους έχουν φταίξει σε κάτι απέναντί τους.

Θεία Κοινωνία-Μετάληψη

Ο ιερέας σε λίγο λέει: *«Πρόσχωμεν. Τα Άγια τοις αγίοις»* που σημαίνει ότι τα Άγια επιτρέπεται να δοθούν μόνο σε όσους είναι προετοιμασμένοι και αγωνίζονται να φτάσουν στην αγιότητα. Τότε, υψώνει το Σώμα του Χριστού, το τεμαχίζει και το ενώνει με το Αίμα του. Ακολούθως, εκχέει το «Ζέον»* στο Άγιο Δισκοπότηρο. Αφού κοινωνήσουν οι ιερείς μέσα στο ιερό, η Ωραία Πύλη ανοίγει και ο διάκονος

*Μεταλλικό δοχείο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά θερμού (ζέοντος) νερού, το οποίο χύνεται στο Άγιο Ποτήριο πριν τη Θεία Κοινωνία. Συμβολίζει το ζεστό αίμα που έρευσε από την πλευρά του Χριστού μετά τη λόγχευσή Του.

ή ο ιερέας εμφανίζεται με υψωμένο το άγιο Ποτήριο καλώντας τους πιστούς να κοινωνήσουν, λέγοντας: *«Μετά φόβου Θεού, πίστεως και αγάπης προσέλθετε»*. Δηλαδή, *«Ελάτε με σεβασμό, πίστη και αγάπη να κοινωνήσετε»*. Έτσι πλέον οι χριστιανοί, κοινωνώντας τον Χριστό, γίνονται παιδιά του Θεού και αδέλφια μεταξύ τους.

«Είδομεν το φως το αληθινόν»

Μετά τη Θεία Κοινωνία, ο ιερέας καλεί τους πιστούς να ψάλουν έναν ευχαριστήριο ύμνο και κατόπιν, με πανηγυρικό τόνο, ένα τραγούδι αναστάσιμης χαράς:

«Είδαμε το φως το αληθινό, πήραμε το επουράνιο άγιο Πνεύμα, βρήκαμε πίστη αληθινή, προσκυνώντας την αδιαίρετη αγία Τριάδα, γιατί αυτή μας έσωσε».

Η Απόλυση

Αφού ο ιερέας μνημονεύσει την Παναγία, τον άγιο ή την αγία που γιορτάζει την ημέρα αυτή και άλλους πολλούς αγίους, που τους παρακαλεί να βοηθούν τους πιστούς, με το *«Δι' ευχών...»* ολοκληρώνει τη Θεία Λειτουργία και μοιράζει το αντίδωρο σε όλους τους πιστούς είτε κοινώνησαν είτε όχι, για να έχουν όλοι τους την ευλογία του Χριστού.

Ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας σημειώνει χαρακτηριστικά: *«Οι δε (πιστοί) με ευλάβεια μεγάλη το δέχονται (το αντίδωρο) και φιλούν το χέρι (του ιερέα), που πριν λίγο άγγιξε το Πανάγιο Σώμα του Σωτήρος Χριστού και αφού έλαβε και δέχτηκε από εκεί τον αγιασμό μπορεί να τον μεταδώσει και σε αυτούς που τον αγγίζουν»*.

Νικολάου Καβάσιλα, *Εις ερμηνείαν της Θείας Λειτουργίας*, κεφ. μστ΄

Η Εκκλησία γίνεται το Σώμα του Χριστού

Ο Χριστός μοιάζει με το σώμα, που ενώ είναι ένα, έχει πολλά μέλη· και όλα τα μέλη του σώματος, αν και είναι πολλά, αποτελούν ένα σώμα...

Ο Θεός συναρμολόγησε το σώμα... ώστε να μην υπάρχει πόλεμος μέσα στο σώμα, αλλά τα μέλη να φροντίζουν το ένα το άλλο. Πραγματικά, όταν υποφέρει ένα μέλος, συμπάσχουν όλα τα μέλη· κι όταν τιμάται ένα μέλος, χαίρονται μαζί του όλα τα μέλη.

Εσείς όλοι μαζί αποτελείτε το σώμα του Χριστού και είστε μέλη του ο καθένας σας χωριστά.

Α΄ Κορ. 12, 12-27

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Συζητήστε με έναν ιερέα τις προϋποθέσεις που υπάρχουν για να συμμετάσχει ένας πιστός στη Θεία Κοινωνία.

2. Ερευνήστε την προετοιμασία για την παρασκευή του πρόσφορου. Πώς μπαίνει η σφραγίδα πάνω του; Αναζητήστε παραδοσιακές συνταγές για την παρασκευή του πρόσφορου και δοκιμάστε τις στο σπίτι, φέρνοντας στην τάξη το πρόσφορο που παρασκευάσατε.

3. Φτιάξτε μικρά σκίτσα με τα κύρια μέρη της Θείας Λειτουργίας. Μπορείτε να τα αναρτήσετε σε έναν τοίχο της τάξης ή σε σχοινί με μανταλάκια. Προσοχή στη σειρά!

4. Πραγματοποιήστε επίσκεψη στον ναό της ενορίας σας και ενημερωθείτε για τα λειτουργικά σκεύη, τα ιερά Άμφια και τα δρώμενα της Θείας Λειτουργίας.

5. Βρείτε και δείτε στην τάξη βίντεο από διάφορες Θείες Λειτουργίες: απλές, Πανηγυρικές, Πατριαρχικές, στην Ελλάδα, στην Αφρική κ.λπ.

6. Ταξιδέψτε νοερά στα χρόνια του Βυζαντίου και φανταστείτε μια Θεία Λειτουργία στην Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης με την παρουσία του Αυτοκράτορα και του Πατριάρχη. Πώς φαντάζεστε ότι θα ήταν; Γράψτε ή ζωγραφίστε μία σκηνή.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Μνημεία και τόποι λατρείας: αποτυπώσεις της πίστης

Μονή Αγίου Στεφάνου, Μετέωρα

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Μνημεία και τόποι λατρείας: αποτυπώσεις της πίστης

Αρχιτεκτονική περιγραφή Εκκλησίας	*Κ. Καβάφης, Στην εκκλησία*
Στους ορθόδοξους ναούς, όταν μπαίνουμε συναντάμε αριστερά και δεξιά τα δύο προσκυνητάρια με τις εικόνες του Χριστού και της Παναγίας. Όπως προχωράμε, βλέπουμε στασίδια, τον άμβωνα, τα ψαλτήρια και τον μητροπολιτικό ή δεσποτικό θρόνο. Στο βάθος βρίσκεται το τέμπλο (εικονοστάσι) με την Ωραία Πύλη και τις εικόνες. Πίσω από το τέμπλο βρίσκεται το Ιερό, που περικλείει την Αγία Τράπεζα και τη Θεία Προσκομιδή.	*Την εκκλησίαν αγαπώ – τα εξαπτέρυγά της, τ' ασήμια των σκευών, τα κηροπήγιά της, τα φώτα, τες εικόνες της, τον άμβωνά της. Εκεί σαν μπω, μες σ' εκκλησία των Γραικών με των θυμιαμάτων της τες ευωδίες, με τες λειτουργικές φωνές και συμφωνίες, τες μεγαλοπρεπείς των ιερέων παρουσίες και κάθε των κινήσεως τον σοβαρό ρυθμό λαμπρότατοι μες στων αμφίων τον στολισμό – ο νους μου πηαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας, στον ένδοξό μας Βυζαντινισμό.*

.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Τα δύο παραπάνω κείμενα αναφέρονται στην Εκκλησία. Σε τι διαφέρουν όμως; Ποιος είναι ο στόχος του καθενός;
2. Συζητήστε τι σημαίνει η λέξη «Εκκλησία»: Το κτίριο; Τους ιερείς; Τους πιστούς;

Οι ρυθμοί των χριστιανικών ναών

Μετά το τέλος των διωγμών, οι χριστιανοί άρχισαν να κτίζουν ελεύθερα πλέον τους ναούς τους για να λατρεύουν τον Θεό. Το παράδειγμα μάλιστα το έδωσε ο αυτοκράτορας Μ. Κωνσταντίνος, ο οποίος έκτισε στην Κωνσταντινούπολη τον ναό της Αγίας Σοφίας, των Αγίων Αποστόλων και άλλους. Η μητέρα του, η Αγία Ελένη, έκτισε στα Ιεροσόλυμα τον ναό της Ανάστασης και στη Βηθλεέμ τον ναό της Γέννησης του Χριστού. Παντού στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, σε πόλεις και χωριά, με μεγάλη χαρά οι χριστιανοί πρόσφεραν χρήματα, αλλά και προσωπική εργασία, για να κτίσουν ναούς. Στην αρχή το σχέδιό τους ήταν απλό. Με το πέρασμα του χρόνου οι αρχιτέκτονες, θέλοντας να δώσουν περισσότερη μεγαλοπρέπεια και κομψότητα στους ναούς, επινόησαν νέα σχέδια, νέους τύπους ή **ρυθμούς**, όπως λέγονται στη γλώσσα της τέχνης.

α) Ο ρυθμός της Βασιλικής

Οι Βασιλικές είναι ορθογώνια οικοδομήματα που μιμούνται τα κτίρια των ρωμαϊκών δικαστηρίων. Έχουν ξύλινη στέγη και στο εσωτερικό χωρίζονται σε τρία τμήματα με κολόνες (κίονες) ανάμεσά τους, που ονομάζονται κλίτη. Το μεσαίο είναι πλατύτερο από τα άλλα. Το χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι η ευθεία γραμμή.

Αχειροποίητος, Θεσσαλονίκη (Βασιλική)

Άγιος Απολλινάριος, Ραβέννα, Ιταλία (Βασιλική)

β) Ο ρυθμός της Βασιλικής με τρούλο

Ο ναός της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, που χτίστηκε επί Ιουστινιανού, είναι ο πρώτος αυτού του ρυθμού. Στη μέση του υπάρχει ένας μεγάλος τρούλος που στηρίζεται πάνω σε κολόνες (κίονες).

Αγ. Σοφία, Κωνσταντινούπολη
(Βασιλική με τρούλο)

Κοίμηση Θεοτόκου, Νίκαια Βιθυνίας
(Βασιλική με τρούλο)

γ) Ο Βυζαντινός ρυθμός ή σταυροειδής με τρούλο

Μετά τον 9ο αιώνα μ.Χ., ο Βυζαντινός ρυθμός απλώθηκε κυρίως στην Ανατολή. Χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι το σχήμα του σταυρού που έχουν οι στέγες. Στη μέση αυτού του σταυρού υψώνεται ο τρούλος.

Παναγία Καπνικαρέα, Αθήνα (Βυζαντινός)

Ι. Μ. Μεγίστης Λαύρας, Άγιο Όρος (Βυζαντινός)

Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός θα ήταν πολύ φτωχότερος χωρίς τους ιστορικούς ναούς των χριστιανών, τόσο στην Ορθόδοξη Ανατολή, όσο και στη χριστιανική Δύση. Στην μεν Ανατολή κυριάρχησε διαχρονικά ο Βυζαντινός τύπος ναού, ενώ στη Δύση ο Ρομανικός, αλλά και στις δύο, με την πάροδο του χρόνου, εμφανίστηκαν και άλλοι τύποι ή ρυθμοί, όπως ο Γοτθικός, ο Αναγεννησιακός και άλλοι νεότεροι. Η δημιουργία τους οφείλεται σε σπουδαίους καλλιτέχνες που εμπνεύστηκαν από την ιστορία και τη διδασκαλία του Χριστιανισμού.

'Αγιος Δημήτριος *Θεσσαλονίκης*

Το εξωτερικό του ναού

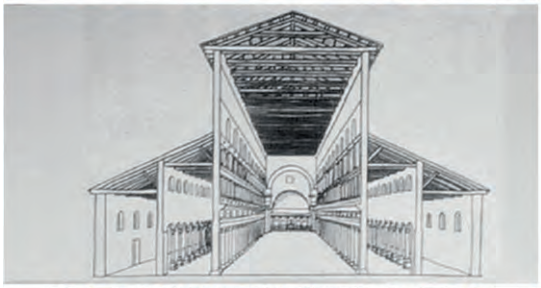

Το αρχιτεκτονικό σχέδιο του ναού

Το εσωτερικό του ναού

Πανηγυρική Θεία Λειτουργία

Ιδέα για δραστηριότητα

Ο Αγιος Δημήτριος είναι ο ναός του πολιούχου αγίου της Θεσσαλονίκης. Οι τέσσερις φωτογραφίες απεικονίζουν τέσσερις διαφορετικές όψεις του. Σε ομάδες συντάξτε μια παράγραφο για κάθε μία.

Τόποι γεμάτοι ναούς. Ορθόδοξα θρησκευτικά μνημεία στην Ελλάδα

Παναγιά Χοζοβιώτισσα, Αμοργός

Άγιος Γεώργιος, Άνω Σύρος

Άγιος Ιωσήφ, Λουτρά Τήνου

Άγιος Διονύσιος, Ζάκυνθος

Α) Στα Ιόνια νησιά συναντούμε χαρακτηριστικούς ορθόδοξους ναούς, όπως τον Άγιο Γεράσιμο στην Κεφαλλονιά, τον Άγιο Διονύσιο στη Ζάκυνθο, τον Άγιο Σπυρίδωνα στην Κέρκυρα.

Β) Στην Κρήτη η Μονή Αρκαδίου, αλλά και τα μοναστήρια της χερσονήσου της Σούδας, είναι σημαντικά προσκυνήματα των ορθόδοξων χριστιανών.

Η Μονή Αρκαδίου ιδρύθηκε από τον μοναχό Αρκάδιο. Η πρώτη μορφή της μονής οικοδομήθηκε μάλλον κατά την περίοδο 961 με 1014 ή στα πρώτα χρόνια της Βενετοκρατίας.

Το Αρκάδι, Ρέθυμνο, Κρήτη

Γ) Μακεδονία

Στη **Θεσσαλονίκη** συναντάμε πολλούς βυζαντινούς ναούς, εκτός του Άγ. Δημητρίου, όπως τη Ροτόντα, τον Άγ. Νικόλαο Ορφανό κ.ά.

Η Ροτόντα, Θεσσαλονίκη

Η **Παναγία Σουμελά, στο Βέρμιο**, συγκεντρώνει πλήθος πιστών από το 1951, όταν ο Φίλων Κτενίδης έκανε πράξη την επιθυμία των Ποντίων με τη θεμελίωση της Νέας Παναγίας Σουμελά στην Καστανιά της Βέροιας.

Η Παναγία Σουμελά

Το **Άγιο Όρος** βρίσκεται στη Χερσόνησο του Άθω (τρίτο πόδι Χαλκιδικής). Πρόκειται για αυτοδιοίκητο τμήμα της Ελλάδας και «Αυτόνομη Μοναστική Πολιτεία». Εκεί βρίσκονται διάσπαρτα 20 μοναστήρια και πολλά άλλα μοναστικά ιδρύματα χτισμένα από τον καιρό του Βυζαντίου, αλλά και πιο πρόσφατα. Θεωρείται ιερός τόπος, στον οποίο γίνονται πολλά προσκυνήματα. Λόγω του ιδιαίτερου σεβασμού που έχουν οι μοναχοί στην Παναγία, το Άγιο Όρος ονομάζεται αλλιώς και «Περιβόλι της Παναγίας».

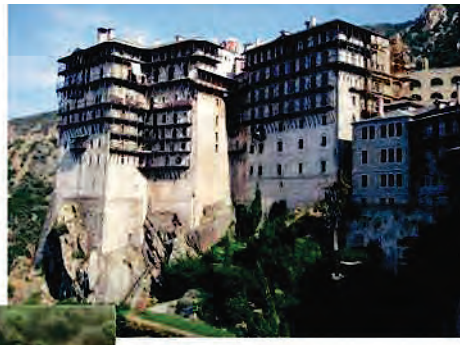

Μονή Σιμωνόπετρας

Μονή Δοχειαρίου

Ιδέα για δραστηριότητα

Σε έναν χάρτη του Νομού σας βρείτε τις τοποθεσίες των σημαντικότερων ιστορικά ναών. Σημειώστε τις τοποθεσίες και κολλήστε δίπλα μια φωτογραφία του κάθε ναού. Συμβουλευτείτε και την ιστοσελίδα της τοπικής σας Μητρόπολης.

Ναοί- Σύμβολα

Η Αγία Σοφία

Όταν ο Ιουστινιανός αποφάσισε να ανοικοδομήσει τον ναό της Αγίας Σοφίας (αφιερωμένο στη Σοφία του Θεού), ανέθεσε το μεγάλο αυτό έργο στους καλύτερους αρχιτέκτονες της ελληνικής Ανατολής, τον Ανθέμιο και τον Ισίδωρο. Οι αρχιτέκτονες κατέληξαν σ' ένα σχέδιο που συνδύαζε το μεγαλείο και τη λιτότητα, την ομορφιά και τη σταθερότητα.

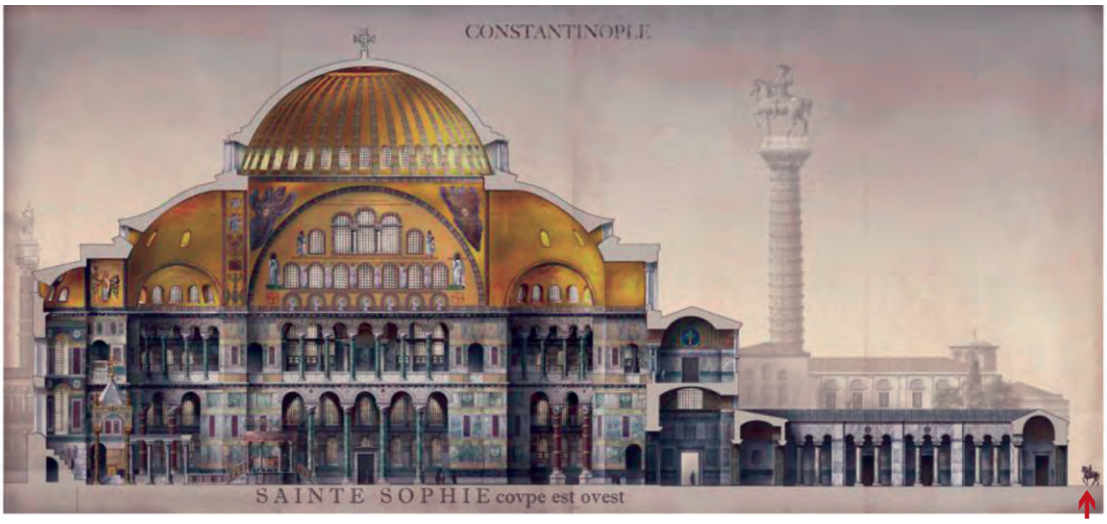

Η Αγία Σοφία, Antoine Helbert
(ο έφιππος άνθρωπος κάτω δεξιά δείχνει το εντυπωσιακό μέγεθος του ναού)

Δέκα χιλιάδες τεχνίτες κι εργάτες εργάζονταν ακατάπαυστα για έξι, περίπου, χρόνια. Ο Ιουστινιανός είχε ζητήσει τα πιο σπάνια υλικά απ' όλη την αυτοκρατορία. Ειδικά για την κατασκευή του τεράστιου τρούλου, χρησιμοποιήθηκαν πολύ ελαφρά τούβλα από τη Ρόδο. Τα θαυμάσια ψηφιδωτά του ναού, ο επιβλητικός άμβωνας, ο θρόνος του Πατριάρχη, όλα θα ήταν στολισμένα με πολύτιμες πέτρες, χρυσό και ασήμι, ενώ η Αγία Τράπεζα θα ντυνόταν με χρυσό.

Η Παναγία

Οι αυτοκράτορες Κωνσταντίνος Μονομάχος και Ζωή

Στην αυλή, μπροστά στην Εκκλησία, έκτισαν μια κρήνη για τους προσκυνητές. Πάνω της χάραξαν μια επιγραφή που διαβαζόταν το ίδιο από την αρχή και από το τέλος (καρκινική):

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Δηλαδή: «Να ξεπλύνεις τις αμαρτίες σου και όχι μόνο το πρόσωπό σου».

Παρόμοια επιγραφή σε εξωκκλήσι της Βέροιας

Τα εγκαίνια του ναού έγιναν με μεγαλοπρέπεια στις 27 Δεκεμβρίου του 537 μ.Χ. Ο Ιουστινιανός, μάλιστα, συγκρίνοντάς τον με τον ξακουστό ναό του Σολομώντα, σήκωσε τα χέρια του και είπε: *«Μεγάλη η δόξα του Κυρίου και Θεού μας, που με αξίωσε να φτιάξω αυτό το έργο. Ω Σολομώντα! Σε νίκησα»*.

Ο τύπος του ναού της Αγίας Σοφίας είναι βασιλική με τρούλο και χωρίζεται σε τρία κλίτη. Στο μεσαίο κλίτος, τέσσερις πελώριοι πεσσοί στηρίζουν τέσσερα μεγάλα τόξα. Επάνω τους στηρίζεται ο μεγαλοπρεπής τρούλος, ενώ μέσα από τα 40 παράθυρα της βάσης του, το φως σκορπίζεται άπλετο στο εσωτερικό. Το πέρασμα του χρόνου, καθώς και οι συχνοί σεισμοί στην περιοχή, προκαλούσαν ζημιές στον ναό, μα οι διάδοχοι του Ιουστινιανού φρόντιζαν συνεχώς να συντηρούν την Αγία Σοφία με τον καλύτερο τρόπο. Το 1204, όμως, όταν οι Φράγκοι κατέκτησαν την Κωνσταντινούπολη, προκάλεσαν στον ναό μεγάλες καταστροφές.

Από το 1453, που η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των Τούρκων, η Αγία Σοφία μετατράπηκε σε τζαμί. Το 1934, με απόφαση του τουρκικού υπουργικού συμβουλίου, ο ναός μετατράπηκε σε μουσείο. Στις ημέρες μας έχει εκδηλωθεί διεθνές ενδιαφέρον, ενώ προχωρούν οι εργασίες συντήρησης και αποκατάστασής του, ώστε να αναδειχθούν οι ανεκτίμητοι θησαυροί του.

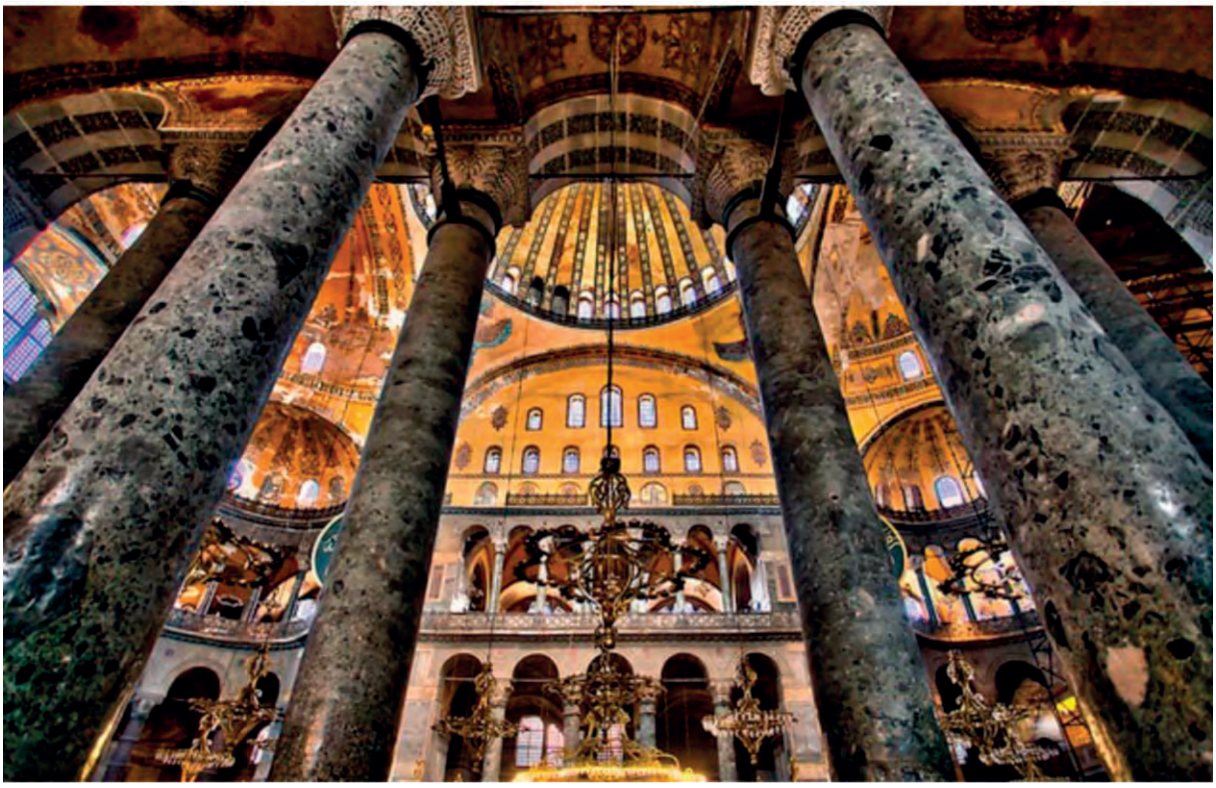

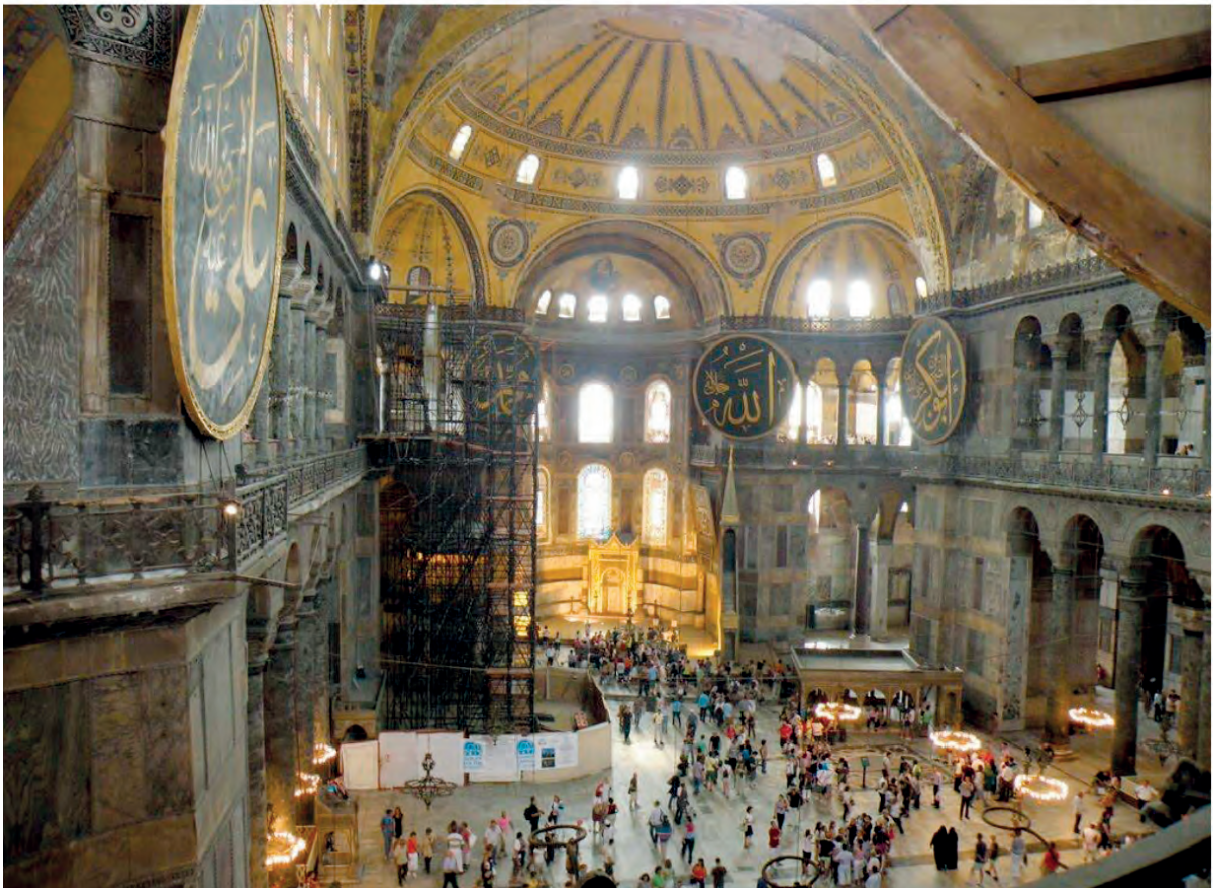

Η Αγία Σοφία παραμένει μέχρι και σήμερα το μεγαλύτερο σε σημασία μνημείο του ορθόδοξου χριστιανικού πολιτισμού, συνδέοντας με άσβηστες μνήμες τη βυζαντινή με τη σύγχρονη ιστορία.

Θρησκευτικά Ε΄ Δημοτικού, Οι Χριστιανοί στον αγώνα της ζωής,
ΥΠ.Ε.Π.Θ. Π.Ι., Αθήνα 2006, σελ. 68-71.

Οι Έλληνες με κάθε τρόπο εξέφραζαν τον θαυμασμό τους για την Αγια-Σοφιά, μέσα στα τραγούδια και στους θρύλους τους, όπως στο παρακάτω δημοτικό τραγούδι:

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἀγιά-Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἑξήντα δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.

Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ᾽ τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.

Κ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια τού ελληνικού λαού*, Αθήνα, 1925

Ιδέα για δραστηριότητα

Στις περιοχές που άνθισε ο Χριστιανισμός, ειδικά στην Ελλάδα, αλλά και αλλού, συναντούμε πολλούς και σημαντικούς ναούς. Χωριστείτε σε ομάδες και ετοιμάστε ένα οδοιπορικό για τους ναούς μίας από τις παρακάτω πόλεις ή περιοχές: Κωνσταντινούπολη, Θεσσαλονίκη, Καστοριά, Βέροια, Κυκλάδες, Ιόνια νησιά, Κρήτη, Άγιο Όρος, Ιεροσόλυμα.

Βήμα 1ο: Βρείτε ένα χάρτη της πόλης που επιλέξατε, κατά προτίμηση ταξιδιωτικό.

Βήμα 2ο: Αναζητήστε στον χάρτη (με τη βοήθεια του υπομνήματος, αν υπάρχει) ναούς και κυκλώστε τους με έντονο χρώμα.

Βήμα 3ο: Επαληθεύστε τα ευρήματά σας με τη βοήθεια του διαδικτύου, ενός ταξιδιωτικού οδηγού ή μιας εγκυκλοπαίδειας.

Βήμα 4ο: Με αφετηρία τον σημαντικότερο ή τον παλιότερο από τους ναούς που βρήκατε, σχεδιάστε πάνω στον χάρτη τη διαδρομή-οδοιπορικό που θα ακολουθούσατε για να τους δείτε.

Βήμα 5ο: Βρείτε και γράψτε σε ένα αυτοκόλλητο χαρτάκι τις βασικότερες πληροφορίες για κάθε ναό-σταθμό του οδοιπορικού σας.

Ανατρέξτε στην υποενότητα «Οι ρυθμοί των χριστιανικών ναών» στο παρόν κεφάλαιο για να βρείτε σε ποιον ρυθμό ανήκει κάθε ναός του οδοιπορικού σας.

Βυζαντινή ζωγραφική. Η αφήγηση της πίστης

Η βυζαντινή ζωγραφική δεν είναι μόνο ένα είδος ζωγραφικής, αλλά κάτι περισσότερο. Τα έργα της δεν τα ονομάζουμε πίνακες ή ζωγραφιές, αλλά εικόνες, εικονίσματα. Οι χριστιανοί από τα πρώτα χρόνια αγαπούσαν να ζωγραφίζουν τη μορφή του Χριστού, των αγίων και παραστάσεις από τη ζωή τους σε χώρους λατρείας. Με τον τρόπο αυτό, οι πιστοί διδάσκονταν την ιστορία της Εκκλησίας και προσέγγιζαν τα εικονιζόμενα πρόσωπα. Οι εικόνες θεωρούνταν βιβλία για όσους δεν γνώριζαν γράμματα. Έτσι γεννήθηκε η τέχνη της αγιογραφίας.

Παναγία η Αγιοσορίτισσα, 7ος αι. μ.Χ.

Τον 7ο αιώνα στο Βυζάντιο, μερικοί αυτοκράτορες στάθηκαν εχθρικοί απέναντι στις εικόνες και θέλησαν να τις εξαφανίσουν. Τότε, καταστράφηκαν πολλές, ωραίες ιερές παραστάσεις και εικόνες. Για την εχθρική τους στάση απέναντι στις εικόνες, οι αυτοκράτορες αυτοί ονομάστηκαν «εικονομάχοι». Το θέμα της εικονομαχίας προκάλεσε μεγάλα προβλήματα στους χριστιανούς. Ιερείς και λαός υπερασπίστηκαν τις εικόνες, πολλοί απ' αυτούς δίνοντας και τη ζωή τους ακόμη.

Γρήγορα, ωστόσο, οι ιερές παραστάσεις και οι εικόνες ξαναβρήκαν τη θέση τους στους χώρους της λατρείας. Το 787 μ.Χ., το ζήτημα της λατρείας των εικόνων λύθηκε οριστικά με την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο, η οποία αναστήλωσε τις εικόνες και αποκατέστησε την ειρήνη μεταξύ των χριστιανών.

Με τη διδασκαλία της Εκκλησίας ξεκαθαρίστηκε πως, όταν οι χριστιανοί ασπάζονται μια εικόνα, αποδίδουν τιμή και σεβασμό στο πρόσωπο ή στα πρόσωπα που παριστάνει και όχι στα χρώματα και στο υλικό, πάνω στο οποίο είναι ζωγραφισμένη.

Την εποχή των Παλαιολόγων (13ος και 14ος αιώνας) η αγιογραφία έφτασε στην πιο μεγάλη της ακμή. Λίγο αργότερα, ένα σπουδαίο καλλιτεχνικό ρεύμα ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη, απλώθηκε στη Μακεδονία και ονομάστηκε Μακεδονική Σχολή. Το χαρακτηριστικό της είναι ότι τη συναντάμε κυρίως σε τοιχογραφίες. Τα χρώματά της είναι φωτεινά και οι αγιογράφοι προσπαθούν να αποδώσουν τις μορφές με κίνηση και φυσικότητα. Την ίδια εποχή εμφανίζεται κι ένα άλλο καλλιτεχνικό ρεύμα, που ονομάστηκε Κρητική Σχολή, γιατί ξεκίνησε από την Κρήτη, επεκτάθηκε στην κυρίως Ελλάδα και έφτασε ως τη Δύση. Η Κρητική Σχολή αναπτύχθηκε κυρίως σε φορητές εικόνες και λιγότερο σε τοιχογραφίες. Έργα της συναντάμε σε όλη την Ελλάδα. Χαρακτηριστικό των έργων της είναι η ηρεμία των προσώπων και η λιτότητα των γραμμών.

Μακεδονική Σχολή

Κρητική Σχολή

Ιδέα για δραστηριότητα

Λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές μεταξύ Μακεδονικής και Κρητικής Σχολής, ξεφυλλίστε το βιβλίο σας ή/και βιβλία Θρησκευτικών άλλων τάξεων και προσπαθήστε να βρείτε εικόνες που ανήκουν στην κάθε Σχολή.

Ζωγραφική στις Εκκλησίες

Για τους Βυζαντινούς, τα ψηφιδωτά, οι εικόνες και οι τοιχογραφίες του ναού ήταν σαν ένα μεγάλο ανοιχτό βιβλίο, για όποιον έμπαινε στην Εκκλησία. Οι κανόνες για την εικονογράφηση των ναών ορίστηκαν στην Ζ' Οικουμενική Σύνοδο, ενώ και οι σύγχρονοι αγιογράφοι ακολουθούν τους ίδιους κανόνες.

Έτσι, ο αγιογράφος χωρίζει την Εκκλησία σε **τέσσερις** ζώνες:

Πρώτη ζώνη: Ο **τρούλος** είναι αφιερωμένος στην ουράνια Εκκλησία. Εκεί, αγιογραφείται ο Παντοκράτορας, η μορφή που πήρε ο Χριστός όταν έγινε άνθρωπος. Κρατώντας το Ευαγγέλιο, δίνει την ευλογία του σε όλο τον κόσμο. Στον τρούλο ζωγραφίζεται, επίσης, ο χορός των αγγέλων, που υμνούν και δοξάζουν τον Κύριο Παντοκράτορα, καθώς και τέσσερις προφήτες από την Παλαιά Διαθήκη που μίλησαν εκατοντάδες χρόνια πριν, για τον ερχομό Του στη γη (Ηλίας, Ησαΐας, Ιερεμίας, Ιεζεκιήλ).

Ο Παντοκράτωρ, Κύπρος, 12ος αι.

Παντοκράτωρ, Καπέλα Παλατίνα, Παλέρμο, 12ος αι.

Δεύτερη ζώνη: Στα τέσσερα τρίγωνα που στηρίζουν τον τρούλο αγιογραφούνται οι τέσσερις Ευαγγελιστές. Ορισμένες φορές, αντί για τους Ευαγγελιστές ζωγραφίζονται τα σύμβολά τους (Ματθαίος: αγγελική ή ανθρώπινη μορφή, Μάρκος: λιοντάρι, Λουκάς: μοσχάρι, Ιωάννης: αετός)

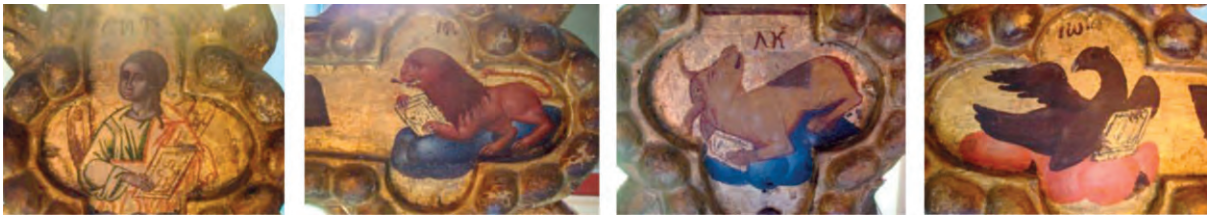

Ι. Ν. Εισοδίων της Θεοτόκου Χαροκοπίου Ιωαννίνων, 18ος αι.

Τρίτη ζώνη: Στη ζώνη που αρχίζει στο ύψος των Ευαγγελιστών, ζωγραφίζονται σκηνές που εξιστορούν όλα τα μεγάλα γεγονότα της ζωής του Χριστού και της Θεοτόκου, όπως η Γέννηση, η Βάπτιση, η Σταύρωση, η Ανάσταση, τα θαύματα, οι παραβολές.

Τέταρτη ζώνη: Στην τελευταία ζώνη, σ' αυτή, δηλαδή, που είναι πλησιέστερα στους πιστούς, αγιογραφούνται οι άγιοι και οι μάρτυρες, εκείνοι δηλαδή που με τη ζωή τους έφτασαν στον Θεό.

Ι. Μ. Βαρλαάμ, Μετέωρα

Κανόνες υπάρχουν και για την αγιογράφηση του ***ιερού***, που βρίσκεται ανατολικά, πίσω από το εικονοστάσι (τέμπλο).

- Στην αψίδα του ιερού εικονίζεται η Παναγία με τον Χριστό στην αγκαλιά της. Έχει τα μάτια της στραμμένα προς τον Παντοκράτορα, βοηθάει τους πιστούς και μεταφέρει τις παρακλήσεις τους προς Αυτόν.
- Στη μεσαία ζώνη της αψίδας του ιερού εικονίζεται η Κοινωνία των Αποστόλων.
- Τέλος, χαμηλά, αγιογραφούνται οι Τρεις Ιεράρχες, οι Πατέρες της Εκκλησίας και άλλοι άγιοι.

Το εικονοστάσι ή **τέμπλο** χωρίζει το ιερό από τον χώρο των πιστών. Ψηλά στο εικονοστάσι υπάρχει μια σειρά από μικρές εικόνες που παρουσιάζουν το Δωδεκάορτο*, ενώ πάνω από την Ωραία Πύλη του ιερού αγιογραφείται ο Μυστικός Δείπνος. Δεξιά της Ωραίας Πύλης υπάρχει η εικόνα του Χριστού και του Ιωάννη του Προδρόμου. Αριστερά εικονίζεται η Παναγία και δίπλα της ο άγιος, η αγία ή το γεγονός στο οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός (π.χ. Αγ. Αικατερίνη, Ανάληψη, Μεταμόρφωση κ.λπ.).

Ι. Ν. Αγίου Προδρόμου, Μπαλί Ρεθύμνου

Πέτρινο Τέμπλο, Αγ. Ελεούσα, Κυνοπιάστες, Κέρκυρα

* Το Δωδεκάορτο είναι το σύνολο δώδεκα σημαντικών εορτών του εκκλησιαστικού λειτουργικού έτους (Ευαγγελισμός, Γέννηση, Υπαπαντή, Βάπτιση, Μεταμόρφωση, Βαϊοφόρος, Ανάσταση του Λαζάρου, Σταύρωση, Ανάσταση, Ανάληψη, Κοίμηση της Θεοτόκου, Πεντηκοστή).

Τοιχογραφίες

Από τον Όσιο Λουκά Βοιωτίας

Η ζωγραφική στον τοίχο, η τοιχογραφία, είναι πολύ παλιά τέχνη. Τη λέμε και ***φρέσκο***, ζωγραφική, δηλαδή, πάνω σε υγρή επιφάνεια. Ο καλλιτέχνης έπρεπε να προετοιμάζει μόνος του, όχι μόνο τα χρώματα, αλλά και την επιφάνεια πάνω στην οποία θα ζωγράφιζε, τον τοίχο. Τον σκούπιζε και τον έτριβε ώστε να γίνει λείος· κι έπειτα τον έβρεχε. Την άλλη μέρα, περνούσε τον τοίχο ένα χοντρό χέρι ασβέστη ανακατεμένο με άμμο της θάλασσας. Μετά, τον περνούσε με ένα μείγμα ασβέστη και τριμμένο άχυρο. Έβρεχε την επιφάνεια, τη σοβάτιζε και την επόμενη μέρα ζωγράφιζε γρήγορα, προτού στεγνώσει ο σοβάς. Έτσι, τα χρώματα πότιζαν βαθιά τον υγρό τοίχο και άντεχαν στον χρόνο. Τα χρώματα που χρησιμοποιούσε ο βυζαντινός καλλιτέχνης ήταν όλα φυσικά χρώματα της γης (γαιοχρώματα) που διαλύονταν σε νερό.

Φορητές εικόνες

Οι φορητές εικόνες βρίσκονταν παντού: στις Εκκλησίες, στους τάφους, στα σπίτια. Στα πρωτοχριστιανικά χρόνια οι εικόνες ήταν οι προσωπογραφίες των μαρτύρων και αγίων, οι οποίες τοποθετούνταν πάνω στον τάφο τους, ώστε οι πιστοί να τους βλέπουν.

Οι εικόνες είναι ζωγραφισμένες πάνω σε ξύλο, το οποίο, όμως, ο αγιογράφος έχει επεξεργαστεί με πολλή υπομονή και μεράκι.

Άγιος Γεώργιος, Σκήτη Αγίας Άννης, Άγιο Όρος, 16ος αι.

Αν παρατηρήσουμε τις εικόνες ενός αγίου που έχουν κατασκευαστεί σε διαφορετικές εποχές, θα διαπιστώσουμε ότι, παρά την πάροδο του χρόνου, ο άγιος είναι ζωγραφισμένος σχεδόν πάντα με τον ίδιο τρόπο. Έτσι, βλέπουμε αγίους να είναι ζωγραφισμένοι πάντοτε νέοι, όπως π.χ. ο άγιος Γεώργιος, ενώ άλλοι ζωγραφίζονται πάντα ηλικιωμένοι, όπως οι Τρεις Ιεράρχες. Συχνά, ζωγραφίζεται δίπλα στον άγιο κάποιο σύμβολο. Στις εικόνες του αγίου Νικολάου, π.χ., προστάτη των θαλασσινών, υπάρχει πάντα κάποιο ναυτικό θέμα. Αυτή η «επανάληψη» στην αναπαράσταση των αγίων βοηθούσε ακόμη και τον πιο αγράμματο πιστό να καταλαβαίνει ποιος άγιος εικονιζόταν στην εικόνα που προσκυνούσε.

Ψηφιδωτά

Η τέχνη και η τεχνική των ψηφιδωτών έρχεται από τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Εκείνη την εποχή τα ψηφιδωτά δημιουργούνταν από μικρά κομμάτια μαρμάρου ή χρωματιστές πέτρες και χρησιμοποιούνταν για τη διακόσμηση των δαπέδων δημοσίων κτηρίων και ναών, αντικαθιστώντας σε πολλές περιπτώσεις την πανάκριβη μαρμάρινη επένδυση.

Οι Βυζαντινοί διακοσμούσαν με ψηφιδωτά τους τοίχους και τα δάπεδα των Εκκλησιών, όχι μόνο για να τις ομορφύνουν, αλλά και για να μη φαίνονται τα υλικά της κατασκευής. Τα περισσότερα ψηφιδωτά έγιναν τους πρώτους αιώνες της αυτοκρατορίας και μέχρι τον 10ο αιώνα, τότε που η αυτοκρατορία βρισκόταν στην ακμή της. Αργότερα, επειδή κόστιζαν ακριβά, αντικαταστάθηκαν από τις τοιχογραφίες.

Στο Βυζάντιο, οι ψηφίδες γίνονται πιο ακριβές και πολύτιμες. Ως ψηφίδα χρησιμοποιείται χρωματιστό γυαλί ή κεραμίδι, επενδυμένο με φύλλο χρυσού και ασημιού, προστατευμένο με γυαλί. Οι ψηφιδωτές παραστάσεις διακοσμούν πλέον τοίχους, οροφές και φορητές εικόνες, ενώ τα θέματά τους αντλούνται από πρόσωπα, σκηνές ή γεγονότα της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης.

Η τεχνική του ψηφιδωτού απαιτεί μεγάλη επιδεξιότητα στην προετοιμασία του, στην επιλογή των ψηφίδων, αλλά και ταχύτητα κατά την τοποθέτησή τους, αφού ο τοίχος πρέπει να παραμείνει νωπός κατά τη διάρκεια της σύνθεσης του ψηφιδωτού, ώστε να επιτυγχάνεται η σωστή εφαρμογή των ψηφίδων. Το αποτέλεσμα των ψηφιδωτών παραστάσεων είναι μοναδικό και εντυπωσιακό.

Περίφημα είναι τα ψηφιδωτά στις εκκλησίες της Ραβέννας στην Ιταλία, όπως επίσης και αυτά της Κωνσταντινούπολης, της Θεσσαλονίκης, της Μονής Δαφνίου στην Αττική, της Νέας Μονής Χίου, του Οσίου Λουκά στη Βοιωτία και αλλού.

Ο καλός ποιμένας, Ραβέννα, 5ος αι.

Ψηφιδωτά στην Ι. Μ. Δαφνίου, περίπου 11ος αι.

Ιδέα για δραστηριότητα

Οργανώστε το ατελιέ σας: Για να διακοσμήσετε την τάξη σας, φτιάξτε ένα ψηφιδωτό εμπνευσμένο από τη Βυζαντινή παράδοση, χρησιμοποιώντας πολύχρωμο χαρτί. Συμβουλευτείτε το βιβλίο των εικαστικών σας!

Ο αγιογράφος

«Όταν πρόκειται να αρχίσεις μια εικόνα, κατά πρώτον κάνε την προσευχή σου εις τον Κύριον να σε φωτίσει εις το έργον σου...» (Φ. Κόντογλου).

Ο αγιογράφος ήταν καλλιτέχνης με βαθιά πίστη. Ακολουθούσε τους κανόνες που είχε θεσπίσει η Εκκλησία για τη ζωγραφική, ποτίζοντας ταυτόχρονα τα έργα του με όλο του το συναίσθημα και τη συγκίνησή του προς τα θεία.

Οι Βυζαντινοί πίστευαν ότι το ταλέντο ήταν σταλμένο από τον Θεό και το αφιέρωναν σ' αυτόν. Σκοπός του αγιογράφου δεν ήταν να φτιάξει έναν ωραίο πίνακα, μια ωραία εικόνα, αλλά να μιλήσει στην ψυχή του πιστού και να τον παροτρύνει να ακολουθήσει το παράδειγμα των αγίων, ώστε να φτάσει κι αυτός στην τελειότητα.

Οι αγιογράφοι τότε, όπως και σήμερα, μάθαιναν την τέχνη τους κοντά σε κάποιον δάσκαλο. Στις αρχές του 18ου αιώνα, ο αγιογράφος Διονύσιος ο εκ Φουρνά έγραψε ένα βιβλίο-οδηγό για την αγιογραφία. Σ' αυτό, συστήνει στα παιδιά που έχουν ταλέντο και θέλουν να ακολουθήσουν αυτή την τέχνη, να ασκηθούν μόνα τους στην αρχή κι έπειτα να μαθητεύσουν κοντά σε έναν δάσκαλο. Η μαθητεία κρατούσε χρόνια.

Ο νεαρός μαθητευόμενος, πριν πιάσει στα χέρια του πινέλο και χρώμα, περνούσε από όλα τα στάδια της δουλειάς, από τις πιο απλές εργασίες, όπως το πλύσιμο των πινέλων, έως και τις πιο πολύπλοκες, όπως είναι η παρασκευή των χρωμάτων. Δουλεύοντας έτσι στο εργαστήριο του δασκάλου του, ο νεαρός μάθαινε τα μυστικά της τέχνης. Όταν ο δάσκαλος τον έκρινε πλέον ικανό, του έδινε την άδεια να εργαστεί μόνος του.

Η βυζαντινή εικόνα δεν είναι μια απλή ζωγραφιά, όπου όλα έχουν τις σωστές αναλογίες. Σκοπός της είναι να διδάξει κάτι βαθύτερο, πόσο δηλαδή πιο όμορφος μπορεί να γίνει ο άνθρωπος όταν κάνει το θέλημα του Χριστού. Μένει, δηλαδή, στην ουσία της αναπαράστασης και δεν μπαίνει σε λεπτομέρειες που ανήκουν πιο πολύ στον υλικό και όχι στον πνευματικό κόσμο.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Αναζητήστε: Ποιος έχει αγιογραφήσει τον τοπικό σας ναό; Πότε;
2. Παρατηρήστε τη Μαντόνα με το γαρύφαλλο και τη Γλυκοφιλούσα και συζητήστε: Ο Ντα Βίντσι ζωγράφισε την Παναγία, είναι όμως αγιογράφος; Ποιες διαφορές βρίσκετε στις εικόνες;

Η Μαντόνα με το γαρύφαλλο
Leonardo Da Vinci, 1780

Παναγία Γλυκοφιλούσα, Άγιο Όρος,
χρονολογείται στην Εικονομαχία

Αργυροχοΐα, Χρυσοχοΐα, Χρυσοκεντητική, Ξυλογλυπτική

Η αργυροχοΐα και η χρυσοχοΐα είναι οι τέχνες στις οποίες ο τεχνίτης σμιλεύει με μικροσκοπικά εργαλεία μορφές, παραστάσεις και σχέδια επάνω σε σκεύη που χρησιμοποιούνται στη λατρεία του Θεού.

Η χρυσοκεντητική είναι η τέχνη που χρησιμοποιείται για να στολίζονται τα άμφια των ιερέων ή διάφορα καλύμματα (π.χ. της Αγίας Τράπεζας), κεντώντας πάνω σ' αυτά παραστάσεις και μορφές με χρυσές και ασημένιες κλωστές. Η ξυλογλυπτική είναι η τέχνη του σκαλίσματος του ξύλου με το οποίο κατασκευάζονται τα τέμπλα, τα στασίδια και τα αναλόγια, με παραστάσεις από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη ή με συμβολικές παραστάσεις από ζώα και φυτά. Τα πιο βαριά και ογκώδη αντικείμενα, όπως οι πολυέλαιοι, οι καμπάνες, οι πόρτες και τα μανουάλια κατασκευάζονται από ορείχαλκο και είναι συνήθως χυτά, γιατί σχηματίζονταν σε καλούπια, στα οποία έχυναν οι τεχνίτες το λιωμένο μέταλλο.

Θρησκευτικά Ε΄ Δημοτικού 2006

Τα χειρόγραφα

Τα βιβλία των Βυζαντινών ήταν χειρόγραφα, γραμμένα πάνω σε περγαμηνή, πάνω δηλαδή σε λεπτό, επεξεργασμένο δέρμα κατσικιού. Τα βιβλία αποτελούνταν από ορθογώνια φύλλα ραμμένα μεταξύ τους. Απέξω ήταν ντυμένα με δερμάτινες ή υφασμάτινες βιβλιοδεσίες, στολισμένες με ασήμι, χρυσό ή φίλντισι*.

Τα περισσότερα βιβλία που σώζονται από τα βυζαντινά χρόνια είναι εκείνα που διάβαζαν στις Ακολουθίες της Εκκλησίας. Τα περισσότερα από αυτά φυλάσσονται στις βιβλιοθήκες των μοναστηριών του Αγίου Όρους. Για το γράψιμο χρησιμοποιούσαν τη γραφίδα, που ήταν φτιαγμένη από μικρό καλάμι ή από φτερό χήνας. Με μαχαιράκι έξυναν τη μύτη της γραφίδας και τη χώριζαν στα δύο. Το μελάνι το παρασκεύαζαν από φυτικές ουσίες.

Ιδιαίτερη φροντίδα έδειχναν οι Βυζαντινοί καλλιτέχνες στην περίτεχνη διακόσμηση του πρώτου γράμματος του κεφαλαίου ή της παραγράφου *(πρωτόγραμμα)*. Αυτό ήταν πάντα μεγαλύτερο από τα υπόλοιπα γράμματα κι από μόνο του αποτελούσε μια εικόνα.

Τα χειρόγραφα βιβλία συχνά στολίζονται με χρωματιστές εικόνες, τις μικρογραφίες ή *μιανιατούρες*. Συχνά, επίσης, διακοσμητικά πλαίσια περιβάλλουν το κείμενο.

Χρυσόβουλο (επίσημο αυτοκρατορικό έγγραφο) του Ανδρόνικου Β’ Παλαιολόγου, 1301 μ.Χ., και πρωτόγραμμα από τον χειρόγραφο χάρτινο κώδικα με το «Εκλόγιον» που μελοποίησε ο πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας Γεώργιος, τον 19ο αι. Τύανα, Καππαδοκία

* **Φίλντισι**: Άσπρο, αδιαφανές υλικό που παίρνουμε από τους χαυλιόδοντες (αλλά και τα δόντια) του ελέφαντα.

Άλλα μνημεία: Λόγος και μέλος

Η μεταφορά της Κιβωτού, Ι. Μ. Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος.
Διακρίνονται όργανα της βυζαντινής μουσικής (κανονάκι)

Υμνογραφία

Οι ύμνοι των πρώτων χριστιανών

Όταν μετά την Πεντηκοστή ιδρύθηκε η Εκκλησία, οι πρώτοι χριστιανοί δεν είχαν ακόμη ύμνους. Στις συνάξεις τους υμνούσαν τον Θεό με ψαλμούς του Δαβίδ από την Παλαιά Διαθήκη. Αργότερα, άρχισαν να συνθέτουν καινούριους ύμνους υψηλής ποιητικής αξίας. Κάποιοι από αυτούς τους αρχαίους ύμνους σώζονται ως τις μέρες μας, για παράδειγμα το «Φως ιλαρόν», το «Χριστός Ανέστη» και άλλοι.

Οι διωγμοί σταματούν και η Εκκλησία οργανώνει τη λατρεία της

Μετά τους διωγμούς, η Εκκλησία, ελεύθερη πλέον, αρχίζει να οργανώνεται. Χτίζει ναούς, χειροτονεί ιερείς και αναπτύσσει τη λατρευτική της ζωή. Μέρος της ζωής αυτής ήταν και οι ύμνοι της, οι οποίοι άρχισαν σιγά σιγά να εμφανίζονται, να καθιερώνονται και να σταθεροποιούνται. Έτσι, όταν διαμορφώθηκε η Θεία Λειτουργία, υπήρχαν οι κατάλληλοι ύμνοι για κάθε στιγμή της.

Εκτός, όμως, από τη Θεία Λειτουργία, στην Εκκλησία ψάλλονται και άλλες Ακολουθίες για όλο το 24ωρο, όπως ο Όρθρος το πρωί, ο Εσπερινός το απόγευμα και το Απόδειπνο το βράδυ. Στις μεγάλες γιορτές τελούνται ειδικές Ακολουθίες με ειδικούς ύμνους (των Χριστουγέννων, των Θεοφανίων, της Μεγάλης Εβδομάδας και του Πάσχα), ενώ ο περίφημος Ακάθιστος Ύμνος ψάλλεται τις Παρασκευές της Μεγάλης Σαρακοστής. Επίσης, ψάλλονται οι Παρακλητικοί Κανόνες αφιερωμένοι στην Παναγία και τους αγίους, αλλά και ειδικές ακολουθίες για τα Μυστήρια, όπως της Βάπτισης και του Γάμου.

Θρησκευτικά Ε΄ Δημοτικού 2006

Η εκκλησιαστική μουσική

Η μουσική, που ψάλλεται στους ναούς, είναι συνέχεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής. Από τους πολλούς μουσικούς τρόπους έκφρασης, που υπήρχαν στο ξεκίνημα της οργάνωσης της λατρείας, η Εκκλησία διάλεξε **οκτώ**, που ταίριαζαν στην ιερότητα της λατρείας και ονομάστηκαν **ήχοι.** Οι ήχοι αυτοί είναι: ο πρώτος ήχος, ο δεύτερος, ο τρίτος, ο τέταρτος, ο πλάγιος του πρώτου, ο πλάγιος του δευτέρου, ο βαρύς και ο πλάγιος του τετάρτου. Οι νότες της βυζαντινής μουσικής είναι έξι: Νη, Πα, Βου, Γα, Δι, Κε, Ζω (οι αντίστοιχες της ευρωπαϊκής είναι οι: Ντο, Ρε, Μι, Φα, Σολ, Λα, Σι). Πολλοί μεγάλοι μουσικοί μελοποίησαν τα τροπάρια της Εκκλησίας σ' αυτούς τους οκτώ ήχους και μας έδωσαν υπέροχες μελωδίες. Σημαντικότεροι μελουργοί είναι: ο Ιωάννης Κουκουζέλης, ο Πέτρος Πελοποννήσιος, ο ιερέας Μπαλάσιος, ο Πέτρος Μπερεκέτης και πολλοί άλλοι.

Αρχαία ελληνική μουσική στην επιτύμβια στήλη του Σεικίλου

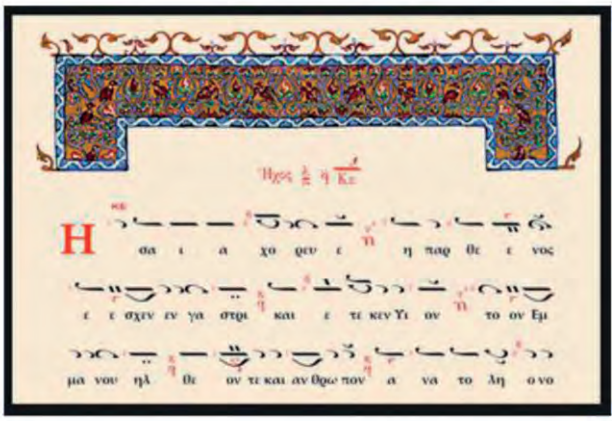

Βυζαντινό μελώδημα

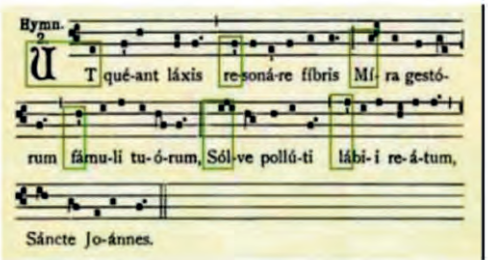

Ρωμαιοκαθολικός ύμνος στον Άγ. Ιωάννη, με σημειωμένες τις νότες

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον...»

Οι ύμνοι αποκαλύπτουν τη βαθύτερη ομορφιά τους και το πνευματικό τους περιεχόμενο με τη μουσική που τους περιβάλλει, γιατί γράφτηκαν για να ψάλλονται. Η εκκλησιαστική μουσική συμπλήρωσε και πλούτισε τη χριστιανική λατρεία. Ονομάστηκε βυζαντινή, γιατί διαμορφώθηκε την περίοδο του Βυζαντίου.

Στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, η μελωδία ήταν πολύ απλή. Αργότερα, μαζί με την ανάπτυξη της υμνολογίας έχουμε και τη βελτίωση της μελωδίας. Οι μελωδοί μαζί με τα ποιήματα δημιουργούσαν συνήθως και τη μουσική του ύμνου, όπως ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο οποίος έγραψε και τις βασικές αρχές της ψαλτικής τέχνης.

Σε ορισμένα αρχαία χειρόγραφα έχουν βρεθεί πρωτοχριστιανικοί ύμνοι με αρχαιοελληνική μουσική γραφή.

Ο Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός εικονίζεται κρατώντας ειλητάριο (ρολό χαρτί) και γράφοντας ύμνους

Χαρακτηριστικά της εκκλησιαστικής μουσικής

Η μουσική της Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν και παραμένει καθαρά *φωνητική*. Δε χρησιμοποιεί μουσικά όργανα, γιατί θεωρεί την ανθρώπινη φωνή το τελειότερο όργανο για την ψαλμωδία στη θεία λατρεία. Επίσης είναι *μονοφωνική* και μελωδική, δηλαδή οι πιστοί ψάλλουν (στον Θεό), με μία φωνή και με τους ίδιους μουσικούς φθόγγους.

Ιδανικό είναι να ψέλνει όλο το εκκλησίασμα μαζί, όπως οι πρώτοι χριστιανοί. Για λόγους όμως τάξης και επισημότητας, τον καιρό του Βυζαντίου καθιερώθηκε να ψέλνουν δύο χοροί (ομάδες) ψαλτών.

Η μελωδία έχει σκοπό να δημιουργήσει κατανυκτική ατμόσφαιρα στη διάρκεια των Ακολουθιών. Σκοπός της είναι να βοηθά τους πιστούς να καταλαβαίνουν καλύτερα το περιεχόμενο των ύμνων.

«Ο ψαλμός γαληνεύει τις ψυχές μας, μας επιβραβεύει με ειρήνη, ηρεμεί ό,τι αναστατώνει τις σκέψεις μας. Διότι μαλακώνει τον θυμό στην ψυχή μας και μας γυρίζει πάλι στο θέλημα του Θεού. Ο ψαλμός δυναμώνει την αγάπη, ενώνει όσα βρίσκονται χωρισμένα και συμφιλιώνει τους εχθρούς. Διότι ποιος μπορεί να θεωρήσει εχθρό του κάποιον, μαζί με τον οποίο έψαλε, έστω και μία φορά, ύμνο στον Θεό; Ώστε, η ψαλμωδία μάς παρέχει το μεγαλύτερο από όλα τα αγαθά, την αγάπη, και γίνεται κατά κάποιο τρόπο σύνδεσμος, αφού χρησιμοποιεί την κοινή υμνωδία με σκοπό την ενότητα. Έπειτα, η κοινή ψαλμωδία αυτών που ψάλλουν έρχεται και ενώνει όλο τον λαό».

Μ. Βασιλείου, Σινά, Ομιλία εις τον Α΄ Ψαλμό

Μεγάλοι υμνογράφοι

Ένας από τους μεγαλύτερους υμνογράφους της Εκκλησίας είναι ο Ρωμανός ο Μελωδός, που θεωρείται από τους λαμπρότερους ποιητές και ο οποίος έγραψε τα περίφημα Κοντάκια (ύμνοι για τον εορτασμό διαφόρων γιορτών του εκκλησιαστικού έτους, τους βίους των αγίων και άλλα ιερά θέματα). Σημαντικοί υμνογράφοι υπήρξαν επίσης ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο Ιωσήφ ο υμνογράφος, ο Ανδρέας Κρήτης, ο Θεόδωρος ο Στουδίτης, η μοναχή Κασσιανή και πολλοί άλλοι.

Ρωμανός ο Μελωδός

Ο Ρωμανός γεννήθηκε στην Έμεσα της Συρίας, μια περιοχή με πολλά θρησκευτικά προβλήματα, όπου η ορθόδοξη πίστη δεν είχε γερές βάσεις. Ήταν διάκονος στον ναό της Αναστάσεως στη Βηρυτό. Αργότερα πήγε στην Κωνσταντινούπολη. Υποθέτουμε ότι έζησε κατά τον 6ο αι. μ.Χ., με βάση τα γεγονότα που μνημονεύει ο ίδιος στα έργα του.

Ο Ρωμανός θεωρείται ως ο μεγαλύτερος ποιητής της βυζαντινής περιόδου. Έγραψε περίπου 1.000 **Κοντάκια**, αλλά έχουν σωθεί μόνο τα 335. Το εξαιρετικό έργο του αναγνωρίστηκε γρήγορα και ο Ρωμανός βρέθηκε να υπηρετεί σε σημαντική θέση μέσα στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης. Αργότερα, έγινε αυλικός ποιητής του Ιουστινιανού και τιμήθηκε με τον τίτλο του «Κυρίου», ο οποίος απονεμόταν μόνο σε μεγάλης αξίας εκκλησιαστικά πρόσωπα.

Για τους ύμνους και τα Κοντάκιά του, ο Ρωμανός αντλούσε θέματα από πρόσωπα και γεγονότα της Αγίας Γραφής, από τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, τα Συναξάρια των μαρτύρων και των αγίων, από έργα των Πατέρων της Εκκλησίας, αλλά και από σύγχρονα με την εποχή του εκκλησιαστικά και πολιτικά γεγονότα.

Την ποίησή του διακρίνουν ο ζωηρός ενθουσιασμός, οι ζωντανές εικόνες και το λιτό ύφος. Κάθε ύμνος αποτελείται από το *Προοίμιο*, τους *Οίκους* (ο πρώτος από τους οποίους ονομάζεται *Ειρμός*), την *ακροστιχίδα* (δηλαδή τα αρχικά γράμματα των οίκων, την «άκρη του στίχου») και τέλος το *εφύμνιο*. Η μνήμη του γιορτάζεται την 1η Οκτωβρίου.

Θρησκευτικά Ε΄ Δημοτικού 2006

Η ιστορία του Ακάθιστου Ύμνου

Η Παράδοση αποδίδει τον εξαίσιο Ακάθιστο Ύμνο στον Ρωμανό τον Μελωδό.

«Ο Ακάθιστος ύμνος έγινε τον Ζ΄ αιώνα. Και να πώς μας τον διασώζει η Ιστορία. Γύρω στα 620 μ.Χ. οι Πέρσες και οι Άβαροι, έθνη από τα πιο βάρβαρα της εποχής εκείνης, ήρθαν αντάμα με στρατό πολυάριθμο και πολιόρκησαν την Κωνσταντινούπολη. Μαύρισε η θάλασσα του Κερατίου κόλπου από τα πλοία τους. Γέμισε και η στεριά από τον στρατό τους, πεζούς και καβαλλαρέους και από πολιορκητικές μηχανές. Μπροστά σε τόσους και τόσο βαριά οπλισμένους εχθρούς, πόσο θα βαστούσαν οι γενναιότατοι αλλά ελάχιστοι χριστιανοί, που αντιστέκονταν από μέσα; …

*Δεν είχαν πουθενά αλλού πια να στηρίξουν τις ελπίδες τους οι χριστιανοί, παρά μόνον στην Παναγία Θεοτόκο ... Και, ω του θαύματος! Η προσευχή των χριστιανών εισακούστηκε αμέσως. Ένας φοβερός ανεμοστρόβιλος, που ξαφνικά σηκώθηκε, άρχισε ν' αναποδογυρίζει, να συντρίβει και να βυθίζει τα πλοία των βαρβάρων... Θάρρος πολύ στον ευσεβή λαό της Πόλης, που βγήκε έξω από τα τείχη κι άρχισε να καταδιώκει τους τρομοκρατημένους εχθρούς. Η πόλη είχε σωθεί. Το βράδυ όλος ο λαός μαζεύτηκε στον ναό της Θεοτόκου, για ν' αποδώσουν στην υπέρμαχο στρατηγό με ψαλμούς και ύμνους τα νικητήρια και τα ευχαριστήρια. Τότε πρωτοψάλανε και τον Ύμνο που ψάλλουμε μέχρι σήμερα στους Χαιρετισμούς, και που επειδή ψάλλοντάς τον όλη τη νύχτα έμειναν όρθιοι και κανείς τους δεν κάθησε, ο Ύμνος ονομάστηκε **Ακάθιστος**».*

Π. Β. Πάσχου, *Έρως Ορθοδοξίας*, σ. 146

ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΝΤΑΚΙΟ
ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια,
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε,
ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω σοι,
Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε.

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Ακούστε το Κοντάκιο των Χριστουγέννων «Η Παρθένος σήμερον». Ποια συναισθήματα σας δημιουργεί; Ποιες εικόνες σάς φέρνει στον νου;
2. Γίνετε ερευνητές: Μελετήστε την ιστορία της Εκκλησίας της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Επισκοπή της Ευρυτανίας, που βυθίστηκε στην τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών, προκειμένου να υδροδοτηθεί η γύρω περιοχή. Το εσωτερικό της Εκκλησίας φωτογραφήθηκε, μετρήθηκε, καταγράφηκε από ειδικούς αρχαιολόγους, και αναδείχτηκε από το Χριστιανικό και Βυζαντινό Μουσείο της Αθήνας.
3. Βρείτε πληροφορίες για το σημαντικότερο θρησκευτικό μνημείο της περιοχής σας και οργανώστε μια επίσκεψη στο Βυζαντινό-Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης ή στο τοπικό σας μουσείο. Πάρτε μια συνέντευξη από τον/την υπεύθυνο/η αρχαιολόγο, με κεντρικά ερωτήματα:

   α. Ποια είναι η σημασία της ανάδειξης ενός μνημείου;

   β. Ποιος είναι ο ρόλος των μνημείων για μια περιοχή και μια χώρα;

   Παρουσιάστε τις απαντήσεις και τις εντυπώσεις σας στην τάξη με ένα πόστερ ή μια έκθεση με πόστερ.

Θρησκευτικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς από την UNESCO

Η UNESCO είναι ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO, United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization). Ιδρύθηκε στις 16 Νοεμβρίου 1945. Ο οργανισμός αυτός ασχολείται με την Εκπαίδευση, τις Κοινωνικές και Φυσικές Επιστήμες, τον Πολιτισμό και την Επικοινωνία, που θεωρεί οχήματα για έναν πολύ πιο φιλόδοξο στόχο: την εγκαθίδρυση της ειρήνης μεταξύ των ανθρώπων.

Ανάμεσα στις άλλες της δραστηριότητες, η UNESCO διατηρεί και εμπλουτίζει έναν κατάλογο με τα σπουδαιότερα μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς, τα οποία αναδεικνύουν όχι μόνο τον πολιτισμό που τα έφτιαξε, αλλά τον πολιτισμό των ανθρώπων στη Γη.

Τα θρησκευτικά μνημεία της Ελλάδας που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο αυτό είναι:

1. Το Άγιο Όρος, 2. Τα Μετέωρα, 3. Ο Μυστράς, 4. Η Μονή Δαφνίου, 5. Η Μονή Οσίου Λουκά Βοιωτίας, 6. Η Νέα Μονή Χίου, 7. Η Πάτμος.

Ο Όσιος Λουκάς, Βοιωτία

Ι. Μονή Γρηγορίου, Άγ. Όρος

Ο Μυστράς

Η Νέα Μονή Χίου

Ιδέες για δραστηριότητες

1. Ποιο από τα 7 μνημεία της UNESCO είναι πιο κοντά στον τόπο σας; Επιλέξτε το και δημιουργήστε ένα ομαδικό πόστερ με πληροφορίες και εικόνες για την αρχιτεκτονική, τη διακόσμηση, τη θρησκευτική και την πολιτιστική σημασία του.

2. Χωριστείτε σε ομάδες. Κάθε ομάδα βρίσκει πληροφορίες για ένα μνημείο της UNESCO στην Ελλάδα και γίνεται αντιπρόσωπός του. Παρουσιάστε τα κύρια στοιχεία του μνημείου που αντιπροσωπεύετε.

3. Επιλέξτε την εικόνα ενός από τα 7 μνημεία της UNESCO στην Ελλάδα και φτιάξτε την σε παζλ.

Βιβλιογραφία

1. Διδακτικά εγχειρίδια Δημοτικού:
   α) Γ’ (1992), Δ’ (1993), Ε’ (1995) και ΣΤ’ (1995) β) Γ’, Δ’, Ε’ και ΣΤ’ (2006)
2. *Τα παιδιά διαβάζουν τη Βίβλο*, εκδ. Ελληνική Βιβλική Εταιρία, Αθήνα 2005
3. Ματθαίος Μουντές*, Ιστορίες από τη Βίβλο,* Παλαιά Διαθήκη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997, 1998
4. Μαρίζα Ντεκάστρο*, Βυζαντινή Τέχνη.* Οδηγός για παιδιά, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2001
5. Μαρίζα Ντεκάστρο, *Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες*, εκδ. Νέοι Ακρίτες, Αθήνα 1992
6. Άννα Κωστάκου-Μαρίνη, *Το Πάσχα της Αννούλας*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1994
7. Άννα Κωστάκου-Μαρίνη, *Οι γιορτές του Αποστόλη*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα
8. Άννα Κωστάκου-Μαρίνη, *Η γιορτή του Σωτήρη*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1996
9. Γεώργιος Μέγας, *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, εκδ. Εστία, Αθήνα 2007

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Οι πρώτοι χριστιανοί. Δυσκολίες και περιπέτειες

1. Επιστολή Παύλου Προς Γαλάτας 3:26-28, από τη σελίδα www.users.sch.gr
2. Αποσπάσματα από το: Αντώνης Σαμαράκης, *Αρνούμαι*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2013
3. Οι φυλές: https://blogs.sch.gr/nipmytik/2016/03/03/%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B7%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CE%AF%CE%BB%CE%BF%CE%B9-%CE%BC%CE%B1%CF%82/

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες

1. Λογγίνος ο Εκατόνταρχος: επεξεργασμένες πληροφορίες από τη σελίδα www.saint.gr
2. Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, από τη σελίδα www.users.uoa.gr/~nektar
3. Ισίδωρος Ζουργός, *Λίγες και Μία Νύχτες*, εκδ Πατάκη, Αθήνα, 2017
4. Σταύρος Τζίμας, 'Οταν οι χριστιανοί της Συρίας ανεβαίνουν Γολγοθά όλο τον χρόνο', *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 24/4/2016, από τη σελίδα www.kathimerini.gr
5. Γ. Α. Μέγας, Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας. Εκδ. Εστία, Αθήνα 2012.
6. Διωγμοί: https://www.pronews.gr/thriskeia/orthodoxia/565743_oi-romaioi-aytokratores-kai-oi-diogmoi-ton-hristianon

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Η Αγία Γραφή, ένα θεόπνευστο και διαχρονικό βιβλίο

1. J.-P. Migne *Ελληνική Πατρολογία* (Patrologia Graeca), έκδ. Κέντρον Πατερικών Εκδόσεων, Αθήνα 2010
2. Θρησκευτικά ΣΤ΄ Δημοτικού *«Ο Χριστός είναι η αλήθεια»*, έκδ. ΟΕΔΒ 1995
3. Θρησκευτικά ΣΤ΄ Δημοτικού *«Αναζητώντας την αλήθεια στη ζωή μας»* έκδ. ΟΕΔΒ 2006
4. Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου *«Παλαιά Διαθήκη. Η προϊστορία του Χριστιανισμού»* έκδ. ΟΕΔΒ 2006
5. Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου *«Προετοιμασία των ανθρώπων για τον καινούργιο κόσμο του Θεού»* έκδ. ΟΕΔΒ 1989
6. Θρησκευτικά Α΄ Γυμνασίου *«Προετοιμασία των ανθρώπων για τον καινούργιο κόσμο του Θεού»* έκδ. ΟΕΔΒ 2005
7. Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου *«Καινή Διαθήκη Ο Ιησούς Χριστός και το έργο του»* έκδ. ΟΕΔΒ 2006
8. Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου *«Ο Ιησούς Χριστός ο καινούργιος κόσμος του Θεού και εμείς»* έκδ. ΟΕΔΒ 1999
9. Αντίτυπο του Κατά Ιωάννη: https://docplayer.gr/57818648-Anakalyptontas-ta-keimena-tis-kainis-diathikis.html
10. Ευαγγέλιο: https://www.ekklisiaonline.gr/eyaggelia/evangelio-vaptisis/
11. Ευαγγέλιο: https://www.pronews.gr/istoria/777695_palaiotero-vivlio-tis-eyropis-einai-eyaggelio-kai-vrethike-se-feretro-foto

12. Πάπυρος: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%AC%CF%86%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%95%CE%B2%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CE%AE%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1
13. Παλαιά Διαθήκη:https://www.ebooks4greeks.gr/%CE%B7-%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%B9%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B7
14. Καινή Διαθήκη: https://www.nextdeal.gr/epikairotita/koinonia/61278/dodeka-eyaggelia-apo-ta-tessera-poy-kapoioi-ta-vgazoyn-dekatria

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης

1. Ο Χριστός ένθρονος: https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F_%CE%A7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%82_%CE%AD%CE%BD%CE%B8%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CF%82_(1664)_%CE%92%CF%85%CE%B6%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BD%CF%8C_%CE%9C%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD
2. Μάρκος: //el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%85%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%82_%CE%9C%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%BF%CF%82
3. Λουκάς: https://www.imtl.gr/?page_id=1893
4. Ματθαίος: https://www.orthodoxianewsagency.gr/vioi-agion/matthaios-o-eyaggelistis/
5. Ιωάννης: https://www.iellada.gr/thriskeia/symfona-me-tin-agia-grafi-o-agios-ioannis-o-theologos-kai-eyaggelistis-den-ehei-geythei
6. Καινή Διαθήκη: https://www.iellada.gr/thriskeia/etoimi-i-pio-akrivis-kaini-diathiki-stirihthike-se-arhaia-ellinika-heirografaΕΥΑΓΓΕΛΙΟ: https://www.vimaorthodoxias.gr/theologikos-logos-diafora/to-evangelio-tis-kiriakis-14-ma%CE%90ou-2017/

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 5: Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας

1. J.-P. Migne *Ελληνική Πατρολογία (Patrologia Graeca)*, έκδ. Κέντρον Πατερικών Εκδόσεων, Αθήνα 2010
2. *Πάμε Εκκλησία*, έκδ. Ι. Μ. Δημητριάδος, Γραφείο Νεότητος, Βόλος 2012
3. *Τα μυστήρια της Εκκλησίας μας*, έκδ. Ι. Μ. Δημητριάδος, Γραφείο Νεότητος, Βόλος 2011
4. Επισκ. Διονυσίου Λ. Ψαριανού, Μητροπ. Σερβίων και Κοζάνης, *Η Θεία Λειτουργία*, εκδ. Αποστ. Διακονίας, Αθήνα 1986
5. Νικολάου Καβάσιλα, *Εις ερμηνείαν της Θείας Λειτουργίας* (ανακτημένο από το www. users.uoa.gr/~nektar/)
6. Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, *Διδαχή Η΄* (ανακτημένο από το www. users.uoa.gr/~nektar/)
7. Ανάγνωση Ευαγγελίου στην Ωραία Πύλη κατά την Παν-αγιορειτική Αγρυπνία υπέρ απαλλαγής από την πανδημία στην Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου
8. Άμβωνας: https://orthodoxia.info/news/%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%82-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BA%CE%B1%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%BF-%CE%AC%CE%BC%CE%B2%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CF%84%CE%B7/
9. Εξομολόγηση: https://orthodoxia.online/%CE%BF%CF%81%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%AF%CE%B1/%CF%84%CE%B9-%CE%BB%CE%AD%CE%BC%CE%B5-%CF%8C%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B7-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%AC-%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%86%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9/
10. Χειροτονία: https://www.orthodoxianewsagency.gr/mitropolitiko_ergo/%CE%B9-%CE%BC-%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85-

%CE%B1%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%BD%CF%8E%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CF%89%CF%82/xeirotonia-diakonou-apo-ton-mitr-iliou/
11. https://www.pemptousia.gr/accessibility-photo-gallery/?ph=266204
12. Ποτήριο: https://agiosnikanoras.gr/%CE%B8%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CF%85%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CE%B1/

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6: Μνημεία και τόποι λατρείας: αποτυπώσεις της πίστης

1. Θρησκευτικά Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς από την UNESCO: επεξεργασμένες πληροφορίες από τη σελίδα www.unesco-hellas.gr
2. Απόκρυφο Ευαγγέλιο: https://www.perfectreader.net/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%BA%CF%81%CF%85%CF%86%CE%B1-%CE%B5%CF%85%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%AD%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CF%89%CF%86%CF%81%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B1%CF%86%CE%B7%CE%B3/
3. Πρωτόγραμμα: https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&id=160734&Itemid=&lang=el
4. Αγιογράφος: https://www.askitikon.eu/efchologio/prosefches/883/prosefchi-tou-agiografou-eteri_428/
5. https://hania.news/2019/04/20/%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%85%CF%86%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CF%86%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%8C%CE%BB%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC/
6. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%BF%CE%BD%CE%AE_%CE%A3%CE%AF%CE%BC%CF%89%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%82
7. https://www.google.gr/search?q=%CE%BC%CF%85%CF%83%CF%84%CF%81%CE%AC%CF%82&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjN68nAnL3pAhXADGMBHbbQAN8Q_AUoAXoECCEQAw&biw=1920&bih=910#imgrc=wU_OOQPRDOoBTM

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

Κωδικός Βιβλίου: 0-10-0230
ISBN 978-960-06-6143-9

ΙΤΥΕ
"ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"
ινστιτουτο
τεχνολογιας
υπολογιστων & εκδοσεων

(01) 000000 0 10 0230 0